

KOROŠKI

svižinar

GLASILO MEŽIŠKE DOLINE

Leto XX

Ravne na Koroškem, 25. aprila 1970

Št. 2

Živel
1.
maj

MOJCA

Foto: R. Vončina

1945 — 1970

SPOMINI BORCEV NA PRVE DNI SVOBODE

Med ranjenci v Bistri

Sreča, ki smo jo dočakali zadnje dni druge svetovne vojne, je bila svoboda. Nismo mogli verjeti novicam, ki smo jih dobili prek kurirjev, da je Nemčija podpisala kapitulacijo. Take in podobne novice je večkrat kdo prinesel med nas, zato nismo vsakemu verjeli. Bila pa je želja vsakega borca, da se stvar uresniči. Kako smo preživljali NOV?

Po nalogu štaba vzhodnokoroškega bataljona je bila ustanovljena za območje njihovih enot bolnišnica. Dela pri zemljanjeh in vseh potrebnih prostorih so se začela 18. junija 1944 na terenu Bele peči v Bistri. Do zime 1944 je bilo vse pripravljeno za sprejem ranjencev s tega območja. V septembru in oktobru 1944 smo dobili prve ranjence. V zimi 1944/45 smo imeli v bolnišnici 24 ranjencev, od tega 12 za hojo nesposobnih. Osebjstvo je bilo 10 tovarišev in tovarišic, nesposobnih za operativne enote, vodja sem bil jaz. Tako smo skrbeli za zdravje, varnost in politično vzgajanje borcev-ranjencev. Življenje je potekalo nekam znošno, samo zima nam ni bila naklonjena, saj je bilo snega preko dva metra v planinah našega pogorja Smrekovca in Bele peči. Nič ne bi bilo hudega, če bi lahko v takem miru počakali svobodo. Vendar nismo imeli sreče, saj smo se morali premakniti iz tople postojanke v mrzlo zimo z vsemi ranjenci. Ta strašni ukrep smo morali sprejeti in napraviti premik, ker je borec, ki se je zdravil v njej, pozneje pobegnil in se prijavil Nemcem v Črni.

Ta premik je ostal vsakemu za vedno v spominu. Ranjenci s težkimi poškodbami so morali biti na prostem, v snegu in mra-

zu. Lažje je bilo tistim ranjencem, ki so lahko hodili, saj so se gibali in se tako ogrevali, silno težko pa tistim, ki so bili trdno priklenjeni na posteljo, ampak ne na tako toplo posteljo kot doma, temveč na preprosto smrekovo steljo, in to v snegu. Pri premiku ranjencev se je tudi primerilo, da je tovariš, ki je bil operiran dan prej, moral sam hoditi, če se je hotel umakniti in rešiti smrti. Pri premiku ranjencev je bil tudi primer, da smo ranjencu poškodovali roko ali nogo. Pot, po kateri smo reševali ranjence, je bila vsa krvava in je bila nevarnost, da nas zasledijo, toliko večja.

Edino upanje, ki ga je imel vsak ranjenec in borec v bolnišnici, je bilo, da se približujemo pomladi. Ta tako težko pričakovani čas je zelo počasi potekal, saj je zima neusmiljeno pritiskala z mrazom in snegom. Tako je bilo otežkočeno delo za novi bivač za ranjence oziroma vse nas v bolnišnici. Z dograditvijo bivača smo mislili, da smo rešili problem, vendar ni bilo tako. Spet so bile izdaje in je sledil premik naše ekipe z vsemi ranjenci ter nam ponovno zadal težak udarec. Vendar pa so bili med ranjenci sami taki borci, ki so v borbi pokazali svojo hrabrost in so mirno prenašali mraz, bolečine in gorje ter čakali svobodo. Beseda »svoboda« je bila vsakodnevna pri vsakem ranjencu. Pri splošni razpravi je bilo veliko iluzij posameznikov, kako lepo bo, ko bo svoboda. Nihče si ni predstavljal, kaj in kako bo treba delati in koliko bo treba žrtvovati za obnovo domovine. Z različnimi dilemami smo pričakali dan svobode. Sporočilo o kapitulaciji Nemčije, ki smo ga prejeli iz Črne prek posebnega kurirja, nismo verjeli. Tako smo

ostali še en dan v svojih prostorih in premišljevali, če je to res mogoče.

Naslednji dan je nekdo poslal iz Črne v Bistrio avtobus po naše ranjence. Bili smo presenečeni, da je bilo v avtobusu polno nemških vojakov. Takoj sem pomislil na izdajo. Ker pa je bil med njimi naš borec, sem šele videl, da ni izdaja, temveč so nemški vojaki naši ujetniki in bodo samo v pomoč pri prenosu ranjencev v avtobus ter prevozu v Črno. Tudi ta prevoz ni minil brez nevšečnosti. Pri prvi vožnji so bili prepeljeni vsi ranjenci, pri drugi vožnji smo imeli opremo ter osebo z ujetniki. Avtobus je bil polno naložen, mostovi slabi in tako se je zgodilo, da se je podrl most, vendar brez posledic za osebo in opremo.

Tako smo peš nadaljevali pot v Črno. Bilo je vse organizirano za sprejem, saj je bilo mnogo tovarišev in tovarišic, ki so pomagali z zdravili in drugim materialom naši bolnišnici. Srečanje je bilo zelo prisrčno, iskreno tovariško. Zdravstveno osebo bolnišnice je bilo prav tako zelo srečno, da je sprejelo ranjence, ki so jim še prej pomagali, saj so nekateri ranjenci dobro poznali tov. dr. Ramšaka. Vse naše osebe se je nastanilo kar v črnski bolnišnici za nekaj dni in pomagalo streči bolnikom. Potem smo bili razporejeni na druge dolžnosti.

Ker sem bil doma iz Mežice, sem si zelo želel pogledati dom in znance. Organiziral sem prevoz, saj je naš bivši aktivist in borec bil šofer. Tako smo se pripeljali v Mežico z avtom nekaj dni po svobodi in je bilo veliko veselje med borci in znanci, da smo preživeli in dočakali svobodo. Žalost je bila v tem, da domačih ni bilo doma, ker so bili starši izseljeni in so se vrnili meseca junija — oče, mati in dva brata — živi, vendar zelo izčrpani. Kljub temu smo bili vsi veseli svidenja v svobodi.

Peter Tomazin-Skala

V osvobojeni Črni

Pomlad se je v letu 1945 zakasnila. Mežiška dolina je bila zasedena s policijskimi enotami bolj kot v prejšnjih letih vojne. Vzrok za to je bila vedno večja moč partizanskih enot, ki so jih tvorili domačini. Dogodki, ki so se zvrstili, so jasno nakazovali brezupnost hitlerjevcev. »Svoboda«, tolikokrat izrečena želja, vsebina borbe mnogih naših ljudi, se je čutila z nastajajočo radostjo v nas, a je v nas, ki smo bili aktivisti na terenu naše doline, ustvarjala tudi določene skrbi.

Pred nami so bile naloge, na katere smo se pripravljali z različnimi organizacijskimi prijemi. Narodnoosvobodilni odbori kot nosilci ljudske oblasti so bili po vseh večjih zaselkih. Njihovi člani so bili naši najbolj predani ljudje. Obstajala je precejšnja verjetnost, da bo okupator v svojih poslednjih akcijah povečal teror, da bo pred porazom izvedel še kakšno krvavo akcijo. Vojaške enote, posebno koroški bataljoni, so sovražnika, ki je imel v centrih znatno moč, tako zaposlile z vsakodnevnimi akcijami, da je moral vse moči osredotočiti v borbo, bolje povedano: otepati se je moral napadov naših enot.

Takrat sem bil sekretar okrajnega komiteja ZKS za okraj Prevalje in sekretar okrajnega odbora OF. Navodila, ki smo jih

Rudi Jeseničnik, V snegu (linorez), 6. a. r. osn. šola Prežihovega Voranca, Ravne

LETO OBLETNIC

Letošnje leto je v znamenju obletnic — državnih, slovenskih, koroških in tovarniških.

Najimenoitnejši obletnici sta
25-letnica osvoboditve in
20-letnica delavskega samoupravljanja.

Sledijo pa še:

350-letnica železarstva v Mežiški dolini,
50-letnica koroškega plebiscita in
20-letnica Koroškega fužinarja.

Poskusili se bomo oddolžiti vsem — enim že v tej številki, drugim v naslednjih.

Urednik

prejemali od okrožja, so sicer govorila o predvidenih dogodkih, vendar so prepustila konkretne akcije aktivistom posameznega območja. Naša baza je bila uničena po izdaji v februarju 1945. Bila je v Jedlovčki planini v Javorju. V naslednjih mesecih smo se sestajali na različnih krajih, v glavnem pa smo si teren delili tako, da so posamezni člani komiteja odgovarjali za ta ali oni center. Posebna skrb je veljala odborom v centrih, ker smo vedeli, da bo na njih organizacija življenjskih vprašanj prve dni svobode.

Tomšičeva in Sercerjeva brigada sta 6. maja bili borbe v Črni in Žerjavu. Med borbo sta brigadi dobili ukaz za premik naprej na Železno Kaplo in dalje proti Celovcu. Na terenu Mežiške doline so v glavnem ostali le aktivisti.

Dne 9. maja sem bil s še nekaterimi tovariši v neposredni bližini Črne, in to v vili gozdnega gospodarstva. Živo mi je v spominu vest, ki jo je sporočil radio (postaja se ne spominjam), da je Nemčija kapitulirala. Bilo je okrog 15. ure. Ob 15.30 sem po rudarju Lesjaku poslal pismo komandirju nemške žandarmerije, naj pošlje svojega odposlanca, da se pogovorimo glede predaje. Poleg tega sem zahteval, da naj pridejo na teren dr. Ramšak Marija in Potočnik Gregor. Videl sem, kako so Nemci umaknili straže, ki so jih imeli razporejene po bregu proti Kolarju. Čez kake pol ure sta prišla samo dr. Marija Ramšak in Potočnik in sporočila, da ne bo kdo od nemške posadke prišel na teren in da komandir prosi, naj potrpijo vsaj dvajset minut. To mi je bilo dokaz, da so Nemci pod vtisom naše premoči v prejšnjih dneh. Ni še minilo dvajset minut, ko je k Mrdavišičevim prišla Kogelnikova z novico, da so Nemci zapustili Črno.

Še danes ne vem, od kod smo naenkrat dobili zastavo, pod katero nas je pet aktivistov prišlo v vas. Pred bolnišnico so nas že čakali prvi ljudje. S cvetjem so nas sprejeli, bilo je veselje, v meni pa je bila kljub svobodi neka vznemirjenost pred prihodnostjo. Vse je prišlo kljub pričakovanju tako nenadoma. Pred občinsko hišo smo se ustavili. Takrat je bil trg že poln ljudi.

Tu sem spregovoril zbranim, da je postavljen odbor, ki bo skrbel, da bodo stvari pravilno zastavljene.

Razglasil sem mobilizacijo nekaj letnikov za vaško stražo. Pozval sem ljudi, naj bodo disciplinirani in se ravna po navodilih, ki jih bomo objavili naslednje dni. Na kratko sem še izrekel priznanje borbi našega kraja.

Ljudje so dali duška veselju ob prvih trenutkih svobode z vzkliki in se proti večeru razšli po hišah. Po vasi pa so patrolirali stražarji, ki smo jih mobilizirali in oborožili z nekaj puškami, ki smo jih našli še od Nemcev.

Naši odborniki so prihajali, posvetovali smo se o nadaljnjih ukrepih. Dr. Ramšakova, Ivan Kohlenbrand, Gregor Potočnik in še nekateri so mi bili v največjo oporo. Dogodki naslednjih dni so se zvrstili s filmsko naglico. Preko Sentvida so prihajale kolone Nemcev, ustašev in drugih beguncev, zasledovanih od naših brigad »krajiške«. Prve skupine Nemcev so naši razorožili in jih hoteli zadržati. Ko smo videli, da prihajajo z avtomobili, smo jih hoteli usmeriti proti Koprivni in jih tako zadržati. Naenkrat se je več nemških oficirjev pojavilo pri meni v pisarni. Tolmač mi je govoril, da imajo od naših vojnih komand sporazum, da gredo v Avstrijo in da jim moramo pustiti prosto pot. Jaz sem jim, kolikor sem vedel in znal, postavil zahtevo, da se enote razorožijo tu.

Pred sabo vidim prizor, kako so si nekaj povedali in odšli. Kolona se je premaknila v smeri Mežice. Preostalo ni drugega, kot da sem telefoniral v Mežico tov. Lipiju Potočniku »Negrinu«, da naj obvesti najprej naše vojaške enote o položaju.

13. maja se je bila bitka na Poljani. Tu se je tudi končala druga svetovna vojna v vsej svoji krutosti.

Prve dni smo člani komiteja reševali stvari po svoji preudarnosti v posameznih centrih več ali manj uspešno, tako v Mežici »Negrin« Lipi Potočnik, »Silva« Ančka Pečovnik v Prevaljah, na Ravnah Avgust Razgoršek in tov. Anton Vušnik. Seveda so bili tu še drugi, vendar je bilo to pred 25 leti, tako da spomin obledi, le mogočni vtisi, prvi dnevi svobode, ostajajo živi v naših spominih.

V spominih so ostale tudi vse nemajhne skrbi, ki so jih prinesli dnevi novega življenja — preskrba prebivalstva, obnova itn.

Vprašanj je bilo veliko, vse pa se je nekako reševalo z voljo in vero ljudi v lepšo prihodnost.

Ivan Herzog-Tim

Vzpostavitev ljudske oblasti na Ravnah

Prebujajoča se pomlad, ki se je razcvetela z vso svojo bujnostjo, je vlila trpečim narodom upanje na skorajšnji konec druge svetovne vojne. Zavezniki so z nezadržano silo prodirali v osrčje tretjega rajha. Umikajoče se nemške divizije iz Italije in Balkana pa so še vedno nudile močan odpor tako zavezniškim silam v Italiji kot našim enotam v Sloveniji. Vsa ta umikajoča se nemška soldateska pa je v svojih zadnjih krčih izvajala neusmiljen teror nad našim ljudstvom. Skratka, vojna se je nadaljevala z vso srditostjo. Sovražnik je s svojimi umikajočimi se enotami »česal« v planinskih in nižinskih predelih in naše enote so bile v nenehnem spopadu s sovražnikom.

Politično vodstvo OF je imelo v tem obdobju na Koroškem veliko dela. Potrebno je bilo sprejeti ukrepe in izvesti druge priprave za prevzem in vzpostavitev ljudske oblasti, ko bo nastopila kapitulacija. Zato sem za 25. april 1945 sklical sejo okrajnega komiteja KPS Guštanj-Prevalje. Na seji smo sprejeli zaključke o takojšnji organizaciji ljudske oblasti, ko bo sovražnik dokončno poražen. Seji so takrat prisostvovali: Vušnik Anton-Rastko, sekretar OkKKPS Guštanj-Prevalje; Razgoršek Avgust-Peter, član OK KPS za dravograjsko okrožje, ter člani OkK KPS: Pačnik Jože-Maček, Lijana in Stefka. Fišer Franc-Rigo pa je bil odsoten (po izv. zap.). To je bila tudi zadnja seja na položaju pod Uršljo goro. Da bi lažje sledili dogodkom v centrih, smo se preselili v neposredno bližino Guštanja.

V gosti gozdnati kulturi na severni strani pobočja Navrškega vrha smo razpeli dva šotora. Od tod smo poslej vodili politično aktivnost. Ljudi, ki so imeli z nami neposredne kontakte, nismo vodili na sedež našega začasnega bivanja zaradi konspiracije. Za sestanke z njimi smo imeli določene posebne kraje — »javke«. Te so bile:

Topla — dom koroških partizanov

na Navrškem vrhu, Prežihovem vrhu in na Zagradu nad Prevaljami.

Partijski kader takratnega OkK KPS je štel 22 članov, ti pa so bili razdeljeni na pet celic. Članstvo so predstavljali borci in aktivisti ter drugi civilni prebivalci. Razen tega so obstajali po vseh naseljih in zaselkih vaški odbori OF, AFŽ, LM in SKOJ ter odbori gospodarskih komisij. Z vsemi temi je bil OkK KPS v stalni povezavi. Z dravograjskim okrožjem smo imeli dnevno dvakrat zvezo po kurirjih.

Vsak naslednji dan je bil bliže svobodi. Dogodki so se menjavali z bliskovito naglico. Tehnika »NETOPIR« je le s težavo zadovoljevala naše zahteve po tiskanju propagandnega materiala, ki smo ga prek naših aktivistov širili vsepovsod. Med prebivalstvom se je že opazalo praznično razpoloženje ob skorajšnjem koncu vojne. Vojna pa se je kljub temu nadaljevala z vso srditostjo. Okupator je še ukazoval in gospodoval. V Guštanju je bil nadomestni bataljon, ki je štel okrog 500 vojakov. Na Rimskem vrelcu, v dobro utrjeni postojanki, je bila policija. Ljudje so postajali že nestrpni in zahtevali, naj takoj zasedemo Guštanj in Prevalje. Toda spričo takšne premoči sovražnika terenci sami tega nismo bili sposobni, naših vojaških enot pa ni bilo na našem območju.

Na Navrškem vrhu pri Ulšku smo imeli radijski center. Poslušali smo domača in tuja poročila. To je bil edini radijski aparat daleč naokoli. Kmetje niso imeli radijskih aparatov, ker njihovi predeli še niso bili elektrificirani, baterijske radijske aparate pa so Nemci pobrali. Na ta način smo bili seznanjeni z novicami na domačih in tujih bojiščih.

Na predvečer 27. aprila, praznika OF slovenskega ljudstva, smo organizirali, da so po vrhovih zagoreli kresovi. Mi pa smo napravili ogromen kres na Črnem vrhu Kozarnice. Na kres smo položili petmetrski trak avionske municije. Ko je kres najlepše zagorel, je pričela municija pokati. Detonacije so se slišale daleč naokoli. Prebivalci tamkajšnjih krajev so bili prepričani, da je prišla brigada in pričela napadati postojanko na Rimskem vrelcu. Na to pokanje je policija na Rimskem vrelcu odgovorila s topovskimi streli. Granate so padale daleč stran od gorečega kresa, v postojanki pa so policisti besneli nad predrznostjo prebivalstva.

Naš obveščevalac BAČ Jožef, po rodu Poljak, ki je bil deportiran in je delal na ravnem gradu kot vrtnar, nas je obvestil, da bodo 7. maja odpeljali dragočnosti s tega gradu. Istočasno bodo odpotovali tudi politični voditelji okupatorja. Preselili se bodo v Velikovec. Ker nismo vedeli, ob kateri uri nameravajo te stvari odpeljati in odpotovati, sem naročil našemu obveščevalcu, naj pridobi njihovega šoferja za sodelovanje z nami. Pri Brančurniku se naj bi za kratek čas ustavil. To bi bil znak za napad in zajetje. Isti dan, ko sem odposlal to sporočilo, sem obvestil tudi naše kurirje in obveščevalce, da bo prihodnji dan, to je 7. maja 1945, ob 03,00 uri zbor na Veržunovem travniku na Navrškem vrhu. Takrat jim bom povedal tudi o namenu naše akcije. Tisti, ki smo bili to noč na centru, nismo spali. Dolgo v noč smo modrovali, ali nam bo ak-

cija uspela. Čutili smo, da bo nastopil velik trenutek.

Ob napovedani uri prihodnji dan smo se zbrali na predvidenem kraju. Bilo nas je 11 partizanov (VUŠNIK Anton-Rastko, PAČNIK Jože-Maček, PORI Franc-Lazar, MORI Avgust-Viko, KOTNIK Albert-Bertl, KOROŠEC Rado-Dušan, KOLAR Anton-Tonč, HOVNIK Stanko-Stanko, Mišo, Jovo in Boris). Nato smo krenili proti Rebernikovi domačiji. Prijazna gospodinja, žena Antona KOLARJA, nam je pripravila izdaten zajtrk. Takšnih obiskov je bila že vajena, saj ni minil dan, da se pri tej domačiji ne bi ustavil partizan. Vsak je bil dobrodošel in dobro postrežen. Pozneje so še prišli: GORENŠEK Leopold, PETRIČ Anton in MEZNER Peter. Tako zbrani smo v jutranji sivini hiteli prek Navrškega vrha. Za šale, ki so bile zelo priljubljene med nami, tokrat ni bilo časa. Odrejena je bila stroga tišina.

Jutranja zarja je pričela prodirati skozi krošnje dreves, z rosnih tal pa se je dvigala jutranja megla. Ptice so s svojim žvrgolenjem oznanjale prebujajoči se dan. Iz daljave je prihajal glas zamolklega brnenja dveh letal. To so bili titovci, ki so napadali vlake in kolone na cestah. Z Macigojevega vrha je bilo slišati ostre rafale strojnice in pokanje brzostrelk. Spogledali smo se, naše misli pa so se ujemale, verjetno so kurirji padli v zasedo. Tam prek pelje kurirska pot TV linije. Na jazbinski strani pa je postaja TV-12.

Ko smo prišli na rob gozda nad Brančurnikom, je sončna zarja že osvetlila vrhove in doline in s svojo blagodejno toploto napovedovala lep sončen dan. Hitro smo poglobili v primerni razdalji. Pogled na cesto nam je bil odprt. S prevaljske strani in njene okolice so delavci peš in na kolesih hiteli na delo v guštansko železarno. Jutranji mir je motilo zamolklo udarjanje parnih kladiv v tovarni. Zato pil sem se v misli, ki so mi begale daleč tja v prihodnost. Kljub jutranjemu soncu je bilo hladno. Če smo zaslišali v daljavi brnenje motorja, smo že mislili, da prihaja avto ali večja kolona avtomobilov, ki jo čakamo. Toda čakali smo zaman. Po cesti je pripeljal voznik s par konji in težko obloženim vozom. Blizu Brančurnika je konje hitreje pognal.

Šele pozneje smo zvedeli, da je ravno ta voznik vozil tovor, ki smo ga čakali. Ko smo tako vsi nejevoljni ležali na položaju, je prišla K. M.-Marja in nam prinesla veselo novico. Zavezniški radio je poročal, da bo 8. maja podpisana kapitulacija Nemčije. Ta novica nas je tako vznemirila, da smo trenutno onemeli. Tako hitrega konca vojne še nismo pričakovali. Marja je vedela za naš položaj, zato nas je lahko našla. Šele po nekaj trenutkih je nastalo veselo razpoloženje med nami, da bo konec vojne. Zaradi te novice sem odločil, da takoj zasedemo cesto v Dobji vasi pri Brančurniku. Za komandirja čete sem določil Avgusta MORIJA-Vika, za njegovega namestnika pa Alberta KOTNIKA-Bertlana. Kurirja Dušana sem poslal na dravograjsko okrožje z novico o kapitulaciji Nemčije. Naročil sem še, naj pridejo vsi, ker bomo proti večeru vkorakali na Prevalje in v Guštanj. Okrožje je bilo takrat na Kozarnici. BRITOVŠEK Anton-

Propaganda mi je pozneje pripovedoval, da je tudi med njimi nastalo nepopisno navdušenje ob skorajšnjem koncu vojne. Kurir Dušan je to pot opravil v rekordnem času. Proti opoldnevu se je že vrnil z navodilom okrožja, naj še počakamo z zasedbo predvidenih krajev, ker situacija še ni zrela. Toda načrta nismo mogli več spremeniti zaradi velikega navdušenja ljudstva.

Bilo je nekaj po sedmi uri, ko smo zasedli cesto pri Brančurniku in pri Barbarškem potoku (Brančurnikovem grabnu) zavzeli položaj ter blokirali cesto med Guštanjem in Prevaljami. Ljudi, ki so prihajali z obeh smeri, nismo pustili naprej. Nismo namreč želeli, da bi Nemci zvedeli, da je v zasedi samo 14 partizanov. Bali smo se, da bi izkoristili svojo premoč in nas napadli. Ljudi smo napotili v gostilno. Potrebna je bila varnost, če bi prišlo do streljanja. V gostilniških prostorih sem jim spregovoril, da bo že jutri konec vojne. Še ta dan pa bomo vkorakali na Prevalje in v Guštanj. Od veselja so me ljudje objemali, vriskali in jokali ter se veselili trenutka, ko bo nastopila tako težko pričakovana svoboda. V Brančurnikovi gostilni pa so ta dan delili pijačo in hrano brezplačno.

Kmalu zatem je pripeljal s prevaljske strani VERDINEK Ivan kamion moke. Zadržali smo ga, njega so pozneje ustrelili umikajoči se Nemci. Iz guštanske strani je pripeljal z veliko hitrostjo osebni avto. V njem je bil možki z SA uniformo ter oborožen z brzostrelko in ženska. Pozneje sem izvedel, da sta bila to Külhauser, direktor železarne, in njegova tajnica. Po tem sodeč so nemški funkcionarji že pričeli bežati.

Z Mačkom sva se napotila v tovarno lepence. Od Huberta Encija sva hotela izvedeti, kakšna je situacija na Prevaljah. Povedal je, da orožniki na Prevaljah še ne mislijo na kapitulacijo. Svoj položaj držijo trdno v svojih rokah. Kljub temu sem bil mnenja, da je potrebno Prevalje najprej zasesti, ker tam ni vojaštva. Z orožniki bomo že opravili. Maček ostane na Prevaljah, jaz pa bi nato krenil proti Guštanju. Razgovora še nismo končali, ko so zaregljale brzostrelke in pričele pokati puške. Kamion z nekaj vojniki se je hotel prebiti proti Prevaljam. Naši so vžgali po njih. Prestreljeni kamion se je postavil na glavo v potok. Razvila se je kratka in uspešna borba. Po nesreči je takrat padel železničar, ki je bil doma iz okolice Pliberka. Če LAZAR ne bi odkril skritega nemškega vojaka za drvmi, ki je streljal z avtomatskim orožjem na nas, bi bilo še več žrtev. V tej borbi je izkoristil zmedo Külhauser in z nekaterimi vojniki pobegnil. Novica o teh dogodkih se je bliskovito razširila. Ljudje so pričeli trumoma prihajati do nas. Bilo jih je za celo brigado. Mnogi so prepevala partizanske pesmi ter se veselili. Okrog poldneva se je pripeljal do nas Ervin Wlodyga. Želel sem, da bi v Guštanju razobesil naše lepake in gesla, vendar si tega ni upal. V glavo mi je šinila misel, da bi ga uporabil za parlamentarca med nami in vojaško posadko na gradu v Guštanju. Predlog je sprejel. Podučil sem ga, da mora povedati, da je bil na voznji ustavljen. Nemški posadki mora

sporočiti našo zahtevo, da sprejmejo brez-pogojno kapitulacijo in položijo orožje ter neoboroženi do 18.00 ure zapustijo Guštanj. Smer umika pa je določena Prevalje—Holmec. Poleg tega morajo pobrati vkopane mine ter pustiti načrt, kje so bile mine vkopane. Vsa skladišča morajo ostati nedotaknjena. Če do predvidenega časa ne bodo zapustili svojih položajev, jih bomo napadli s težkimi minometi. S takšno pretezo sem skušal izsiliti kapitulacijo. Odgovor na naš ultimatum pa pričakujem do 16.00 ure. S temi navodili je odšel Wlodyga na pogajanje.

Pričeli smo se pripravljati, da vkorakamo na Prevalje. Za zasedo pri Brančurniku sem pustil nekaj naših borcev in večje število na novo mobiliziranih. Tudi orožja smo imeli že nekoliko več. V dopoldanski borbi smo dobili nekaj brzo-strelk in pušk. Pripravili smo kolono za pohod. S trobojnico na čelu in v dvostopih se je razvila kolona proti Prevaljam. Toda kmalu smo se razočarali. Po Prevaljah so patroljirali nemški vojaki, na železniški postaji pa je stal oklopni vlak. Naše zastave niso bile izobešene, tudi ljudi ni bilo na cesti. Prebivalci so se umaknili v svoja stanovanja, ker so se bali nemških represalij.

Videli smo, da je situacija zelo kočljiva, zato smo se umaknili nazaj proti izhodiščni točki, ker bi se tam lažje branili, če bi prišlo do napada. Nazaj grede smo zajeli nekaj landvahovcev z orožjem, nekateri pa so se nam sami pridružili. Zaplenili smo tudi protitankovski top, vendar brez municije, in en tovornjak. Eden od naših pa je zaplenil tudi mitraljez. Tako okrepjeni smo se vrnili do Brančurnika. Vsak naš borec je imel že po par oboroženih civilistov. Zaplenjeni top smo postavili na mostu. Služil je kot svarilo za motorna vozila, ki bi pripeljala po cesti. Že dopoldne sem na vse strani poslal civilne kurirje, da bi poiskali Rolanda, komandirja minerske enote, da se nam pridruži. Minerci so bili dobro oboroženi in bi nam lahko izdatno pomagali. Pogajanje z nemško posadko v Guštanju bi v tem primeru potekalo drugače. Ker pa smo bili sami, se preveč oblastno nismo smeli obnašati.

Pozneje smo zvedeli, da je med nemškimi enotami v Guštanju in na Prevaljah nastopila panika, ker niso točno vedeli, ali je res partizanska brigada pri Brančurniku ali samo manjša enota. Zato so še enkrat skušali ugotoviti, kaj je na stvari. Popoldne se je našim položajem počasi prišel približevati kamion poln vojaštva. Že na daljavo jih je pozdravil naš rafal iz strojnice. Avto se je ustavil in nato hitro obrnil ter z vso brzino odpeljal proti Guštanju. Nemci so hoteli ponovno preizkusiti naše moči. Kmalu za tem nam je Wlodyga prinesel odgovor od nemške komande. Sporočili so, da se bodo umaknili v večernem mraku skupno s hotuljsko policijo. Umaknili se bodo proti Dravogradu, orožja pa ne bodo položili. Vse druge stvari pa bodo pustili v gradu nedotaknjene. Nas nekaj vodilnih se je umaknilo na posvet o tem, ali sprejmemo te pogoje ali pa ukrenemo drugače. Obstajala je tudi možnost, da obidemo Guštanj in pri Votli peči pripravimo zasedo umikajočim se Nemcem. Spričo prekratkega časa te poti pravočas-

no ne bi opravili. Poleg tega smo imeli tudi premalo izvežbanih vojakov. Mobiliziranci pa niso bili zanesljivi za borbo, zato smo to misel opustili. Bili smo prepričani, da bodo te vojake in policijo zajele naše enote, ki so bile nekje blizu Dravograda.

Z Wlodygo je bil takrat tudi zdravnik dr. Saler, ki je opravljal zdravniško službo v Guštanju. Po rodu je bil Avstrijec. Takrat je prvič videl partizane. Bilo ga je strah. Dejal sem mu, da bo moral službo zdravnika še naprej opravljati v Guštanju, dokler se ne bo vrnil iz Dachaua naš zdravnik dr. ERAT Boštjan ali drug zdravnik. Odločitev je sprejel bolj iz strahu kot iz lastnega prepričanja.

Proti večeru smo postrojili kolono in se odpeljali proti Guštanju. Na čelu kolone je bil tovornjak z vojniki in mitraljezom, za njim je peljal rešilni avto v predpisani razdalji, potem zopet tovornjak z vojniki, zadaj pa kolesarji in pešci. Na vsakem avtomobilu je bilo nekaj partizanov in novo mobiliziranih vojakov, Jože PAČNIK pa je z manjšo kolono krenil proti Prevaljam.

Naša kolona je vozila počasi. Bili smo pripravljeni, da takoj odgovorimo z ognjem, če bi nas Nemci hoteli prelisičiti. Pri tako počasni vožnji in veliki napetosti smo prispeli do guštanskega gradu. Na gradu nas je pričakalo samo civilno osebje. Med njimi je bil tudi naš obveščevalec BOČ Jožef. Nemška posadka se je malo pred našim prihodom že umaknila. V skladišču smo našli veliko nemških uniform, perila in čevljev. Na hitro smo se preoblekli v nove nemške uniforme, ker so bile naše v zelo slabem stanju, za upravnika gradu pa sem določil Maksa DOLINŠKA.

Kolona se je nato premaknila proti železarni. Naši sodelavci so medtem razorožili tovarniško stražo in vse orožje spravili v stražarnico. Pred tovarno nas je pričakala velika množica ljudi in nas obkrožila. Rokovali so se z nami ter se veselili našega prihoda. Komaj sem jih umiril. Ho-

tel sem jim spregovoriti nekaj besed. Prav dobro se spominjam besed, ki sem jim jih povedal:

»Tovariši in tovarišice! Vojne je konec. Konec je trpljenja in zatiranja. Pričenja se novo obdobje, ko bo delavski razred prevzel oblast v svoje roke.«

Zaradi toplega sprejema in ginjenosti govora nisem mogel nadaljevati. Ponovno je sledilo rokovanje in objemanje. Tako bi lahko celo noč praznovali. Toda imeli smo še določene cilje, zato sem predlagal, naj delavci mirno odidejo na svoje domove in v miru prespijo noč. Naslednji dan pa se naj lotijo dela v železarni. Poslovali smo se. Naša kolona se je počasi premaknila proti trgu. Bilo je že zelo pozno. Šli smo po sedanji Partizanski ulici do občinskega poslopja. Tam so nas že čakali krajevni odborniki OF JUH Luka, VERDI-NEK Kristijan, PLAZOVNIK Albert, FISER Franc, VRAVNIK Ivan in KRIVO-GRAD Franc (stari).

Odšel sem z njimi v prostore občine. Pred občino smo pustili stražo, drugi borci pa so šli počivat. Bilo je že blizu polnoči, ko smo pričeli s sejo. Sejo sem otvoril jaz ter predložil nekaj točk v obravnavo. Ko je bil dnevni red sprejet, je prevzel vodstvo seje JUH Luka. Krajevni odbor OF je sprejel sklep, da se za upravnik železarne začasno imenuje Franc MRKVA, za njegovega namestnika pa Miro Volčanšek. Nato je bil sprejet sklep o imenovanju gospodarskega odbora, odbora za prehrano ter odbora za narodno lastnino. Na zaključku seje smo sestavili odredbo krajevnega odbora OF, ki bo javno objavljena vsem prebivalcem. Odredba je vsebovala navodila za red, odpiralni čas trgovin, način, kako se bodo delila živila, da preidejo trgovine pod nadzorstvo organov oblasti itd. Še posebej je bilo v odredbi navedeno, da se prebivalstvo naproša za pomoč pri utrjevanju reda in miru, KOOF pa začasno predstavlja oblast. Odredba je bila zaključena s podpisom predsednika Luke JUHA, odtis stampiljke pa je nosil

Marjan Valcl, Prehod čez Neretvo (linorez), osn. šola Prežihovega Voranca, Ravne, 6. a

naslov Ok. odbora OF Guštanj — Prevalje. Ko se je pričel delati dan, sem zapustil občinsko poslopje in se napotil s kurirjem na svoj dom. To je bilo 8. maja 1945.

Prebivalci Guštanja, sedaj Ravne na Koroškem, so se zjutraj zbudili v težko pričakovani svobodi. Poznejši dogodki so mirno življenje zopet spremenili za nekaj dni v vojno stanje. Prava svoboda in konec vojne je nastopila šele 15. maja 1945, ko so bile zadnje nemške enote poražene od naše vojske na Poljani.

Anton Vušnik-Rastko

Z bataljonom VDV na Štajerskem

Čeprav smo spremljali potek zadnjih bojev v Evropi in vedeli, da bo fašistična zver kmalu pokončana v lastnem brlogu, smo bili vendarle vsi navdušeni, ko smo 8. maja 1945 zvečer zvedeli, da je »velika Nemčija« brezpogojno kapitulirala in da sovražnosti prenehajo ob 0.00 uri med 8. in 9. majem 1945. Zdelo se nam je skoraj nemogoče, da je vojne zares konec.

Štab 3. štajerske brigade VDV, kjer sem takrat opravljal dolžnost operativnega oficirja brigade, je bil z enim bataljonom pri bližnjih kmetih nad Oplotnico. S kapitulacijo Nemčije so se postavile pred štab naše brigade nove zahtevne naloge. Od štaba slovenske divizije VDV je prejel naš štab nalogo, da se takoj ob kapitulaciji Nemčije premesti v Maribor, kjer naj z bataljonom, ki je bil ob štabu, omogoči prevzem oblasti političnemu vodstvu na tem terenu. Da bi opravili to nalogo, je bilo potrebno najprej razorožiti najbližje nemške postojanke oziroma garnizone, priskrbeti prevozna sredstva in se čim prej prepeljati v Maribor.

Bataljon, ki je bil pri štabu brigade, je že ponoči brez težav razorožil nemško postojanko v Oplotnici, proti jutru pa je razorožil tudi nemški garnizon v Slovenskih Konjicah. Štab brigade se je pomikal za bataljonom. Ujetnike iz Konjic smo poslali v Oplotnico k skupini, ki je bila tam zajeta. Politični aktivisti in drugi prebivalci Konjic, zlasti mladina, so se pripravljali, da dajo duška zmagi nad okupatorjem. Pripravljali so množičen miting z godbo, mlaji, zastavami in cvetjem.

Veliko vnemo ljudi v pripravah za miting in sploh praznično vzdušje je kot strela iz jasnega prekinilo poročilo obveščevalcev, da se iz smeri Slovenske Bistrice proti Konjicam pomika velika kolona vlasovcev. To so bili ostanki divizije generala Vlasova, ki se je v Ukrajini predal Nemcem z divizijo ter se nato bojeval na njihovi strani, in to največ proti partizanom v Jugoslaviji.

Naš bataljon in prištabske enote smo razporedili na položaje, od koder smo držali pod ognjem pušk in puškomitraljezov prihode h Konjicam iz omenjene smeri. Imeli smo veliko število puškomitraljezov »šarcev«, katere smo šele pred nekaj urami zaplenili Nemcem, in veliko količino nabojev.

Ko se je čelo kolone približalo Konjicam, so vlasovci začeli s pehotnim orožjem obstreljevati teren pred seboj. Tedaj smo tudi mi odprli ogenj iz vsega orožja. Njihova

predhodnica se je z manjšimi žrtvami umaknila. Čez nekaj minut smo zapazili manever velike kolone vlasovcev, ki je imela namen priti za hrbet našim borcem. Skoro istočasno so začeli z lahkimi in srednjimi minometi obstreljevati naše položaje.

Štabu brigade je bilo jasno, da nekaj čez sto borcev bataljona in prištabskih enot ne bo moglo zadržati, zlasti ne na dotedanjih položajih, več tisoč mož močno kolono sovražnika. Komandant brigade je izdal povelje, naj bataljon zasede položaje nad cesto, ki vodi iz Konjic proti Vitanju, ker smo vedeli, da se bodo vlasovci umikali v tej smeri. Premik bataljona je bil hitro izvršen, vlasovci pa so medtem tudi dosegli Konjice. Kmalu nato se je začel premik njihove kolone proti Vitanju. S puškomitraljezi smo obstreljevali kolono s precejšnje oddaljenosti, ker bliže ni bilo primeren položajev, kjer bi bili varni pred obkolutitvijo. Marsikaterega vlasovca so naši puškomitraljezi podrli v koloni, ki se je pomikala peš proti Vitanju, vendar premika nismo zaustavili. To obstreljevanje kolone je trajalo vse do mraka, nakar je bataljon dobil povelje, naj se čez hrib pomakne do Slovenske Bistrice.

Kadarkoli sem se spomnil tega dogodka, mi je bilo vedno žal prebivalcev Konjic, za katere se je spremenilo praznovanje zmagave v dan največjega nasilja in barbarstva, ki so ga povzročili podivjani vlasovci.

S štabom brigade smo se proti večeru iz Oplotnice po neki stranski cesti prepeljali do Slovenske Bistrice. Tam sem dobil od komandanta brigade povelje, naj priskrbim potrebno število tovornjakov, počakam bataljon in ga nato takoj prepeljem v Maribor. Štab brigade pa se je nato odpeljal proti Mariboru.

Še preden se je štab brigade odpeljal, mi je kontraobveščevalni oficir rekel: »Pajo! V sosedni ulici je skupina nemških oficirjev. Pojdi, pa jih razoroži!«

Res sem našel v sosednji nerazsvetljeni ulici dve skupinici nemških oficirjev. Poleg oficirjev pa sem zagledal tudi kolono tankov, ki je od daleč ni bilo videti. Bilo mi je jasno, da je to čelo neke večje nemške enote, in to verjetno divizije, ker je imela v svojem sestavu tudi tanke.

Stopil sem k najbližji skupini nemških oficirjev ter vprašal, kdo je poveljnik. Pokazali so mi majorja pri drugi manjši skupini. Pristopil sem k njemu, čeprav sem vedel, da v normalnih okoliščinah ne bi on poveljeval takšni enoti. Pomislil sem, da so verjetno general in drugi višji oficirji šli naprej, da bi se čim prej predali Angležem.

Majorju sem povedal, da sem predstavnik ene naših brigad in imam nalogo, da se pogovorim z njim glede predaje orožja. Rekel sem, da so glede na brezpogojno kapitulacijo Nemčije dolžni predati orožje, saj kolikor tega ne bi storili, lahko pride do nepotrebnega prelivanja krvi. Major mi je odgovoril:

»Jež ima bodice zato, da se brani, mi bomo pa tudi obdržali orožje, da bi se v primeru potrebe lahko branili, če nas bo kdo napadel. Mi pa ne bomo nikogar napadali.« Nato mi je še rekel, da ima od svojega generala nalogo, da pripelje enoto

na določeno mesto. Vedel sem kam, zato sem malo »blefiral«: Rekel sem, da to ne bo mogoče, ker sta se naša 4. in 3. armada sestali na Koroškem. Bil sem prepričan, da ima radijsko zvezo s svojim generalom, vendar je malo osupnil, ko je čul to, kar sem mu povedal. Kljub temu sem videl, da nima nikakršnega pomena se z njim naprej pogajati, zato sem odšel.

Kmalu nato se je kolona zganila. Pod silnim pritiskom gosenic tankov so se tresle hiše v okolici ceste. Šel sem s kurirjem na križišče in opazoval kolono, ki se je pomikala mimo. Bili so to ostanki neke popolnoma mehanizirane divizije. Opazoval sem vojake, podčastnike in častnike te enote. Mnogi so imeli na prsih ranjeniške značke in medalje za hrabrost. Tu in tam je bil tudi nosilec železnega križca. Čeprav smo bili še nekaj pred dvajsetimi urami smrtni sovražniki, sem moral občudovati vzoren red in disciplino v koloni. Med motornimi vozili je bil enak razmak, vojaki na vozilih pa so se držali, kot da so na paradu. Niti najmanj ni bilo videti, da je to premagana armada, ki se je v razsulu umikala. Zavedali so se, da se edino z izredno disciplino in redom le še mogoče izvlečejo iz Jugoslavije.

Ko sem priskrbel potrebno število tovornjakov pri komandi Slovenske Bistrice, sem šel malo počivat, in sicer na izmenno s kurirjem, ker je moral biti vedno eden ob cesti, da pričaka bataljon. Ob svitu sem ostal vznemirjen, ker bataljona še vedno ni bilo.

Poiskal sem motorno kolo s prikolico in voznika. Takoj sva se odpeljala po cesti proti Konjicam. Po nekaj kilometrih sva zagledala nemško motorizirano kolono, ki je stala ob desni strani ceste. Voznik me je vprašal, ali naj pelje naprej ali pa naj se obrne. Odločil sem, da se peljeva naprej ob koloni, katere vozila so bila lepo parkirana ob desni strani ceste. Ko sva se tako vozila kakšen kilometer ob koloni, se nama je iz nasprotne smeri pripeljal nasproti tudi na motorju s prikolico major, s katerim sem se pogovarjal prejšnji večer v Slovenski Bistrici. Vprašal me je, kam sem namenjen. Ko sem mu povedal, da sem namenjen v Konjice, me je opozoril, da bo pokalo, če bom šel tja, ker se tam še vedno zadržujejo vlasovci, ki so nedisciplinirana horda. Ubogal sem ga ter se vrnil. To pa je bilo tudi z druge strani prav. Ko sva se vračala, sva namreč zagledala naš bataljon, kako se peš približuje glavni cesti. Izognil se je namreč nemški koloni na glavni cesti.

Ko je bataljon prispel v Slovensko Bistrico, smo se takoj vkrcali na tovornjake in krenili proti Mariboru. Nekaj kilometrov od Slovenske Bistrice se nam je približevala iz nasprotne strani kolona tovornjakov. Ko se je približala, smo opazili na kapah vojakov, ki so bili na teh tovornjakih, peterokrake zvezde, poleg tega pa so bili v uniformah, ki jih še nismo videli. Prevzelo nas je silno navdušenje, ker smo pomislili, da je to neka enota Rdeče armade. Zaustavili smo vozila in enako tudi »rdečearmejci«. Poskakali smo z vozil eni in drugi ter se začeli prisrčno objemati in pozdravljati. Med pozdravljanjem smo zvedeli, da pripadajo bolgarski diviziji, ki je z našimi enotami prodrla do Maribora.

Navdušenje je takrat sicer malo ponehalo, vendar smo se še kljub temu pristrčno pozdravljali, ko smo se odpeljali vsak v svojo smer.

Nekaj dni po tem, ko sem prispel z bataljonom v Maribor, sva se odpeljala s komandantom brigade majorjem Tonetom Vratanarjem-Antoneskom z osebnim avtom proti Celju, kjer je en bataljon naše brigade razorožil nemško divizijo ter precej ustašev in domobrancev, ki so se oddvojili od glavne kolone.

Še danes si ne morem razlagati, kako smo komandant brigade, civilni voznik in jaz sploh preživeli to vožnjo v Celje. Ko smo se peljali od Konjic proti Celju, smo namreč zagledali nepregledno kolono, ki se je kot reka valila po cesti proti nam. Ugotovili smo, da so to umikajoči se ustaši in domobranci. S komandantom sva se posetovala, kaj naj storimo. Odločila sva se, da bomo nadaljevali pot. Zapeljali smo se proti ustašem in domobrancem, ki so se v strašnem neredu umikali, da bi se tako izognili zasluženi kazni. Pomikali so se po celi širini ceste. Med njimi so bile tudi žene in otroci. Vsi so bili natovorjeni z nahrbtniki, culami in nekateri celo s kovčki ter oboroženi do zob, kot navadno rečemo.

Ko smo se vozili s hitrostjo par kilometrov na uro skozi kolono, so se jezno umikali levo in desno. Ko smo tako vozili nekaj časa, smo naleteli na skupino sredi ceste, ki se nikakor ni bila pripravljena umakniti. Ustavili smo vozilo, da bi videli, za kaj gre. Kregala sta se dva oficirja, in sicer ustaški in domobranski. Slišali smo še, ko je domobranec zabrusil: »Neću, neću, pa makar si ti ustašica.« Potem smo se nekako zrinili mimo njih in odpeljali naprej. V takem vzdušju smo vozili nekaj kilometrov. Zaradi počasne vožnje nam je skoraj zavrela voda v hladilniku, tako da smo jo morali ohladiti pred nadaljnjo vožnjo.

V kakšni nevarnosti smo bili, sem se zavedal šele takrat, ko sem zvedel, da so ustaši ravno v Mežiški dolini pobijali posamezne partizane, na katere so naleteli pri umiku.

Četrto stoletja mineva od teh dogodkov, vendar so mi nekateri do vsake podrobnosti v spominu, saj so to bili edinstveni dogodiljaji ob slavni zmagi in popolni osvoboditvi naših narodov.

Pavel Grubelnik-Pajo

Na neosvobojenem ozemlju pod Svinjo

Severni bataljon, ki je operiral v letih 1944/45 severno od Drave na Svinjski planini, je dočakal kapitulacijo Nemčije 9. maja 1945 na jugovzhodnih obronkih tega višavja. Štel je okrog 50 mož, med njimi le dobro tretjino takih, ki so bili poslani v letu 1944 iz Mežiške doline čez Dravo. V bataljonu je bilo tudi nekaj Avstrijcev, ki smo jih kot pripadnike »volkssturme« ob predaji majhne postojanke na deželi zajeli skupno s pihalnimi instrumenti, ker so namreč to postojanko sestavljali po večini godbeniki. Poleg drugih skromnih rekvizitov, ki jih je imel po številu borcev še »skromnejši« bataljon, smo imeli tudi našo državno zastavo.

V zgodnjih urah 9. maja smo torej zvedeli za novico o svobodi. Tega trenutka ne bom nikoli pozabil. Vsi na mah brez povelja smo segli po svojem orožju in streljali v zrak brez bojazni, da nas bo zadela sovražnikova krogla. Naše oči nič niso iskale sovražnika, cevi naših pušk, brzostrelk in mitraljezov niso bile več naravnane vzporedno z zemljo v višini človeka. Med streljanjem, ki ga ni bilo konca, se je slišalo več partizanskih pesmi, borci so si dali duška, z njihovih obrazov so sijali smeh in sreča, radost in veselje. Godci, po številu osem, so se veselili z nami in igrali koračnico za koračnico. Glasovi instrumentov so se mešali z regljanjem orožja — skratka, nepozabni akordi in moli. Tudi bataljonski zastavonoša se je prav hitro zdramil ter razvil zastavo, ki jo je vse doslej skrival in čuval. Komandant bataljona je dal povelje za »stroj« in še nikdar nismo bili tako hitro »postrojeni« kot takrat, ker smo radovedni pričakovali drugih povelj, kot smo jih bili sicer dotlej navajeni.

Komandant Mirko — Jože Ulčar je opravil nagovor. V kratkem je pojasnil, da je napočil težko pričakovani dan povratka v dolino, v svobodo, v svojo domovino — k svojcem in znancem. Posvaril nas je na dostojno obnašanje ter disciplinirano zadržanje v koloni — v dolini na cesti pa na strumno korakanje.

Kolona je krenila, na čelu z zastavo, za njo godba in nato borci bataljona. Nikoli še ni bilo v koloni, dokler smo se spuščali po obronkih Svinjske planine v dolino, toliko govorjenja, vzbujanja spominov na težke in strašne dni borbe, a hkrati ugi banja, ali še le živijo svojci, kaj je doma novega in kaj porečejo sosedi. Zapuščali smo gozdove, ki so nam toliko časa nudili svoje zavetje, ob strani so ostajale kolo-vozne poti in stezice in še pogled nazaj na planino, kjer smo preživeli marsikatero težko uro.

Čas je hitro minil in naša enota se je spustila že nizko v dolino. Tam smo že zagledali cesto, ki je bila vijugasto speljana proti Zg. Krčanam, t. j. enemu od najsevernejših krajev zamejske Koroške. Zagledali smo polje, na katerem sta se spajali naša pot z avtomobilsko cesto, ki je peljala skozi ta kraj. Od tega križišča dalje se je proti Zg. Krčanam razprostrlo ravno polje na obeh straneh ceste. Tu pa

tam so na polju rasla drevesa, ki so motila čisti pogled do naselja. Zg. Krčane so ležale na tem polju, na prvi pogled večji kraj, skoraj trg. Že prej smo bili obveščeni, da je v tem kraju razmeroma močna nemška postojanka skupaj s taboriščem »arbeitsdienst«.

Prišli smo na križišče in ločilo nas je morda samo še kakih 700—800 m poti do kraja. Po koloni je bilo slišati povelje »stoj«. Obstali smo in čakali nadaljnjih ukazov. Iz kolone so bili izločeni trije borci in komandir voda. Določeni so bili za patroljo, ki naj bi pred bataljonom šla v naselje in tako le za vsak primer preverila potrebno sigurnost. Še kratka navodila in patrolja je že krenila na pot. Za druge v bataljonu so sledila še zadnja povelja glede reda in discipline pri korakanju v dvoredih, česar dejansko še nismo bili vajeni. Obrnili smo se s pogledom po cesti, strumen ukaz za korakanje in tudi mi smo že sledili naši patrolji. Plapolala je zastava, godci so »udarili« novo koračnico, borci pa v »stroju« lahkinih in enakomernih korakov za njimi.

Komaj je bataljon začel marširati, morda smo napravili le 50—100 korakov, ko so prekinili naše strumno korakanje rafali z nasprotne strani. Odkod to streljanje? se je vsak v trenutku pri sebi vprašal. Svoboda in še vedno rožljanje z orožjem? Nekaj ni v redu! Patrolja pred nami je že ležala, mi v dvoredih pa kot bi nam kdo noge porezal — nekaj na levo, drugi na desno, vsi pa smo bili na trebih žez na zemlji. Napadli so nas Nemci, t. j. žandarmerija, policija in pripadniki »arbeitsdiensta«, ki so pričakovali konec vojne v naselju. Pozneje smo zvedeli, da so pričakovali naš prihod v dolino, da se partizanski vojski pod nobenim pogojem nočejo predati, ampak le zaveznikom t. j. Angležem. Napadalec nas je pričakoval v jarkih, ki so bili razpredeni okrog naselja, in po streljanju sodeč je bil res odločen, da nas ne spusti blizu, a še manj v naselje, kjer bi res prišlo do njegove predaje, kajti Angležev na ta dan v Zg. Krčanah še ni bilo.

Na ta »pozdrav« nasprotnika smo takoj odgovorili, vendar oprežno in z zavestjo, da borbe nikakor ne moremo sprejeti. Bili smo na travniku, torej ravnini, brez kritja in možnosti, da se razvijemo v borbeni položaj, za nami zopet sama ravnina, a kar

Osamljeni

Foto: I. Struel

je bilo najvažnejše, skoraj brez municije, ki smo jo nekaj ur predtem v planini, ko smo zvedeli za »svobodo«, brezbrizno zastreljali. Na povelje komandanta bataljona se je z naše strani oglašal le en mitraljez, drugi borci pa smo se posamično začeli umikati in zbirati ob najbližjem robu gozda. Ko je sovražnik opazil, da smo se začeli umikati, so postali njegovi rafali redkejši, in ko smo bili že vsi zbrani v gozdu, je sovražnikovo orožje utihnilo. Jasno je bilo, da so bili to Nemci. Toda kaj so nameravali s tem napadom? Potrjena je bila pozneje domneva, da so to ostanki nemških oboroženih enot, ki so tudi po drugih krajih priznali kot zmagovalce te vojne le zaveznike, ne marajo pa slišati o kakšni predaji naši vojski, ker so nas še vedno imeli za bandite.

Kaj pa sedaj? Ali naj gremo nazaj v hosto? Napadati tudi ne moremo. Komandant bataljona je takoj odredil dve patrulji — dve trojki in ju poslal v izvidnico — eno levo, drugo desno okrog doline, v kateri smo se znašli kot v zanki. Kaj kmalu se je vrnila ena od patrulj z vestjo, da je opazila daleč nad naseljem močno sovražno patruljo. Po poročilih te patrulje naj bi bila smer sovražnika taka, da nas hoče obkoliti. Takoj smo se umaknili s kraja, kjer smo bili zbrani, ter krenili v drugi breg doline, kjer nam je prišla nasproti naša patrulja s poročilom, da na svoji strani ni opazila kaj nevarnega. Torej je bila naša prva odločitev pravilna in nadaljevali smo že začeto smer poti.

Umaknili smo se v gost gozd visoko nad naseljem, na položaj, ki je bil ugoden za umik. Čez noč smo imeli močno stražo, razen tega pa stalne patrulje.

Naslednjega dne zjutraj smo zvedeli, da so v Zg. Krčanah že Angleži. Sledil je kratek posvet komande bataljona. Še pred koncem tega posveta je že završalo po bataljonu, da pojdemo v dolino, v Zg. Krčane. Glede našega obnašanja in discipline v bataljonu med pohodom so sledila ista opozorila kot prejšnji dan. Malo tesno nam je bilo pri srcu, ko smo korakali mimo istega kraja, kjer smo pretekli dan ležali na zemlji, zato pa so bile oči nas vseh toliko bolj uprte v jarke ter obrobne hiše pred nami ležečega kraja. Prikorakali smo že med prve hiše naselja, ko je godba zaigrala še strunnejšo koračnico. Naše oči so zastonj iskale sovražnika od prejšnjega dne, tudi Angležev nikjer, še manj pa pozdravov krajanov z oken ali ceste, kot so jih doživljali vsi borci naše vojske v svoji domovini, ko so prihajali v vasi in mesta. Namesto da bi nas obdajala radost in veselje, nam je pri vsakem koraku zastajal dih. Kaj, če ima kdo za nas pripravljeno še kakšno presenečenje? Prišli smo že prav v sredino naselja, uniformiranih oseb nikjer, nas pa se je negotovost še bolj polasčala.

Pred žandarmerijsko postajo smo se ustavili, postrojili in čakali nadaljnjih ukazov. Od krajanov, ki so nas opazovali z radovednimi obrazi, smo zvedeli, da nemške vojske v kraju ni več, da je na žandarmerijski postaji le še komandir in da so nekaj po polnoči prišli v kraj prvi motorizirani oddelki Angležev. Zvedeli smo še to, da stoji na drugem koncu naselja večji angleški tank s posadko, na čelu z majorjem in

da ta posadka na tem mestu ustavlja vso nemško vojsko ter tudi kvislinške enote.

Naš bataljon je takoj zasedel žandarmerijsko postajo, kjer se je nastanila komanda bataljona, zasedli smo pošto in druge urade, imeli pod kontrolo vse trgovine, šolo pa si uredili za kasarno. Radovedni smo čakali, kakšna bo reakcija Angležev, ki so medtem seveda bili že tudi obveščeni, da smo v naselju. Naše patrulje, ki so stalno patruljirale po glavni cesti naselja, so se približale tudi angleškemu tanku s posadko ter posredovale poročilo, da se Angleži za nas skorajda ne zmenijo, in da se obnašajo, kot da jih naša prisotnost v kraju prav nič ne moti.

V našem ocenjevanju, da bomo imeli pred Angleži mir, smo se zmotili. Takoj po kosilu se je štabu bataljona najavila angleška patrulja. Komandant bataljona je sprejel napovedana angleška vojaka, od katerih je eden po oznakah na rokavu sodeč najbrž bil kak podoficir, kajti angleških vojaških činov nismo poznali, drugi pa je bil navaden vojak. Nastal je problem sporazumevanja, kajti oba Angleža sta trdila, da znata le angleško, medtem ko od nas nihče. Ko je že kazalo, da se ne bomo mogli pogovarjati, se je od obeh gostov le izdal eden, da zna nekoliko nemški jezik — nemško pa je večkrat znal tudi v našem bataljonu.

V razgovoru sta Angleža hitro prišla na dan s svojo barvo. Prinesla sta sporočilo svojih nadrejenih, da nimamo v tem kraju česa iskati in da se moramo takoj popoldne umakniti, češ da je to njihova zasedbena cona. Komandant našega bataljona je to zahtevo zavrnil z izgovorom, da se je naša vojska skoraj eno leto borila na Koroškem skupno z zavezniki, tj. njimi in Amerikanci ter Sovjetsko zvezo proti istemu sovražniku in da smo pač zasedli najbližje kraje na področju, kjer smo partizani. Angleška patrulja je odšla, v štabu bataljona pa je komanda opravila kratek posvet, kako ukrepati, če bo pritisk Angležev glede našega umika še sledil. Bili smo prepričani, da se bo angleški obisk še pred nočjo ponovil, toda ni ga bilo.

Drugi dan dopoldne se je obisk ponovil. V naš štab je prišel neki oficir v spremstvu navadnega vojaka. Oficir je znal zelo dobro nemško. Svoj obisk je povezal s predhodnim in nam posredoval vest, da se moramo umakniti do Drave, ker je tak nalog njihove višje komande. Naš zagovor je bil v bistvu isti kot prejšnji dan, le da je bilo veliko več prepričevanja in ugovarjanja.

Istega dne takoj po kosilu sta prišla v našo komando kar dva oficirja, major kot najvišji po činu v angleški zasedbeni posadki v tem kraju, ter oficir od dopoldanskega obiska. Majorju je bilo videti, da je pravi vojak, strumen in strog, kar je dokazal tudi pozneje v razgovoru. Dobro se je zavedal, kaj je hotel in to tudi znal preko tolmača prenašati na naše predstavnike. Med drugim je omenjal vsebino dogovorov med maršalom Titom in zavezniki ter zahtevo, da se umaknemo iz cele Avstrije prav do jugoslovansko-avstrijske meje. Štab bataljona na to zahtevo ni pristal z izgovorom, da so za nas edino merodajna navodila naših nadrejenih forumov. Angleška gosta sta se umaknila iz pisarne skorajda z malo jeze, čemur je bil dokaz njuna

grožnja, da ne bodo več dolgo čakali na izpolnitev svoje zahteve.

Po odhodu angleških oficirjev nas je dejansko malo »spreletelo«, kajti o moči, orožju in vsem drugem pri Angležih ni bilo kaj razmišljati in ugibati. Odkrito smo se bali vsake nevšečnosti in konflikta, zavedajoč se, da so njihove zahteve resne, vendar za nas nesprijemljive, dokler nismo takih navodil dobili od naših višjih organov.

Noč tega dne smo skoraj vsi dočakali z nekim notranjim občutkom, da se bo čez noč nekaj pomembnega zgodilo. In res. Malo pred polnočjo smo po posebnem kurirju iz Velikovca zvedeli, da se moramo čimprej umakniti in zapustiti naselje Zg. Krčane. Dobri dve uri za tem je bil cel bataljon pripravljen za marš.

Težko smo se poslovili, kot da bi vedeli, da se nazaj ne bomo več vrnili. Sleherne mu je bilo možno razbrati z obraza vprašanje, zakaj smo se vendar borili eno leto na tem delu Avstrije, v zamejski Koroški, zakaj je obležalo toliko in toliko tovarišev v teh gozdovih in namočilo to zemljo s krvjo? Odgovora na to vprašanje še do danes nismo prejeli in ga verjetno tudi ne bomo.

Težko smo pričakovali prve dneve svobode, ki pa so istočasno že prinesli občutek grenkobe in razočaranja.

Roman Kogelnik-Vojnimir

IZ RAPORTNE KNJIGE V TOPILNICI

Dragi tovariši!

Dočakal sem čas, ko vas zapuščam, čeprav s težkim občutkom, saj je bila fabrika moj drugi dom. Med vami sem se počutil kot doma med družino. Morda je včasih prišlo do neskladnosti, vendar upam, da smo ostali tovariši naprej, saj drugače ne bi mogli uspešno delati.

Naš poklic je tak, da se dnevno ukvarjamo z rafudo, rafuda rjasta, rafuda dotrajana. Večkrat sem pomislil, tudi človek postane rafuda. Zdaj sem dočakal, da grem v rafudo, vendar se bom upiral rji, da me prekmalu ne uniči. Veselim se, da še kolikor toliko zdrav zapuščam fabriko, svoje nadrejene, vas mojstre in moje delavce. Vendar me pri srcu stiska, na lice pa nehote sili solza, toda proti staranju ni pomoči.

Želim vam, da tudi vi dočakate zdravi čas, ko boste zapuščali fabriko. Ker pa vsakemu posamič ne morem stisniti roke, vam želim nadaljnjih uspehov pri delu in doma med družino. Predvsem pa vam želim zdravja.

Ivan Ivartnik I.

ZA DOBRO VOLJO

Atletika

Na neki elegantni poroki v San Franciscu je tujec ogovoril čudovito oblečenega mladega moškega:

»Vi ste srečni ženin, ali ne?«

»Ne, gospod,« je odvrnil športnik, »jaz sem izpadel že v predtekmovaljih.«

Direktor Gregor Klančnik

Ob 20-letnem jubileju samoupravljanja

Med drugimi tudi naša delovna skupnost, potem ko se je februarja 1950 prvič sestal samoiniciativno izvoljeni delavski svet, proslavlja svoj pomembni jubilej rojstva delavske samouprave. Dvajset let je za človeštvo neznan čas, za človeka pa več kot polovica njegove življenjske ustvarjalnosti. Ponosni smo lahko, da živimo v dobi družbene preobrazbe, in kar je za nas posebno pomembno, da smo slovenska generacija, ki si oblikuje lastno, in to socialistično narodnostno tvornost. Veliki so dosežki zadnjih treh desetletij malega slovenskega naroda. S samoodpovedjo smo si najprej izborili svobodo, dosegli socialistično pot napredovanja in se nato otesili spon administrativnega centralizma, da bi končno izbrali samoupravno ureditev za humano in spodbudno gradnjo novih temeljev gospodarskega, kulturnega in splošnega družbenega življenja.

Tri in pol stoletja je taljenje železa in jekla sestavina življenja Mežiške doline. Ulivanje jekla je v davni preteklosti, sedanjosti in bo prav gotovo tudi v prihodnosti pomenilo pošiljanje življenjskega soka v ožilje prebivalstva tega slovenskega območja. Jeklarne na Ravnah je bila tista, ki je v družbi z drugimi proizvajalci železa s svojim zlahtnim programom najtrdnje kljubovala vsem ekonomskim pritiskom, se prebila skozi vsa obdobja kriz in konjunktur. Že 19. stoletje je na Ravnah obdobje cvetoče prosperitete, vpeljuje in izdelave zlahtnih vrst jekla. Ravenska jekla so v tem času po svoji solidni izdelavi, po gostoti in žilavosti ter homogenosti pridobila sloves in proizvodi jeklarne na Ravnah so šli v velike kraje sveta.

Čas med obema svetovnima vojnama, to je obdobje bivše Jugoslavije, je obdobje stagnacije in oslavitve proizvodnje jekla na Ravnah. Vpliv inozemskega kapitala, ki je s svojimi akcijami obdržal primat pri usmerjanju poslovne politike in ni imel interesa za krepitev nacionalnega gospodarstva, je zavrl razvoj tega podjetja. Jeklarne na Ravnah se je bolj uporabljala kot sredstvo za prodajo inozemskih izdelkov na balkanska tržišča kot za lastno proizvodnjo, zato je tudi nazadovala od zlahtnih na običajne kvalitete jekla. Šele po drugi svetovni vojni, ko je nastopila prava narodnostna in socialna osvoboditev, se je začelo pravo obdobje rasti in napredka jeklarstva na Ravnah.

Že v prvem letu osvobodjene domovine se je na podlagi delovnih sposobnosti, bližnjih energetskih virov in tradicije načrtno usmerila v razvoj specializirane tovarne plemenitih jekel ter iz leta v leto povečevala obseg svojega poslovanja. Leta 1946 je bila dosežena prva razširitev proizvodnih zmogljivosti, večje investiranje, in to na podlagi financiranja v širjenje topilnice, jeklolivarne, kovačnice in mehanske obdelovalnice pa je teklo po letu 1948. Največji napredek je bil v proizvodnji in predelavi, strukturalni spremembi izdelkov in obsegu poslovanja dosežen v obdobju zadnjih dveh desetletij, to je v času sproščene iniciative uspešnega slabljenja administrativ-

nega centralizma in krepitev neodvisne samoupravne zavesti.

Podatki kažejo, da smo od leta 1950 do 1969 pri proizvodnji jekla napredovali za 10,5-krat, pri skupni proizvodnji za 8,3-krat, pri blagovni proizvodnji za 8,2-krat in v realizaciji za 11,5-krat. Skoraj dva tisoč ljudi imamo ob vstopu v letošnje leto zaposlenih več, kot smo jih imeli v času prvega zasedanja osrednjega samoupravnega organa — delavskega sveta v železarni na Ravnah. Že ta dejstva kažejo veličino zadnjih dveh pomembnih desetletij, še bolj pa to kaže rast tovarniških naprav in kraja.

Kot prva je bila povečana topilnica, kjer je 1. maja 1952 prvič v novih prostorih steklo elektro jeklo iz 5-tonske obločne peči. Sledila je modernizacija in povečevanje jeklolivarne in kovačnice, povečanje in širjenje mehanske obdelovalnice, vzporedno pa so se gradili energetski, transportni in drugi objekti. Po zaključku večjih investicijskih vlaganj predvsem v metalurške obrate, topilnico in kovačnico leta 1954, je ob stalni rasti obsega poslovanja sledilo šestletno obdobje izpopolnjevanja proizvodnih zmogljivosti. Na podlagi samofinanciranja je delovna skupnost 1959. leta zasnovala novo obdobje rasti proizvodnje in predelave jekla. Zaključeno je bilo 1. 1964 z novimi talilniškimi napravami, z zgrajeno srednjo progo novo valjarne, novimi predelovalnimi obrati jeklovleka in vzmernarne, s povečano kovačnico in zgrajenimi potrebnimi dodatnimi energetskimi napravami.

Proizvodni rezultati leta 1965 so pokazali s podvojitvijo realizacije učinek teh naložb. Še pred zaključitvijo tega uspešnega obdobja širjenja proizvodne ustvarjalnosti na Ravnah se je delovna skupnost vključila v 47. natečaj Jugoslovanske investicijske banke in vstopila v svoje najuspešnejše dolgoročno vlaganje za končno kompleksno zaokrožitev vseh proizvodnih zmogljivosti, energetskih in drugih naprav ter moderni-

zacija tehnološkega postopka. Realno lahko računamo, da bo letošnje jubilejno leto pomenilo sklenitev tega največjega in zgodovinsko pomembnega širjenja proizvodno poslovne tvornosti jeklarne na Ravnah.

Osnova in vir napredka naše tovarne je v proizvodnji surovega jekla. Ta se je leta 1950 proti letu 1939, ko je bil dosežen vrh dotakratne letne proizvodnje tega reprodukcijskega materiala v višini 7557 t, že povečala za 55 %. Proizvodnja jekla v posameznih letih pa je bila naslednja:

1950 12.731 t, 1951 12.965 t, 1952 18.448 t, 1953 30.714 t, 1954 36.246 t, 1955 38.090 t, 1956 39.167 t, 1957 45.464 t, 1958 46.001 t, 1959 47.984 t, 1960 51.521 t, 1961 56.226 t, 1962 55.077 t, 1963 66.937 t, 1964 90.999 t, 1965 98.383 t, 1966 100.523 t, 1967 92.210 t, 1968 101.009 t in 1969 135.819 t.

Iz teh podatkov se vidi, da smo ob prvem desetletnem jubileju pri proizvodnji jekla proti izhodiščnemu letu 1950 napredovali za 378 %, ob dvajsetletnem jubileju pa za 1060 %. Še bolj se napredek manifestira v doseženi skupni proizvodnji. Te je bilo

1. 1950 35.368 t, 1. 1951 36.648 t, 1. 1952 42.978 t, 1. 1953 57.363 t, 1. 1954 67.632 t, 1. 1955 70.945 t, 1. 1956 74.255 t, 1. 1957 83.480 t, 1. 1958 89.692 t, 1. 1959 99.169 t, 1. 1960 110.410 t, 1. 1961 121.670 t, 1. 1962 117.355 t, 1. 1963 138.329 t, 1. 1964 192.833 t, 1. 1965 221.073 t, 1. 1966 233.092 t, 1. 1967 216.676 t, 1. 1968 242.011 t, 1. 1969 294.803 t.

Če pri skupni proizvodnji za leto 1950 vzamemo indeks 100, potem smo po posameznih letih napredovali:

1951 na 103, 1952 na 121, 1953 na 160, 1954 na 190, 1955 na 200, 1956 na 210, 1957 na 237, 1958 na 252, 1959 na 280, 1960 na 312, 1961 na 343, 1962 na 342, 1963 na 391, 1964 na 545, 1965 na 625, 1966 na 659, 1967 na 612, 1968 na 684, 1969 na 834.

Ob prvi desetletnici delavske samouprave se je skupna proizvodnja povečala za 2,8-krat, v drugi desetletnici pa dodatno skoraj na trikratni obseg.

Tudi pri blagovni proizvodnji so dosežki podobni. Te je bilo v posameznih letih:

Prvi delavski svet železarne Ravne po slavnostnem zasedanju

1950 11.137 t, 1951 12.600 t, 1952 13.854 t, 1953 22.200 t, 1954 24.410 t, 1955 24.705 t, 1956 25.728 t, 1957 29.973 t, 1958 29.381 t, 1959 27.630 t, 1960 29.570 t, 1961 33.394 t, 1962 31.291 t, 1963 35.930 t, 1964 48.137 t, 1965 56.577 t, 1966 63.431 t, 1967 58.254 t, 1968 69.510 t in 1969 91.342 t.

Ob prvi desetletnici se je blagovna proizvodnja povečala za skoraj 2,5-krat, v drugi desetletnici delavske samouprave pa dodatno za 3,3-krat.

Realizacija, tj. proizvodnja in prodaja naših izdelkov, ki bi morala posredovati najbolj verno podobo poslovnega obsega naše tovarne, na žalost zaradi spremenjenih cen zlasti ob reformi ne daje prave slike. Te smo dosegli — vse preračunano na nove dinarje — v posameznih letih:

1950 25.300.000 din, 1951 29.200.000 din, 1952 33.470.000 din, 1953 43.930.000 din, 1954 58.880.000 din, 1955 70.280.530 din, 1956 73.422.480 din, 1957 75.283.050 din, 1958 85.718.450 din, 1959 100.903.920 din, 1960 124.934.860 din, 1961 129.598.220 din, 1962 128.941.540 din, 1963 150.268.170 din, 1964 183.341.410 din, 1965 239.057.640 din, 1966 277.333.884 din, 1967 221.222.724 din, 1968 262.454.557 din in 1969 351.482.635 din.

Ob prvi desetletnici samouprave se je realizacija torej povečala za več kot 4-krat, v drugi desetletnici pa s korekturo spremenjenih cen za okrog 3-krat.

Iz indeksa rasti obsega proizvodnje in dosežene realizacije se vidi, da je vrednost proizvodnje rasla hitreje od izdelane količine, kar je učinek strukturalnega kvaliteta premika. Od osvoboditve so Ravne z oplemenitenjem svojega programa osvojile proizvodnjo širokega asortimana vseh vrst orodnih jekel od ogljikovih do visoko legiranih, dalje proizvodnjo visoko kvalitetnih konstrukcijskih in posebnih jekel, kot so nerjavna, korozijsko odporna jekla, proti visokim temperaturam obstojna jekla, jekla s trajno trdnostjo in druge vrste jekla s posebnimi fizikalnimi lastnostmi.

Kvalitetni premik se najbolje vidi iz strukture proizvodnje surovega jekla. Medtem ko je ta leta 1950 vsebovala še 76 % navadnega surovega jekla in le 12,5 % kvalitetnega surovega jekla, plemenite vrste pa so zajele le 11,5 %, so višje vrste jekla iz leta v leto izpodrivale navadne kvalitete. Že ob prvi desetletnici samouprave je bilo teh le še 3,4 %, kvalitetna jekla so se dvignila na 35,9 %, plemenite vrste pa so zajele že 60,70 %. Ob drugi desetletnici ustanovitve delavske samouprave kvalitetni premik v strukturi proizvodnje surovega jekla pod vplivom vključitve novega velikega talilniškega agregata 40-tonske obločne elektro peči ni več tako očiten. Leta 1969 smo izdelali navadnih jekel le še 0,5 %, kvalitetnih jekel 45 % in plemenitih jekel 54,5 odstotka. Več pa je v tem obdobju kot v strukturi proizvodnje jekla doseženo na področju predelave in obdelave jekel.

Izdelke iz običajnih jekel so izpodrinili novi proizvodi iz višjih vrst jekel. Opuščeni so bili proizvodi za potrebe gradbeništva in poljedelstva, na njihova mesta pa so stopili izdelki žlahtnih metalurško in mehansko predelanih jekel. Že leta 1951 smo opustili proizvodnjo osi za kmečke vozove, leta 1952 se je ustavila proizvodnja podkev, opustili smo program proizvodnje

betonskega železa ter končno 1959. leta opustili tudi proizvodnjo krogel in drugih mlevskih teles. Namesto njih so vstopili stroji in orodja za rudarstvo, metalurgijo in strojogradnjo ter drugi mehansko obdelani izdelki.

Iz vsega povedanega se vidi, da je železarna Ravne v 20-letnem obdobju delavske samouprave ob skladnem delu organizatorjev proizvodnje in osnovnih nosilcev poslovne politike in delovnega ustvarjalnega vzdušja ves čas vodila odločilno politiko razširjene reprodukcije. Samo prvi del investicijskih vlaganj je potekal s financiranjem skupnosti, vse drugo pa je delovna skupnost izvršila z vlaganjem lastne akumulacije in šele v sedanjem največjem investicijskem naloganju s pomočjo dolgoročnih kreditov. S svojim izborom blizu 200 raznih orodnih, konstrukcijskih in specialnih jekel je naša tovarna največji jugoslovanski proizvajalec žlahtnih vrst jekel. Poleg tega je največji proizvajalec jeklene litine, ki je prispevamo skoraj dve tretjini celotne jugoslovanske proizvodnje. Tržišču damo okrog 40 % kovanega jekla, 90 % industrijskih nožev in 80 % pnevmatskih strojev in orodja ter blizu 40 % vseh, v državi izdelanih vzmeti.

Železarna Ravne je s svojimi izdelki važen člen jugoslovanskega industrijskega potenciala in zaradi tega poznana skoraj v vseh podjetjih v državi. Kupce oskrbuje z valjanim in kovanim paličastim jeklom, prosto kovanimi odkovki, jekleno litino, listnatimi, spiralnimi in torzijskimi vzmetmi ter s širokim programom mehansko obdelanih izdelkov od strojev, orodij do sestavnih delov. V tej skupini so metalurška orodja — kovani in uliti valji, trni, recipienti in druga orodja. Skoraj celotna domača potreba po krožnih žagah s segmenti je pokrita z našo proizvodnjo. Izdelki z Raven so postali pojem v ladjedelništvu, avtomobilski in motorni industriji, proizvodnji strojev, elektroindustriji, gradbeništvu in prometu. Naša tovarna ni samo važen oskrbovalec domače industrije, temveč tudi pomemben izvoznik. Pridobila je vrsto kupcev v vzhodno- in zahodnoevropskih državah, največji odjemalec pa je Zvezna republika Nemčija. Na zunanjih tržiščih se je zlasti uveljavila v času z gospodarsko reformo uvedene liberalizacije zunanjetrogovinskega poslovanja.

Potem ko je julija 1965 pred štirimi leti in pol stopila v veljavo zakonodaja gospodarske reforme, je naša tovarna preživljala svoje najbolj kritično obdobje po osvoboditvi. Medtem ko je ob ugodni konjunkturi leta 1966 z realizacijo še uspešno napredovala, je leta 1967 ob stagnaciji kovinsko predelovalne proizvodnje in povečanem uvozu jekla doživela prvi večji padec obsega poslovanja. Realizacija se je proti predhodnemu letu znižala za celih 20 %. Od 1968. leta smo v ponovnem vzponu in realizacija preteklega, 1969. leta je že za 59 % večja od kritičnega 1967. leta. V času svoje prave gospodarske krize smo se znašli pred novim kvalitetno višjim problemom plasmaja svojih izdelkov. Izvršena je bila znatna preusmeritev prodaje na zunanja tržišča in zmanjšana potrošnja doma kompenzirana z izvozom, in to v prvi vrsti na konvertibilna področja. Leta 1967 se je izvoz povečal kar za 138 % in zajel 33 %

blagovne proizvodnje. Izvoz je v tem letu ves čas rasel in v zadnjem četrtletju zajel 45 % gotovega blaga. V naslednjih letih se je obseg izvoza nadalje povečeval in l. 1969 z izmenjavo vred dosegel obseg 3,331.000 dolarjev. Naša prisotnost na zunanjih tržiščih postaja torej vse bolj pomembna, njena vrednost pa je predvsem v izboljševanju likvidnosti tovarne in v možnosti za hitro preusmeritev v času zmanjševanja potrošnje doma. Stiki z zunanjimi zahtevnimi tržišči pa tudi objektivno ocenjujejo naše konkurenčne sposobnosti. Spoznavamo, do kod smo prišli in kako se naši proizvodni stroški pokrivajo s svetovnimi dosežki. Izvoz nam odkriva svetovna tržiščna gibanja, omogoča pa nam tudi prenos izkušenj. Prodaja na zunanja tržišča bo zato morala ostati važna sestavina poslovne dejavnosti tovarne na Ravnah.

Modernizacija proizvodnih sredstev in uvajanje novih tehnoloških dosežkov so poleg izpopolnjevanja organizacije važen pogoj, da bi se naša tovarna lahko do kraja vključila v pravo blagovno tvornost in pravo tržno orientacijo proizvodnje. To naj bi bilo doseženo z integralnim, z železarnama Jesenice in Štore usklajenim investiranjem v proizvodne naprave v teku in s specializacijo proizvodnje, kar je osnovni cilj integracije slovenskih železarn. Delovna skupnost naše železarne se je ob aktivnem sodelovanju organov delavske samouprave in predstavnikov družbenopolitičnih organizacij na referendumu 15. septembra 1969 presodno in modro odločila za združitev z železarnama Jesenice in Štore v skupno Združeno podjetje slovenske železarne. To je za 20-letni jubilej velik dosežek samoupravne miselnosti, ki ob demokratičnih metodah in obdržanem principu, da s presežkom vrednosti razpolaga tisti, ki ga je ustvaril, z delitvijo proizvodnega programa, usklajenim razvojem in skupnim nastopom na tržišču vidi večje poslovne dosežke v vsaki od organizacij združenega dela. Četudi je direkcija združenega podjetja šele v formiranju, se že čutijo prvi plodovi združenega dela. Ti niso samo v obliki uspešnega nastopa in širjenja razumevanja pri predstavnikiških organih, asociacijah in bankah, temveč so že vidni tudi na področju koordinacije proizvodno poslovne dejavnosti. Sklepanje dolgoročnih pogodb in trajnejših aranžmajev s potencialnimi potrošniki, neposreden vpliv na obojestransko strukturalno prilagajevanje proizvodnje v izdelavi in predelavi jekla kot reprodukcijskega materiala so osnovne naloge združenega podjetja, zato bodo njegove koristi najbolj prisotne zlasti v času upadanja konjunktore. Visoka kvaliteta, integriranje, finalizacija in neposredni kontakti s potrošniki bodo politika rajonskega podjetja slovenskih železarn, v katerem bo železarna Ravne tudi v bodoče obdržala vlogo specializiranega proizvajalca kvalitetnih in žlahtnih jekel.

Proizvodno poslovna ekspanzija, dosežena v zadnjih dveh desetletjih, je rezultat stalnosti strokovnega in kvalificiranega kadra, intenzivnega znanstveno raziskovalnega dela, sistematičnega izobraževanja delavcev in sočasne gradnje in modernizacije proizvodnih sredstev, družbene ravni in delovnega človeka. Neprestano iskanje učinkovitejših, produktivnejših in cenejših iz-

hodov bo moralo v prihodnje biti še bolj uveljavljeno načelo delovne skupnosti. Ne naslanjanje na bogato tradicijo, temveč skrb za krepitev kondicije bo moralo biti osnovno pravilo železarne na Ravnah. Usklajeno delo samoupravnih organov in strokovnega vodstva pri oblikovanju in uresničevanju poslovne politike, vzajemno pomaganje in s pomočjo družbenopolitičnih delavcev ugodno regulirani medsebojni odnosi so nam v delovni skupnosti na Ravnah omogočili ob 20-letnem jubileju ustanovitve delavske samouprave zavidanja vredne rezultate. Zato si moramo tako vzdušje tudi v prihodnje zagotoviti.

»Ljubo doma, kdor ga ima,« je star slovenski pregovor. In kdor potuje po državah togega administrativnega etatičnega socialističnega upravljanja, pride do spoznanja: »ljuba samouprava, kdor jo ima«. Nепrecenljive so vrednosti njenega jedra, kvalitetno pa izgublja na površini, zato moramo z izločanjem slabosti, dodelavo in plemenitenjem celotne vsebine skrbeti za utrjevanje samoupravnega sistema. Redki so med nami tisti, ki mislijo, da po samoupravi ni možno priti do blagostanja. Delavci sicer negodujejo, da njihove zahteve niso zadosti upoštevane, organizatorji proizvodnje tarnajo, da za uspešno vodenje nimajo zadosti pooblastil, vodstva podjetij skrbi velika prisotnost kratkoročnih zahtev, nihče pa se samouprave ne bi odpovedal.

Ob pomembnem jubileju 20-letne prehojene poti izkušnj samoupravnega vodenja gospodarskih organizacij moramo iskreno ugotoviti tudi tisto, kar kompromitira vrednost osnovne zamisli in zavira višje gospodarsko poslovne dosežke. Brez dvoma je res, kar je človeško normalno, da bolj stopajo v ospredje pravice, lažje pa se pozabi na dolžnosti samoupravljalca. Idealno vzeto bi v tovarnah, ki niso niti last privatnika niti sestavina državnega kapitala niti centralistično vodene z vrha, temveč vodene samoupravno, moral veljati princip samokontrole, na žalost pa moramo ugotoviti, da samoupravna zavest kmalu ne bo dosegla take ravni, da bi vsak, kot v skupni družini, uporabljal družbena sredstva. Prepričan sem, da so v proizvodni ustvarjalnosti gospodarski uspehi najboljše sredstvo za utrjevanje samoupravne zavesti. Kot v športu, kulturi ali katerikoli družbeni dejavnosti uspeh krepi ponos in daje nove poletje, tako tudi poslovni uspeh v gospodarstvu krepi zaupanje v lastno tvornost, spodbuja k novim dosežkom, krepi zaupanje v lastno sposobnost in utrjuje samoupravno miselnost. Prav zato moramo proizvodno poslovnim rezultatom, saj ti znotraj jačajo medsebojno vzajemnost, navzven pa manifestirajo uspešnost samoupravnega vodenja, posvetiti največjo pozornost. V dobrih in tihih ustvarjalnih delavcih imamo pri tem vedno najboljšega zaveznika.

Kot smo imeli ob naporih v narodno-osvobodilni borbi dezertarje, se tudi v sedanjih pogojih prizadevnosti za uveljavljanje družbeno ekonomske reforme pojavljajo slabiči, ki npr. z izstopom iz članstva Zveze komunistov odkrivajo svojo predanost delovni skupnosti. To ne more odtegniti zavednih in zavzetih proizvajalcev delovne skupnosti za povečanje obsega in boljše rentabilnost poslovanja, ki bo dokaz

v delavski samoupravi dosežene visoke konkurenčnosti jeklarne na Ravnah. Skrbno moramo ocenjevati tudi predloge, od tistih, ki imajo iniciativo za nove dosežke, do tistih, ki težko skrijejo svoje demagoške nagibe. Lahko je reči in zahtevati: »mora se skrajšati delovni čas in povečati osebni dohodki«, teže pa je to tudi izvesti. Razumljiva je želja po 42-urnem delovnem času, težko pa ga je vpeljati tako, da bi bili z njim zadovoljni tisti, ki delajo v kontinuiranem postopku metalurških, energetskih in drugih proizvodnih naprav, in tisti, ki ob zaključku dela zaprejo le svoj pisarniški predal. Smo tovarna z dragimi proizvodnimi napravami. Že po zaključku investiranja v teku bomo v strojih, napravah in stavbah imeli naloženih skupaj okrog 450 milijonov din. Vsak dober gospodar, naj bo to privatni lastnik, država ali samoupravljevalec, mora imeti pred očmi stroške tega kapitala, ki so, če tovarna proizvaja ali miruje. Drage naprave pa niso samo v topilnici, valjarni in kovačnici, temveč tudi na predelovalnem področju mehanske obdelovalnice razpolagamo z modernimi in dragimi stroji, ki tudi v pogojih samouprave ne bodo smeli mirovati. Zato ne samo z motivacijo »ljudje zahtevajo«, temveč le s presodno analizo lahko rešujemo zahtevano skrajševanje delovnega časa in postopno poviševanje osebnih dohodkov.

Poleg modernizacije sredstev za delo in izboljšanja delovnih pogojev v tovarni je bil v zadnjih dvajsetih letih dosežen velik napredek na področju družbene ravni. Ta je dosežen:

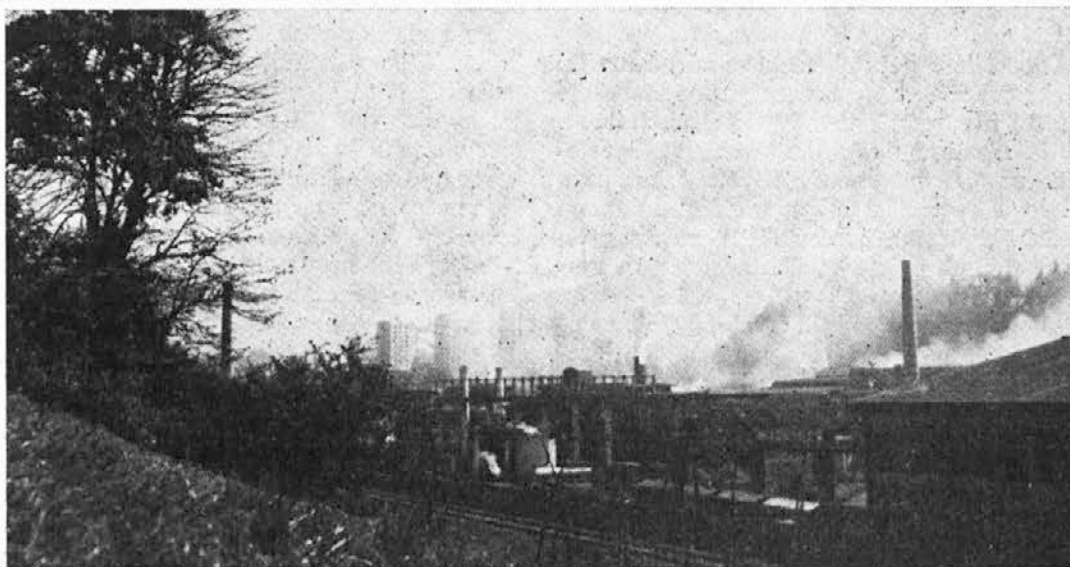
- s povečanjem delovne skupnosti in zaposlenih za 2,5-krat,
- s stalno rastjo osebnih dohodkov,
- s stalnim vlaganjem presežka dohodka v objekte družbene ravni.

Samo stanovanj, ki so v družbeni lasti, smo v teh dveh desetletjih pridobili okrog 800, zgradili pa tudi vrsto drugih pomembnih objektov družbene ravni: dom železarjev, trgovski dom, dom telesne kulture in prispevali znatna sredstva za ureditev študijske knjižnice ter v vrsto drugih prosvetnih, zdravstvenih in podobnih objektov.

Že imamo zgrajeno osnovo, ki nas bo po dopolnitvah že v naslednjem petletnem

srednjeročnem obdobju dvignila na raven enega najbolj modernih proizvajalcev in predelovalcev kvalitetnih in žlahtnih jekel v Evropi. Pridobili smo novo topilnico z dvema sodobnima 40 t obločnima elektro pečema, zgrajeno novo valjarno z bločno, srednjo in lahko progo, imamo kovačnico s hidravličnima stiskalnicama moči 1800 in 1200 t in dodatnimi kladivi, zgrajeno imamo novo mehansko obdelovalnico z možnostjo samostojne proizvodnje težkih obdelovalnih strojev, zgrajen imamo obrat jeklolivarne in vzmetarne, urejene energetske naprave, kar pomeni, da smo že pred tem, da bomo dosegli proizvodno zmogljivost preko 200.000 t surovega jekla, ki bo v celoti predelano v obratih železarne Ravne. Ob tem, da se bo delovna skupnost povečala na 4000 zaposlenih, bomo po novih zasnovah leta 1970 z dodatnimi investicijskimi naložbami v sredstva za delo lahko dosegli prek 700 milijonov din letne realizacije. S takim dosežkom bomo lahko ob poprečnih osebnih dohodkih prek 1800 din mesečno uspešno oskrbovali domača in inozemska tržišča in dosegali tako akumulativnost, ki bo omogočala nove naložbe v gospodarske, prosvetne in zdravstvene objekte ter objekte družbene ravni.

Da bi cilj zasnovanega srednjeročnega načrta za obdobje 1971—1975 lahko dosegli, moramo postopoma in sistematično povečevati produktivnost dela, rentabilnost poslovanja in hitrost obračanja obratnih sredstev. Medtem ko je produktivnost, izražena z realizacijo na zaposlenega letno, lani znašala 103.000 din, naj bi se do leta 1975 povišala na 175.000 din. Prizadevnost za to ni zadosti prisotna. To nam dokazuje tudi za letošnje leto sprejeti gospodarski načrt, ki je ob izrednem pritisku za sprejemanje novih ljudi premalo upošteval, da je povečevanje osebnih dohodkov možno le s povečanjem produktivnosti dela. Relativno skromno dosežena akumulativnost leta 1969 — zaključni račun je pokazal, da je za sklade ostalo na razpolago le 12.924.031 din, kar pomeni stagnacijo na področju vlaganja v objekte družbene ravni — nas opozarja na skrbno in presodno poslovanje v letošnjem letu, skrajno proizvodno varčevanje, povečanje izplena, zmanjšanje neuspele proizvodnje in takojšnje razrešitve sumljivih izdelkov.

S polno paro

Obračun dela občinske organizacije ZZB Ravne

S koroškega partizanskega srečanja v Mežici 1. 1968 na občinski praznik

Dne 15. marca so se v Narodnem domu v Mežici zbrali delegati, 69 po številu, ter napravili dveletni obračun dela občinskega združenja Zveze borcev ter vojaških vojnih invalidov. Delegati združenj ZB so zastopali 9 krajevnih odborov oziroma 1824 članov. Zveza VVI v občini šteje 286 članov, ki delujejo v štirih krajevnih organizacijah. Za redno letno skupščino je bilo izredno zanimanje, saj so obiskali zbor gostje kot tov. Stopar, član republiškega združenja ZZB, zvezni poslanec socialno zdravstvenega zbora dr. Drago Plešivnik iz Slovenj Gradca, predsednik občinske skupščine tov. Ivan Strmčnik, sekretar občinske konference ZKS tov. Milan Zafošnik, predstavniki drugih družbeno političnih organizacij ter delegat občinskega združenja ZZB iz Slovenj Gradca.

Uvodoma so zbor tudi pozdravili pionirji osnovne šole iz Mežice ter podelili predstavnikom nageljne. Nato pa so položili šopke pred spomenik padlim borcem v Mežici.

Poročilo o delu občinskega združenja, ki je zajemalo dveletno mandatno dobo, je podal predsednik tov. Pavle Grubelnik.

Poudaril je, da je bila po sklepih, sprejetih na VI. kongresu ZZB NOV kot prva naloga organizacije poudarjena množična udeležba bivših borcev NOB v raznovrstnih oblikah priprav naših narodov za vse-ljudski odpor.

V tem smislu je bila izvršena tudi naloga ter so se v lanskem letu oddvojili rezervni častniki in podčastniki v svojo organizacijo Zveze rezervnih vojaških starešin. Vendar je še ostala ena od glavnih nalog ZZB sodelovanje in podpiranje delovanja rezervnih vojaških starešin, zlasti v prenašanju izkušenj iz NOB na mlajše vojaške starešine.

Lansko leto smo obhajali 50. obletnico ustanovitve KPJ. Seveda tudi borci tu niso

stali ob strani. Tovariši iz Kotelj, člani združenja, so dali pobudo za postavitve doprsnega kipa znanemu revolucionarju, domačinu pisatelju Prežihovemu Vorancu. Na skupnem sestanku urbanistov, predstavnikov iz Kotelj ter drugih v občini je bil sprejet osnutek, ki bo ostvarljiv ter bo želja uresničena letos. Prav tako pa pripravljajo Hotuljci odkritje spominske plošče vsem padlim partizanom in žrtvam, ki jih je v Kotljah in okolici nad 40.

Sekretariat občinskega združenja se je sestal tudi ob katastrofi v Banja Luki, izrazil sožalje ter tudi prispeval po svojih finančnih zmogljivostih primeren znesek.

Letos bo 25. obletnica zmage nad fašistično Nemčijo. Na pobudo medobčinskega sekretarja ZK je prišlo do sestanka predstavnikov občinskih skupščin SZDL in ZZB NOV koroškega področja. Dogovorili so se, da bo ta proslava na Poljani, kjer so bili zaključeni boji druge svetovne vojne na evropskih tleh.

Po podatkih vseh združenj ter posebne komisije, ki je pregledala socialno stanje najbolj šibkih kmetov borcev v občini, je bil sprejet tudi sklep ter posredovan občinski skupščini za davčne olajšave kmetov borcev, ki so ostareli, nimajo delovnih moči ter so slabega zdravstvenega stanja. Prav bi bilo, da se to vprašanje tudi v letošnjem letu ne umakne z dnevnega reda sej novega sekretariata in občinskega odbora.

Zdravstveni pregledi borcev, katerih zdravstveno stanje ni zavidljivo, so bili v letu 1968 samo še delno opravljeni, medtem ko to lani ni bilo opravljenjo zadovoljivo ali sploh ne. Izgovori so različni. Vendar so se na skupščini tudi o tem vprašanju temeljito pogovorili ter dobili zagotovilo, da bo aprila t. l. pri Koroškem zdravstvenem domu odprt dispanzer za temeljite zdravstvene preglede kakor tudi za siste-

matično nadaljnje zdravljenje članov ZB. Ta dispanzer bi opravljal preglede za vse člane ZB, ki jih zajema Koroški zdravstveni dom.

Občinska skupščina je v lanskem letu tudi sprejela odlok, kako se bodo razdeljevala sredstva, zbrana s prispevkom za gradnjo stanovanj udeležencev NOB. Vseh potreb je bilo v občini registriranih v znesku 5,985.000 din. Vloge, katere je komisija zavrnila, znašajo 3,186.000 din. V prvi tranši je bilo razdeljenih 465.000 din. Za adaptacijo je bilo dodeljeno 254.000, za dograditev lastnih hiš pa 119.000 din. 15 upravičencev kredita v višini 92.000 din ni izkoristilo. Med drugimi je dal tudi rudnik Mežica garancijo pod posebnimi pogoji za 5 stanovanj, ki bodo vseljiva v letošnjem letu.

V občini je še 14 članov ZB brez primerenih stanovanj ali sploh brez njih. Da bi se to vprašanje rešilo, bi bila najboljša sodelžba pri graditvi novega stolpiča na Prevaljah.

Med vodstvi šol in krajevnimi združenji je bilo zelo dobro sodelovanje pri ohranjanju tradicij NOB. Pokazalo se je posebno pri »Kurirčkovih pošti« ter lansko leto ob pohodu pionirjev po poteh XIV. divizije ter po poteh »koroških partizanov«. Večkrat je bilo po šolah organizirano pisanje spisov na tematiko NOB. Ob dnevu JLA ter ob drugih spominskih dnevih so borci pionirjem pripovedovali o važnejših dogodkih in bojih v času ljudske revolucije.

Ob dnevu OF je bilo tekmovanje mladine iz poznavanja gradiva iz NOB zlasti za področje Koroške. To tekmovanje bo stalno ter dobijo najboljši prehodni pokal, najboljši tekmovalci pa so prejeli knjižne nagrade. Pionirskega srečanja v Velenju se je udeležilo okoli 30 učencev. Posebej je tu prispevala svoj delež organizacija Društva prijateljev mladine, veliko pa se je žrtvoval za uspeh in izvedbo teh akcij predsednik krajevnega združenja na Ravnah tov. Ludvik Pavlin.

Skupno z odborom koroških partizanov in skupščino občine Ravne je bilo maja 1968 organizirano srečanje koroških partizanov v Mežici. Ob tej priložnosti je bila pripravljena razstava NOB na Koroškem, ki jo je pripravil tov. Bogdan Zolnir, ravnatelj muzeja revolucije iz Slovenj Gradca. V istem letu je bilo v Črni tudi srečanje koroškega bataljona VDV z odborom III. štajerske VDV brigade.

Več članov se je udeležilo tudi proslave v Novi Gorici. Prav tako se je okrog 400 članov udeležilo proslave srečanja štajerskih in koroških partizanov lani v Velenju. Hvala za izredno razumevanje sindikata železarne Ravne ter vodstva rudnika Mežica, kateri so omogočili brezplačen prevoz na proslavo!

Združenje Zveze borcev na Ravnah je v lanskem letu odkrilo za dan borca spominsko obeležje padlim na Vrheh pri sv. Neži. Spomenik so po odkritju predali v varstvo predstavnikom občine Slovenj Gradec. Istega dne popoldne je bila svečanost v Kotljah ob razvitju prapora ZB.

Komisija za interniranje, politične zapornike in deportirance se je sestala šestkrat. Zbirala in dopolnjevala je podatke o preživelih v zaporih in taboriščih kakor tudi po vojni umrlih. Komisija je sklenila,

da bo angažirala to kategorijo borcev za pisanje spominov iz življenja po zaporih, taboriščih in v izgnanstvu.

Komisija za rezervne oficirje in podoficirje, ki je obstajala do odcepitve v samostojno organizacijo, je opravila vse naloge glede poučevanja rezervnih starešin, testiranja znanja in predlaganja za odlikovanja. V lanskem letu je bil izveden tudi kondicijski patrolni pohod na Naravske ledine.

Za priznavalnino borcem so bila v lanskem letu razdeljena naslednja sredstva: 125.000 din je prispevala skupščina občine Ravne, 55.000 din je bilo sredstev ISSRS. Za pomoč za šolanje otrok borcev in invalidov je bilo na razpolago 49.000 din, pomoč žrtvam fašističnega nasilja pa je znašala 5.000 din. 5100 din je bilo izdanih za zdravljenje borcev.

Redno priznavalnino je prejelo 75 upravičencev ter je znašala v poprečju 126 din. Enkratno priznavalnino je prejelo 196 upravičencev ter je znašala v poprečju 342 din. V ta namen je bilo izdanih 67.000 din. Pomoč za šolanje je prejelo 23 otrok borcev.

Delegati so razpravljali tudi o postavitvi spomenikov padlim v NOB in drugim žrtvam fašističnega nasilja na Ravnah in Prevaljah, ker ta dva kraja še nimata spominskih obeležij. Zato naj bi novi odbor za interesiral merodajne, da bi se tudi to vprašanje letos premaknilo z mrtve točke.

Za spomenik na Poljani, kjer so se bili zadnji boji v drugi svetovni vojni kakor tudi zadnji boji za osvoboditev naše domovine, so bili delegati mnenja, da njegova oblika ne ustreza svojemu namenu. Vendar to naj ne bi bila skrb in delo občinskih forumov, ker ta spomenik predstavlja dogodka v slovenskem in jugoslovanskem merilu.

Ceprav je bila povezava in sodelovanje z osnovnimi šolami dobra, so bili prisotni mnenja, da naj bi v bodoče predstavniki krajevnih odborov posvetili več pozornosti sodelovanju med organizacijami ZB in srednjimi šolami v občini in se naj bi tudi dijakom pripovedovalo o dogodkih in bojih iz NOB.

Pereče pa je vprašanje kmetov-borcev, agrarnih interesov, ki so dobili ob razdelitvi samo obdelovalno zemljo brez gozdnih površin. Zato jih sedaj tarejo skrbi pri popravilih stanovanjskih hiš in gospodarskih poslopij. Bodoči odbor naj bi se tudi o tem vprašanju pomenil z merodajnimi činitelji, ki lahko rešijo to vprašanje.

Udeleženci zbora so poslali tudi izraze sožalja svojcem ponesrečenih rudarjev v Brezi in stanovskim tovarišem rudnika Mežica.

Na koncu je bil izvoljen nov 25-članski občinski odbor ZZB NOV občine Ravne, kateremu bo v dveletni mandatni dobi predsedoval tov. Lojze Breznikar iz železarne Ravne, ter 5-članski nadzorni odbor, za predsednika pa izvoljen tov. Ivan Kokač, upokojeni španski borec z Raven.

Franjo Srebotnik

In angleškega časnika

V Swansea živi fantek, tak mali sonček, da ga lahko njegova mama pogleda samo skozi sončna očala.

STARA VALJARNA JE OBSTALA

31. januarja letos je obstala naša valjarna — zadnji stari obrat, ki se je moral umakniti zahtevam modernega časa.

Služila je dolgo in dobro. Leta 1928 so jo montirali — že rabljeno! — namesto takrat zastarele. Novi lastnik železarne Böhler je pač po malem obnavljal podjetje.

Leta 1946 je valjarna dala 5906 ton končnih izdelkov na srednji in lahki progi, vrh pa je dosegla leta 1961 z 18.085 tonami. Seveda so bile za tak dosežek potrebne izboljšave — dozidana je bila peč, dodane škarje, predvsem pa je prispevala organizacija dela.

Ko je konec leta 1963 in v začetku leta 1964 začela obratovati nova valjarina, je bilo jasno, da so stari dnevi štet. Kljub temu pa se je obdržala še šest let in prav do konca valjala legirana jekla.

Kmalu si ne bomo mogli več predstavljati, kako je moglo na tistem tesnem prostoru v eni izmeni delati po 60 do 70 ljudi brez hujših nesreč in v pripovedke se bo umaknil podatek, da je bilo treba ves material, ki se je valjal, po trikrat, štirikrat premetati ročno v vsakem šihu.

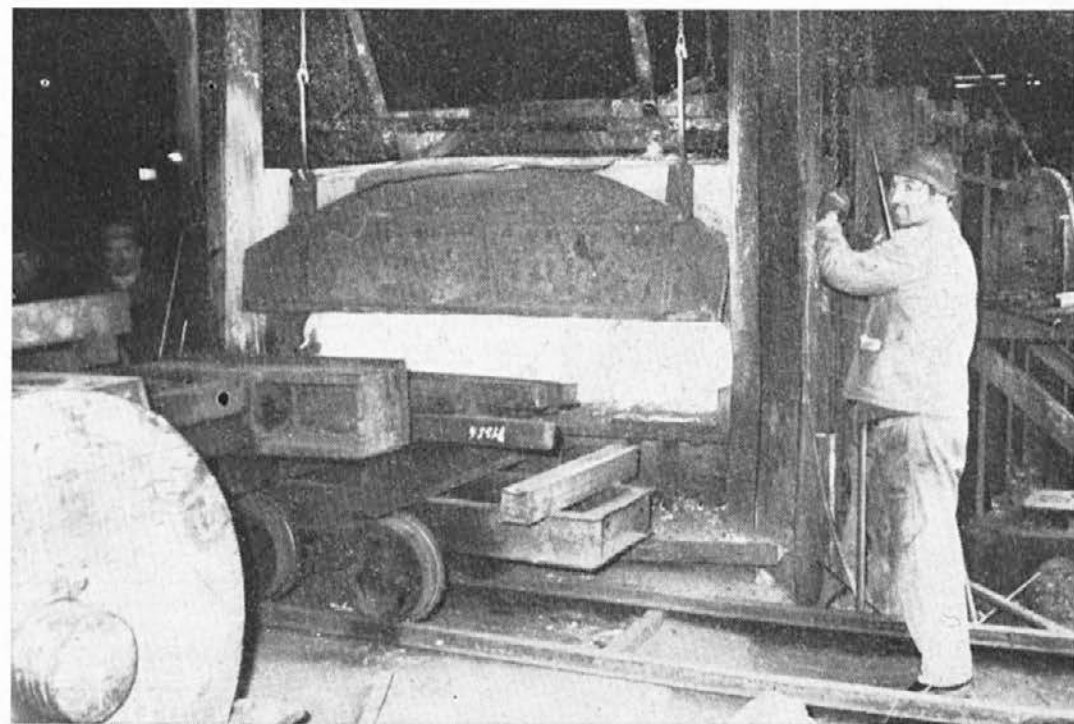
Zadnji ših je čakalo v njej še 38 delavcev, ki zdaj vsi delajo na različnih delovnih mestih v novi valjarni. Čeprav so vedeli, da bodo ostali v podjetju, celo pri enakem delu, slovo od stare valjarne marsikomu ni bilo lahko.

»Zdi se mi, ko da sem na cesti,« je rekel eden od njih.

Člani Koroškega kinokluba so jo posneli na filmski trak, ravenški delavski muzej bo dobil od vsake proge po eno ogrodje s kompletom orodja in delom

Zadnja izmena v stari valjarni

Peč je ugasnila

IZ ŽELEZARSKEGA ZBORNIKA

Janez Perman, dipl. inž.

PREGLED METOD IN PROBLEMOV ZA DOLOČEVANJE OGLJIKA IN ŽVEPLA

Članek obravnava problematiko v zvezi z določevanjem ogljika in žvepla v materialih, ki se uporabljajo v črni metalurgiji. Poleg tega so zaradi pregleda navedeni še drugi materiali, v katerih pride v poštev določanje ogljika in žvepla. Preden se analitik odloči za metodo določevanja, mora poznati zahteve glede občutljivosti, natančnosti in hitrosti določevanja. Poznati mora približno območje koncentracije, v katerih se elementa pojavljata v danem materialu, kar neposredno vpliva na izbor metode. Zahteve po hitrosti in veliki natančnosti določevanja v zadnjih letih nprestano naraščajo, zato so se v svetu razvile različne metode določevanja, ki temeljijo na različnih principih. Avtor članka je zato v pregledu razdelil metode na kemijske in fizikalne. Fizikalne metode, ki v glavnem sledijo težnji po avtomatizaciji postopka zaradi odprave subjektivnosti in predvsem zaradi hitrosti, so nadalje razdeljene po principu določevanja sežiga in detekcije.

Avtor je nadalje podal pregledno primerjavo metod za ogljik in za žveplo. Iz primerjave je mogoče takoj oceniti, katera metoda bi prišla v poštev pri danem materialu. Avtor pa se ni omejil zgolj na primerjavo, temveč je podal tudi kritično oceno metod, po kateri se je mogoče orientirati pri izbiri metod in opreme za posamezne probleme.

Ker za sedaj uporabljajo sežigne metode v več kot 85 % primerih, so nakazani glavni problemi razvoja na tem področju. Av-

tor je obdelal primer nepravilno pripravljenega vzorca jekla D 8, ki je služil za izmenjalno analizo med železarnami po pogodbi UJZ.

Zaključek se nanaša na dane in možne smeri razvoja za kontrolo vsebnosti ogljika in žvepla.

(Železarski zbornik, 1969/4)

Ferdo Grešovnik, dipl. inž.

MÖSSBAUERJEV EFEKT IN MOŽNOST NJEVOVE UPORABE V PREISKAVAH JEKLA

V članku so podane teoretične osnove Mössbauerjevega efekta. Za poseben pri-

mer $T = 0^\circ \text{ K}$ je izračunan Debye-Wallerjev faktor f , ki pove, kolikšen del vseh vzbujenih jeder atomov v kristalni mreži seva brezodrivne kvante gama; za ostale temperature je omenjen končni rezultat. Navedene so možnosti uporabe brezodrivne resonančne absorpcije, posebej še za merjenje z izotopom ^{57}Fe , ki se lahko uporablja tudi v metalografiji jekel. Opisani so eksperimentalna aparatura, njeno delovanje in priprava vzorcev.

Navedeni so nekateri praktični primeri uporabe Mössbauerjevega efekta za raziskave železovih spojin in zlitin: določitev Curiejeve temperature, porazdelitev atomov legirnega elementa v osnovnih celicah kristalne mreže, procesi pri popuščanju ogljikovega martenzitnega jekla in vpliv plastične deformacije na obliko Mössbauerjevega spektra.

(Železarski zbornik 1969/4)

Napovedi o (ne)oskrbovanju železarn z električno energijo

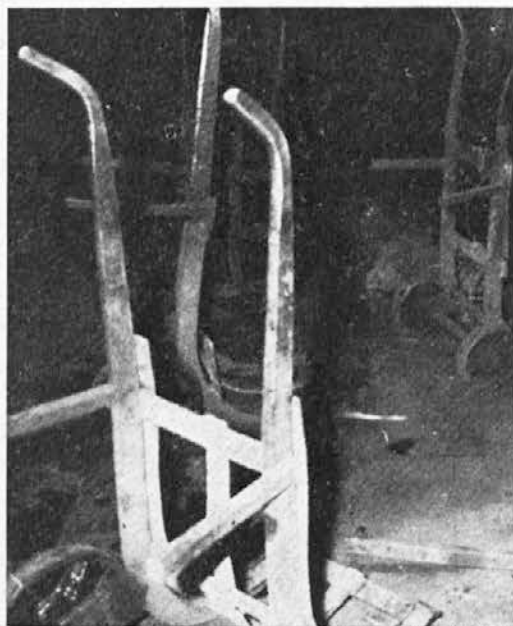
Od vseh podatkov, ki jih daje raznolikost človeškega dela in ki jih zasledujejo bataljoni raznih statistikov, analitikov, knjigovodij, planerjev, obračunarjev, poenterjev, itd., se da najenostavneje in najsigurneje meriti električno delo — električno energijo. Zato tudi podatkov ne manjka, beležijo pa se od takrat, ko je električno delo postalo blago, ki se prodaja in kupuje. Prognoziranje o preskrbi z električno energijo sloni zato na čvrstih podatkih o porabi v preteklosti in o prirastkih v teh obdobjih ter na možni proizvodnji. Ker je električna energija blago, ki se direktno ne da vskladiščiti, je preskrba z njeno le takrat, ko potrošnji stoji nasproti enaka proizvodnja v količinah električne energije kot v moči, s katero se preskrba potrošnikov vrši. Za napredovanje ravnotežja na tem blagovnem

trgu je enako važno, da točno uganemo, kako se bo gibal potrošnja po količini, moči, urah, dnevih, mesecih in letih, kot da poznamo točno po istih parametrih okarakterizirano možno proizvodnjo. Statistične metode nam na matematično znanstven način omogočijo, da lahko z določeno verjetnostjo napovemo, kakšni premiki se bodo v prihodnosti izvršili na področju porabe. Sigurnost takega napovedovanja je tem večja, čim večje je število porabnikov. Napoved porabe električne energije za vso Jugoslavijo je zanesljivejša kot napoved za Slovenijo.

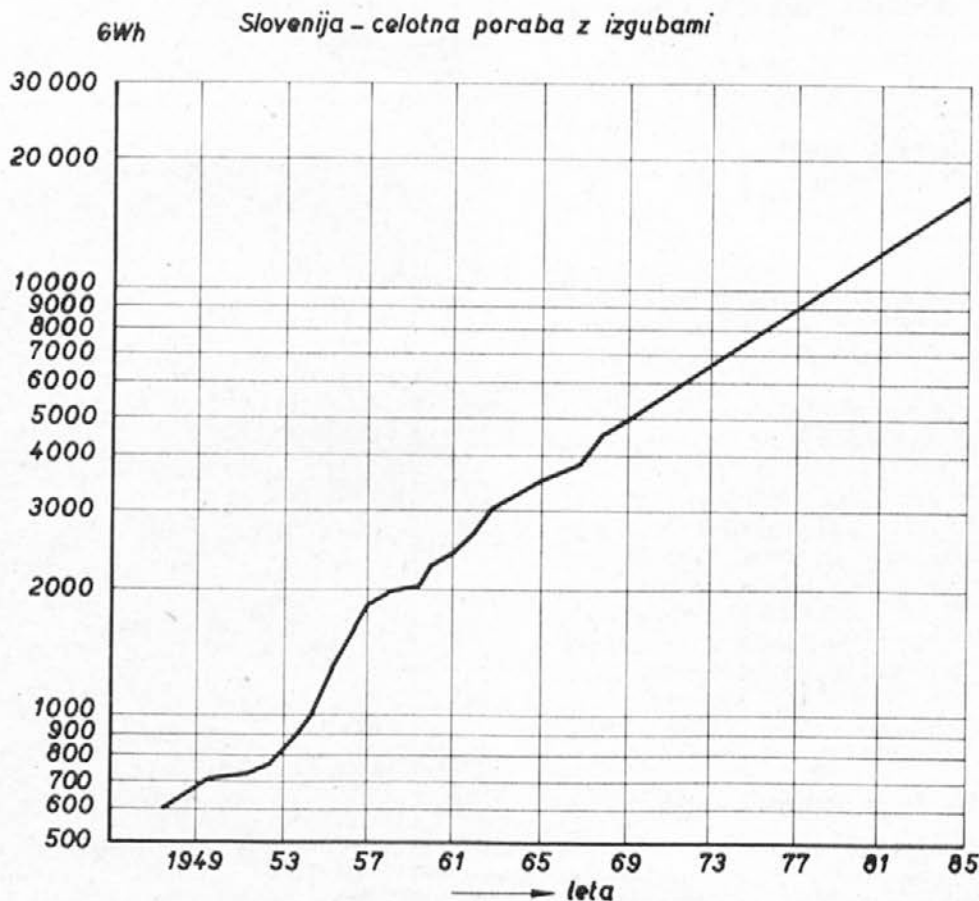
Svetovno poprečje porasta porabe električne energije je zelo čvrsto pravilo, po katerem je porast takšen, da se poraba podvoji vsakih deset let. Temu pravilu, ki velja za dolga desetletja nazaj ne glede na obdobja gospodar-

ostrejša. Ene škarje bodo šle v kovačnico, malenkosti se bodo uporabile še kje drugje, ostalo pa bo romalo v staro železo, medtem ko se bo na prostor nekdanje valjarne razširila kovačnica.

Ostal pa bo spomin.

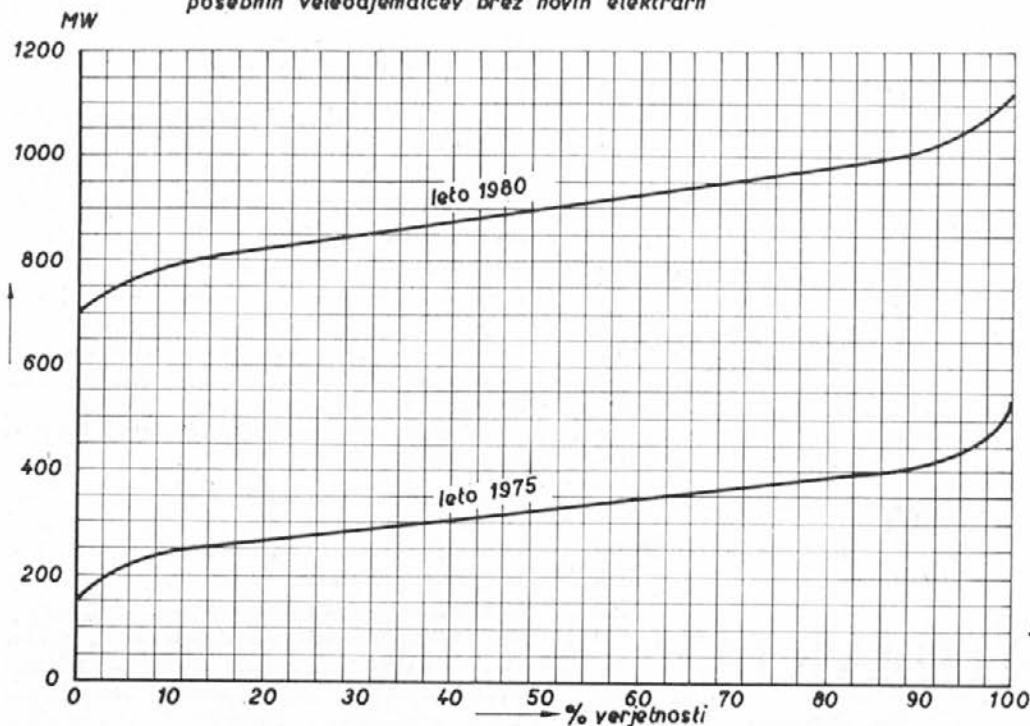

V pokoj

Sl. 1

Primanjkljaji moči v Sloveniji v času konice pri polnem obratovanju posebnih veleodjemalcev brez novih elektrarn

Sl. 2

skih recesij in prosperitete, se v ožjih regijah pozna specifičnost gospodarstva. Tako npr. velja za obdobje 1959—1969 za SRS skoraj točno podvojitve porabe električne energije. V desetletju 1954—1964 pa se je poraba na istem območju potrojila. Najbolj plastično prikazuje gibanje porabe tako v preteklosti kot v prihodnosti slika 1. Prognoza temelji v glavnem na gibanju specifične porabe električne energije na prebivalca. Tako lahko nasproti l. 1969, ko je bila poraba 4500 GWh, pričakujemo v letu 1975 8300 GWh, v letu 1980 pa 12.000 GWh. Predvidenemu porastu porabe ustreza podvojitvena doba 8,5 let. Statistična obdelava, varijantna obravnava podatkov in računalniška tehnika dajejo rezultatom svojo težo, ki je ni lahko zmanjšati.

Nasproti porabi stoječa možna proizvodnja pa je v veliko večji meri v rokah verjetnosti, ki je pri napovedovanju proizvodnje mnogo manjša ne samo zaradi manjšega števila proizvodnih enot nasproti potrošniškim enotam, temveč zaradi drugih nepredvidljivih faktorjev (okvare, vremenski pogoji), pravočasne in zadostne izgradnje novih proizvodnih naprav itd. Prognoziranje je zato lahko le variantno: ob mokri letini bodo razmere take, ob izgradnji te elektrarne pa bodo razmere takšne. Če za osnovo takih variant vzamemo enoten tisk, enako mero za potrebne rezerve, optimalni raspored obratovanja obstoječih in bodočih proizvodnih agregatov, so to že kriteriji, na podlagi katerih bi mogli planirati izgradnjo elektrarn. Elaborati, izdelani v Elektrotehničnem inštitutu Ljubljana in v Institutu za elektroprivredno v Zagrebu, so na teh osnovah izdelali prognoze elektroenergetskega sistema Slovenije za leto 1975 in za 1980, ki obravnava razmere v preskrbi z električno energijo na tem področju ob izgradnji te ali one elektrarne ali skupine elektrarn.

Preden bi se lahko odločali za kakršnokoli variantno izgradnjo, ni samo bistveno, da poznamo potrebe, ampak je tudi zelo važno, s kakšno sigurnostjo hočemo te potrebe pokrivati. Če bi si npr. želeli zgraditi energetske

sistem, ki bi pokrival potrebe tudi v primerih, ki bi nastopali enkrat v 100 letih (stoletna suša), bi bil tak sistem zelo draga zadeva. Pri preskopi izgradnji pa so razmere obratne: kakršnokoli manjši izpad proizvodnih naprav ali krajša sušna doba že povzročata motnje v preskrbi in zloglasne redukcije. Kako vpliva verjetnost ali sigurnost s preskrbo na velikost potrebnih proizvodnih naprav, je razvidno iz sl. 2. Verjetnost je tu računana na 30 let ali 360 mesecev različnih hidroloških razmer, ki so nastopale v letih 1926—1956. 100% verjetnost nastopa torej pri onih proizvodnih kapacitetah, ki bi omogočile kritje potreb v vseh obravnavanih razmerah.

V omenjenih variantah je bila podlaga za prognoze vzeta 70% verjetnost za kritje koničnih potreb moči energetskega sistema. Upoštevana pa je bila tudi 7% rezerva moči sistema za primer nepredvidenih okvar. Obdelanih je bilo različnih šest variant za l. 1975 ter pet variant za leto 1980. Interesantne so dejansko tri variante:

za 1975: A — ne zgradimo nobenih elektrarn,
B — zgradimo nuklearno elektrarno moči 340 MW,
C — zgradimo HE Srednja Drava II, HE Kobarid, HE Solkan,

za 1980: A — zgradimo nuklearno elektrarno 600 MW,
B — zgradimo nuklearno elektrarno 340 MW, HE Srednja Drava II, HE Kobarid, HE Solkan, 4 × HE Sava,
C — zgradimo vse možne HE ter nuklearno elektrarno 340 MW.

Kakšne rezultate pri oskrbovanju tržišča dajo različne variante, se da oceniti iz spodnje tabele, kjer so prikazane (poleg potreb) redukcije porabe za različne hidrološke razmere. Tabela jasno govori, da sigurnost s preskrbo pri izgradnji dodatnih HE pada, medtem ko se pri gradnji termoelektrarn ali nuklearnih elektrarn enakih moči povečuje.

L e t o	1975			1980		
	Potrošnja GWh	8.200		12.000		
Redukcije GWh	A	B	C	A	B	C
30-letno poprečje	2130	158	230	150	276	225
Ekstremno vlažno leto	1723	18	34	57	25	13
Srednje leto	2186	175	249	155	303	203
Ekstremno sušno leto	2546	205	314	166	403	532

Zaključki iz zgornjih podatkov so dokaj jasni in zgovorni. Brez dograjenih novih elektrarn — pri tem je računano na Šoštanj III, ki že obratuje — leta 1975 lahko zapremo vse žele-

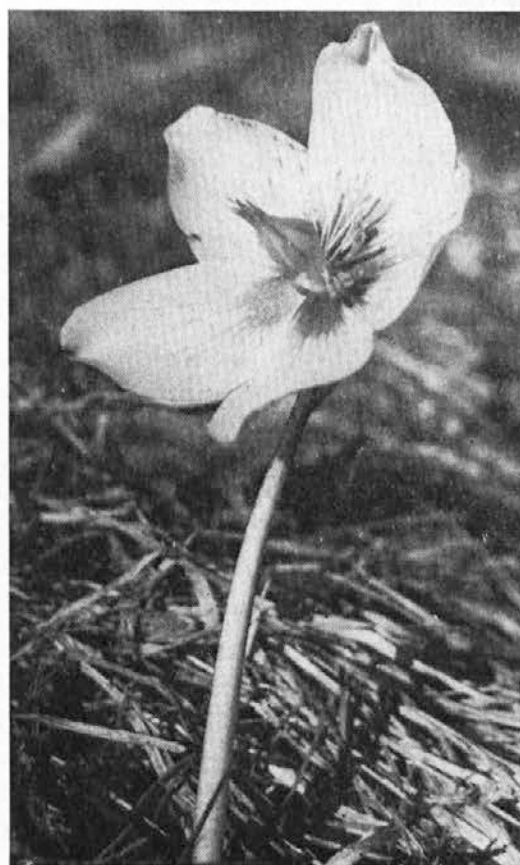
zarne, pa bo še vedno primanjkovalo električne energije. V letu 1980 pa imamo lahko zgrajene že vse možne hidroelektrarne v Sloveniji (na Muri, Savi, Soči, Dravi) ter še dve mož-

ni dodatni termoelektrarni (Trbovlje, Šoštanj), pa kljub temu ne bomo mogli kriti domačih potreb.

Generalne rešitve so torej samo v izgradnji proizvodnih agregatov, ki ne temeljijo na slovenskih gorivih, ali pa na ekstremno velikem uvozu električne energije na slovenski gospodarski prostor. Praktično prihaja v upoštevanje nuklearna elektrarna. Ta je sicer pred desetimi leti bila še bolj modna zadeva, ki ji je v dokajšnji meri botroval razvojni in raziskovalni prestiž, danes pa se grade komercialne nuklearne elektrarne, ki v sigurnosti obratovanja, kapitalnih stroških in ceni za proizvedeno kWh brez težav konkurirajo klasičnim (hidro- ali termo-) elektrarnam. Danes obratuje vrsta nuklearnih elektrarn, katerih skupno moč cenijo nad 10.000 MW. V izgradnji jih je še več, predvidevanja kažejo, da bo skupna moč vseh nuklearnih elektrarn leta 1980 dosegla 300.000 MW — to je nekako 150 djerdapskih elektrarn.

Analize o najugodnejši varianti za kritje potreb v letih 1975 in 1980 kažejo, da je za oba primera najprimernejša prav nuklearna elektrarna. Jasne razmere, ki jih je ob določeni napovedovalni sigurnosti računalnik lahko obdelal, pa od tod naprej postanejo meglen. Ukrepajo lahko namreč samo ljudje: vprašanja kdaj, kje, kako, s kakšnim tempom, so še zelo odprta. Iz navedene tabele se tudi vidi, da se redukcijam ni moč izogniti, kakor se po drugi strani ni mogoče izogniti zaustavitvam elektrarn ali prelivom na jezovih hidroelektrarn. Pri redukcijah porabe električne energije (žal ne samo tu) pa so seveda prve na udaru železarne kot veleodjemalci. Ker gre predvsem za mesečne in dnevne primanjkljaje, je pri teh redukcijah izključena TGA Kidričevo in je celotno breme prevrženo na železarne. Predvidene redukcije po mesecih so zbrane v spodnji tabeli za leto 1975 in 1980. Indeks se nanaša na procent porabe vseh železarn: indeks 100 pomeni popolno zaustavitve. Indeks v oklepaju pa pomeni verjetnost nastopa redukcije (glej tabelo na str. 16).

Za leto 1975 vidimo, da v poprečnih hidroloških razmerah tako pri neki manjši nuklearni elektrarni kakor pri izgradnji večjih hidroelektrarn železarne ne bi mogle obratovati vse leto brez redukcij. Večje redukcije bi sigurno nastopile v štirih mesecih (I, II, XI, XII), štiri mesece pa bi sigurno lahko obratovale brez redukcij (V, VI, VII, VIII). Podobne razmere nastopajo v letu 1980. Tudi nuklearna elektrarna 600 MW ne more v normalnem

Pozdrav soncu

	1975				1980		
	A	B	C	A	B	C	
I	100 (100)	26 (90)	40 (90)	9 (60)	27 (80)	32 (80)	
II	100 (100)	20 (13)	37 (83)	4 (53)	20 (73)	28 (73)	
III	95 (100)	3 (20)	9 (36)		5 (27)	8 (23)	
IV	80 (100)	1 (3)	2 (10)				
V	53 (100)						
VI	22 (100)						
VII	75 (100)						
VIII	80 (100)						
IX	100 (100)	1 (3)	2 (3)				2 (16)
X	100 (100)	10 (33)	15 (30)	7 (36)	15 (43)	18 (43)	
XI	100 (100)	10 (37)	12 (27)	10 (100)	10 (36)	10 (30)	
XII	100 (100)	38 (86)	44 (76)	32 (100)	35 (90)	39 (86)	

letu preprečiti pomanjkanja, lahko ga edino zmanjša ob sušnem letu v onih mesecih, v katerih bi ekvivalentna hidroelektrarna tega ne zmogla. Te ugotovitve so za železarne zelo boleče, saj nam po tej računalniški logiki le malo nenormalno hidrološko leto podre vsak proizvodni plan, sušno leto pa povzroči katastrofo. Kaj se da tu narediti z eventualnim

uvozom energije, ni jasno, izkušnje z raznimi intervencijskimi izmenjavami so pač slabe. Mi, ki živimo tako rekoč od ostankov takega bilančnega balansiranja, verjetno ne bomo mogli dopustiti, da smo le gugalnica, ki je dobrodošla, ko pobira viške energije, ko pa zaniha v pomanjkanje, smo edini, ki plačamo ceho.

Janez Bratina, dipl. inž.

SPOMINI MARTINARJA

Ob dvajseti obletnici samoupravljanja v železarni Ravne

Ko smo po končani vojni zopet prišli v tovarno in na novo prižgali ugasle peči, smo se dobro zavedali, da ni bil pregan samo okupator, ampak je bila v narodno-osvobodilni vojni izbojevana revolucija in z njo konec kapitalističnega vladanja, napočil pa je nov čas za uresničitev Marxove ideje »tovarne delavcem«.

Zato smo z velikim poletom zgrabili za delo in po starem preprostem načinu začeli topiti železo. Pred nami je bilo vsak dan več novih problemov. Nismo imeli strokovnega in tehničnega znanja, kje pa šele naprav za lažje in učinkovitejše delo. Bili smo brez izkušenj, brez tehnikov in inženirjev, tako rekoč goloroki. Pa vendar je šlo naše delo naprej. Kjer so nastale težave, smo z združenimi močmi vse premagali, če pa ni šlo drugače, smo jih rešili preprosto, tako

rekoč »na horuk«. Bilo nas je peščica, ki smo na partijskih in nato na sindikalnih sestankih reševali sproti naše vsakodnevne naloge.

Dobro se spominjam tehničnega direktorja inž. Mahorčiča, ki je bil takrat edini metalurg in so nam bili njegovi nasveti v veliko pomoč. Takratni topilniški mojstri niso imeli dovolj izkušenj, pa vendar naj jih omenim.

Pokojni mojster Videčnik je prepotoval vso Evropo, Anglijo in Ameriko. Povsod je delal pri martinovkah. Ko se je vrnil nazaj na Ravne, je prinesel s seboj mnogo izkušenj. Pokojni mojster Mori in Naveršnik ter še živeči Lipuš pa so si nabrali izkušnje z izdelavo jekel pri pudlovkah, tiglovkah in besemerjevih pečeh. To znanje so prenašali na nas mlajše. Takrat nismo imeli no-

benih merilnih naprav in pripomočkov za izdelavo dobrega železa ali jekla. Za izdelavo je služilo kovaško kladivo, če pa je ogoljufalo oko, se pač šarža ni dala v redu odliti.

Prve šarže, ki so iztekle iz martinovke, so bile čisto navadne z označbo 37-11 za betonsko železo, če se je dobro varilo pa za podkve 42-11, za osi 50-11, za razna orodja, krampe in lopate 60-11, 70-11 pa za kroglice. Začeli smo z izdelavo vzmetnega jekla z označbo KHS^v + KHS^o. Ker pa je porušena domovina potrebovala vedno več kvalitetnega jekla, smo tudi pri nas začeli z izdelavo plemenitega in legiranega jekla. Spominjam se, ko me je takratni mojster Lipuš poslal v skladišče po FeCr, kako smo si ogledovali svetlikajočo se kovino. Izdelali smo legirano šaržo z dodatkom FeCr za spiralne vzmeti. Ko pa smo ob martinovki postavili 1½-tonsko obločno El peč za potrebe livarne, so začele prihajati za nas nepoznane legure, kot so FeCr, FeCr suraffine, FeCr carbrere, FeW, FeV, FeMo, NiCo in tako dalje. Bila so odlita pri nas prva brzorezna, ogljikova in legirana jekla. To nam je dalo novih moči in ponosa, da smo kot samorastniki postali specialisti za izdelavo plemenitih jekel, in naša železarna se je preimenovala v tovarno plemenitega jekla.

Samoupravljanje je dobivalo vedno večji razmah, tako smo februarja 1950. leta na predlog partije in sindikata izvolili prvi delavski svet. Kot pri proizvodnji jekla, tako tudi tu nismo imeli nobenih izkušenj in smo le s težavo reševali vsakodnevne probleme, ki so bili postavljeni pred nas. Po končanem šihu smo se na partijskih, sindikalnih in upravnih organih pozno v noč ubadali s problemi, ki jih nismo mogli ali znali rešiti. Včasih je tovarniška sirena že dajala znak za konec druge izmene, mi pa še vedno nismo našli rešitve za ta ali oni problem. Vse, kar se je dalo rešiti z udarniški in prostovoljnimi urami, je bilo brez težav opravljeno.

In vse to je zdaj mimo. Dvajset let je minilo, kratka doba, a za delavca dolga.

Pred nami stoji mogočna tovarna plemenitega jekla, v katero vsak dan prihaja prek 3000 mladih delavcev, tehnikov in inženirjev. Večinoma so to naši potomci, ki smo jim z žuljavimi rokami in brez teoretičnega znanja ustvarili pogoje, da si na lastni grudi kot samoupravljalci ustvarijo svoj obstoj. Ko smo jubilanti, člani prvoizvoljenega delavskega sveta v naši tovarni, prisostvovali zasedanju delavskega sveta, ki je sprejel petletni plan, smo z radostjo in navdušenjem pozdravljali uresničevanje naših ciljev.

Ivan Ivartnik I.

ZA DOBRO VOLJO

Najbrž

»S petimi dekleti hodiš istočasno! Kako pa lahko pojasniš tako nesramnost?«

»Najbrž me je Amor zadel s strojnico.«

Laži

Lord Palmerston je imel navado reči:

»Tri vrste laži so: laž, kriva prisega in statistika.«

Tesarji v železarni Ravne okoli l. 1900. I. vrsta od leve na desno: Novak, Gašper, Gradišnik, Petre, Anton Dobnik. II. vrsta: Kuster, Lužnik, Anza Strmčnik, Pandel, Pogorevčnik, Gornik

Iz naših delovnih skupnosti

LESNO INDUSTRIJSKI OBRAT MUŠENIK

Od fužin v Črni oziroma Mušeniku je najdlje obratovala žičarna. Ko pa so končno opustili tudi to, so na istem kraju leta 1866 postavili žago venecijanko na vodni pogon. Ustanovitelj in lastnik je bil grof Vincenc Thurn.

Zmogljivost žage je takrat znašala letno 4500 m³ razreza hlodovine in tako vse do

Na prevaljski žagi

leta 1928, ko so žago preuredili na polnojarmenike; najprej na enega, nato na dva. Zmogljivost žage je s tem narasla na okoli 5600 m³ žaganega lesa.

7. maja 1944 so partizani mušeniško žago požgali, obnovljena pa je bila že v svobodi, 1. maja 1947. Takrat so postavili prvi polnojarmenik, leta 1954 pa drugega.

Danes je mušeniška žaga v sklopu LIP Slovenj Gradec. Njena zmogljivost znaša 18.000 m³ hlodovine letno, kar je njena osnovna dejavnost. Izdelujejo tudi še ladijski pod, vendar druge predelave nimajo.

Pred dvema letoma so se lotili preureditve skladišč. Tako so na skladišču hlodov zgradili visoki most (le malo takih je v Sloveniji) za mehansko sortiranje hlodovine. Na skladišču žaganega lesa pa so opustili tire ter opravljajo skladiščenje, nakladanje in odpremo z viličarji.

Pred rekonstrukcijo so imeli zaposlenih 55 delavcev, po njej pa 47, rešili pa so se s tem najbolj težaškega dela. V glavnem zaposlujejo moške, ker zaradi narave dela ne morejo sprejemati žensk. Velika večina zaposlenih je opravila tečaj za kvalifikacijo. Ker pa je podjetje pri osebnih dohodkih dolgo capljalo za težko industrijo, domačini niso bili preveč zainteresirani za zaposlitev na žagi in je zato polovica delavcev od drugod.

Obrat je visoko rentabilen in spada med najboljše v sklopu LIP Slovenj Gradec. Temu primerni so tudi poprečni osebni dohodki zaposlenih, ki so lani znašali 1.090 dinarjev.

Čeprav razumejo težnje občine, da naj bi obrati, ki imajo sedeže podjetij v drugih občinah, polagoma prešli na predelavo, LIP vendarle ne more iti v razdrobljene investicije. Bo pa predstavljala veliko investicijo tovarna lesonita v Otiškem vrhu, ki lokacijsko najbolj ustreza.

Ker bo ta tovarna uporabljala predvsem manjvreden les in lesne odpadke, na Mušeniku pravijo, da ne bo ogrozila njihovega poslovanja. Tako je perspektiva mušeniške žage zaradi precejšnjega poseka na območju GG Črna ugodna še naprej, predvsem pa ni bojazni, da ne bi dosegli letošnjega plana hlodovine v višini 18.000 m³.

LESNO INDUSTRIJSKI OBRAT PREVALJE

Zgodovina današnjega lesno industrijskega obrata Prevalje sega v leto 1923. Takrat je delniška družba Korotan postavila današnjo žago, ki je dobro delala vse do l. 1934, ko je v dobi hude gospodarske krize šla v konkurz. Nekaj časa je bila pod sekvestrsko upravo, nato pa do okupacije v zasebni lasti.

Po osvoboditvi je bila na Prevaljah ustanovljena lesno produktivna zadruga za vso dolino. Kot posebnost in zanimivost velja zapisati, da so se kmetje vanjo vključili prostovoljno. Predsednik upravnega odbora te zadruga je bil Lovro Kuhar — Prežihov Voranc. Seveda je zadruga dala svoj les rezati na žago ter jo zaradi tega tudi odkupila. Z nacionalizacijo je prišel obrat v družbeno upravo LIP Dravograd, vendar le za krajšo dobo, nakar je zadruga žago dobila nazaj.

1. aprila 1954 se je obrat osamosvojil v lesno predelovalno podjetje, dve leti prej

pa je bil dograjen mizarški obrat, ki je s predelavo začel. L. 1958 so postavili še sušilnico, l. 1961 pa se je obrat priključil LIP Slovenj Gradec, v čigar sklopu posluje še danes.

Na žagi v glavnem režejo hlodovino in izdelujejo ladijski pod, mizarški obrat pa proizvaja stavbno pohištvo in ogrodja za kavče. Že letos bodo proizvodni program začeli spreminjati ter bodo polagoma prešli izključno na izdelavo vrat in ogrodij za kavče. Od l. 1974 naprej naj bi izdelovali samo furnirana vrata, in sicer 150.000 letno (že letos bodo nabavili ustrezne stroje). Za takrat načrt predvideva tudi ukinitve žage.

Čeprav s tem ne bi nastalo vprašanje zaposlitve delavcev na žagi, ker bi se prekvalificirali za mizarstvo, ki bo zaradi povečanega obsega poslovanja potrebovalo tudi večje število delavcev, pa bi za potrebe kraja ukinitve žage verjetno le predstavljala minus. Zato ni izključeno, da bi se v sodelovanju z gozdnim gospodarstvom morda le dalo žago obdržati, morda s specializacijo za razrez tanjše hlodovine.

Skupaj ima podjetje 98 zaposlenih, od tega 43 na žagi in 55 v mizarnici. Že ves čas je od skupnega števila približno ena tretjina žensk. Letno razrežejo 13.000 m³ hlodovine ter izdelajo 10.000 ogrodij za kavče in 15.000 vrat.

Ker posebnih šol za lesno stroko v Sloveniji praktično ni, imajo razen strokovnega kadra večinoma priučene delavce. To zaradi narave dela ne predstavlja težav, saj gre na žagi v glavnem za fizično delo, v mizarstvu pa za standardne delovne operacije.

Podjetje posluje izredno dobro in je poprečni osebni dohodek pri skrajšanem delovnem tednu na žagi 1.040, v mizarstvu pa 1.080 din. Enako ugodna se kaže tudi perspektiva.

n. r.

Človek ima samo dva osnovna nagona: nagon pridobivanja in nagon parjenja.

LIP Mušenik

Dr. Franc Sušnik

Koroška krajina in njeni ljudje

(Govor rojakom z obeh strani meje)

Čeprav poznate kraj in naš svet, naj ga vam predstavim!

To so Ravne-Streiteben, das gräflich Thurnsche Stahlwerk Streiteben, se je reklo v avstrijskih časih, jeklarna na Ravnah, in ta grad ravenški-Schloss Streiteben, zraven pa ta 700 let stari trg Guštanj-Gutenstein.

Včasih je bila ravenska jeklarna pri Guštanju, zdaj se je Guštanj zgubil ob jeklarni in ob vsem, kar je z njo teh 25 let nastalo: s Čečovjem, kjer so bile — še ni dolgo — njive trških purgarjev, z Javornikom, s Šancami, z Jánečem, z Dobjem: igrivi urbanisti so posejali brege in grabne.

V Celovcu je cesta, imenovana na čast ali slast naši dolini: Miesstaler Strasse — spomin Koroški odrezane doline.

Do plebiscitnega leta smo bili eno s koroško deželo — sicer njen slepič, ampak smo koroško himno peli po poglavitnih šolah doline kakor v Liesertalu: Dort, wo Tirol an Salzburg grenzt — beginnt mein teures Heimatland...

Do leta 1920 je bil tu sodni okraj Pliberk, je bilo tu okrajno glavarstvo Velikovec, dekanija Pliberk, in ker se Cerkvi ne mudi, smo šele — menda bo 10 let od tih mal — nehali biti ozemlje celovške krške škofije: ko je tedaj pred 10 leti prišel mariborski škof s papeškim pismom na Prevalje, na sedež dekanije, pravno veljavno prevzemati te koroške fare, ni bilo od celovške škofije nikogar, ki bi bil izvršil predajo...

Čuli ste, koliko je bilo mest, ki so se dajala, katero je Homerjevo; Mežiška dolina, izpod Olševe do Dravograda dolga svojih 40 kilometrov, je ena občina — toda štirje samozavestno prestolni kraji v nji: Ravne so, Prevalje so bile, Mežica bi bila in Črna se ne da!

Tisti Drang nach Osten, ki je v minuli vojski hotel mimo Stalingrada ciljem v hrbet, most Berlin—Bagdad je postavljali svoj stebrič tudi pri nas: Guštanj je bil v avstrijski dobi dosti bolj hajlovski kot Pliberk.

Toda Grafenauer je zmagal tudi z glasovi naše doline — bil je tudi naš poslanec v dunajskem parlamentu, ta ljudski tribun z Brda pri Šmohoru, vreden spomina, — ki je branil to ubogo koroško slovenščino z obstrukcijskimi govori nepretrgano 10, 12, 15 ur — do svoje in do parlamentarnih stenografov onemoglosti...

Plebiscit je zarezal mejo med nami in celovško kotlino nad blagim lokoviškim klancem, tu, kjer ima koroška dežela na vsej svoji meji najblažji prehod skozi venec gor, ki jo obdaja.

Mežiška dolina ni bila v plebiscitni coni. Ko se je konec oktobra 1918 razsula monarhija, si je Mežiška dolina na Prevaljah organizirala svojo vlado, svoj Narodni svet.

Morda ni bila v plebiscitni coni, ker bi bila povečala slovenske glasove — morda ne, ker so Angleži želeli mežiški rudnik v Jugoslaviji.

V nacionalni napetosti smo se tedaj — 1920 — razšli.

Tudi nam je prinesla stara, kraljevska Jugoslavija marsikatero razočaranje. Sicer smo smeli velike jugoslovanske zastave izobešati, v železarni in v rudniku pa je bil slej ko prej gospodar tujec.

Dobrih 20 let po plebiscitu smo bili 1941 spet skupaj: Kärnten ungeteilt! — Heimkehr! Tudi pri nas so vžigale Hitlerjeve pareole o skrbi za delavce in preskrbi družin.

Ampak ta Heimkehr je dobila trpek okus, ko so vozili kamioni pregnance mimo Pliberka čez Jezersko in vedno bolj tudi v celovške zapore.

Na zimo 1942 se je začela koroška partizanščina zunaj v Topli pod Peco. Partijsko vodstvo je poslalo semkaj inž. Pavleta Zaucerja, Matjaž mu je partizansko ime.

Bilo je uporništvo, bila je revolucija. Partizanščina ni poznala mej. Tudi gestapo ne. Tudi trpljenje ne, tudi groza ne. Tudi ne usode krvi in solz. Tudi spoznanje ne: kaj si človek človek — je Olipovi sekal, odsekal glavo, je šel na dopust, je otročku — deklici svoji speči v vozičku ljubo ljubeče popevkal: Schlaf, Kindelein, schlaf... in himmlischer Ruh, dobri zlati Vati! — Strahoten nesmisel človeškega sovražstva! — Kärntner, sprich deutsch! je bilo po vseh plotovih pri nas in pri vas. Nekje na svetu je bila dežela, kjer so psi smeli po svoje lajati...

Je bila ljudska revolucija, ko so hlapci dobili trde hrbte.

Strank pri nas ni — ampak te dni pretresajo zbori volivcev občinski proračun, gre kar zares, imajo ljudje trde hrbte.

Ne vem, koliko ton jekla naredijo v železarni — berem te dni, da ga je za 50 milijard starih dinarjev na leto naprodaj, bi bilo za 3 milijone šilingov na dan.

Pred 30 leti sem v 10 minutah pregledal železarno gor in dol; zdaj je v dveh urah ne bote.

Po vseh večjih koroških grabnih so bile pred 100 leti železarne, največja na Prevaljah — tudi iz Podjune so vreli sem dol po delo in denar, gor do dobroljških polj je žito zorelo tudi za prevaljske fužinarje, brat bratu ga je vozil sem dol — pa so te železarne ena za drugo šle, tudi prevaljska, a ta mihena majhna ravenska se je obdržala s kvaliteto svojih jekel, pričakala s 300, 400 delavci to našo novo Jugoslavijo, zdaj je 3500 delavcev — pa to ni pol resnice, ker resnica rasti je v mehanizaciji in moderni tehnologiji in v toliko in tolikokrat sto inženirjih in tehnikih in visoko kvalificiranih strokovnjakih.

Gregor Klančnik je direktor železarne — pravzaprav je bil minulih 24 let direktor železarne — zdaj je namreč postal generalni direktor združenih slovenskih železarn: združile so se Ravne, Štore, Jesenice — 12.000 železarjev. Tudi imeniten športnik je, na Uršljo goro pride v 50 minutah.

Na materialni bazi se dviga kulturna nadgradnja:

Ena je gimnazija, sad poleta mladega rodu — več kot 1000 maturantov je doslej

dala, od teh jih je že svojih 200 dovršilo visoke šole — nje ravnatelj je v sedanji občinski eri hkrati tudi podžupan velike ravenske občine.

Druga je študijska knjižnica — med vojsko je bila v gradu Haushaltungsschule in policija, 6 foteljev, 5 omar in 8 nacističnih knjig so zapustili; to je vsa grajska dedščina! Knjižnica šteje okoli 55.000 knjig, vsako leto 2000—3000 več, tudi dragocene redkosti: originalnega Dalmatina, razno carinthiaco, rokopise zlasti Prežihove in še kaj.

Muzej prikazuje glavne dejavnosti naše doline: železarstvo, rudarstvo, gozdarstvo in nekaj kmečke folklore.

Ponosni so fužinarji na dom telesne kulture; pozimi je redek dan, da se ne bi prišel iz sosedne Koroške kdo kopat.

Pol naše doline je fužinarske, pol je knapovske s svincem v Peci in v Uršlji gori.

Kotniki so v Dobrih doma: dr. Franc Kotnik, profesor v Celovcu, potem ravnatelj plebiscitne gimnazije v Velikovecu, prosvetni inšpektor, ravnatelj Mohorjeve družbe, znamenit etnograf, oče Drabosnjakove veljave — in njegov brat dr. Janko Kotnik, univerzitetni profesor, znanec francoščine, angleščine, ruščine —;

v Kotljah so Kuharji — ime Kuhar je prinesel praded iz Globasnice — prvaki imena je Lovro — Voranc, Prežihov Voranc, ki je povzdignil podobe koroških ljudi pod Uršljo goro, pod Peco in pod Obirjem v take silne razsežnosti, da so podobe obče in večne človečnosti —

in njegov brat Lojz, doktor Sorbonne in doktor Cambridgea, ambasador kraljeve Jugoslavije v emigraciji —

in brat Anza, kmet na domačiji v Kotljah, bukovnik po svoje, okupatorjeva policija ga je na domu umorila —

in najmlajši brat, Avgust-Gustej, ki je zasnoval in dobrih 10 let urejeval železarniško revijo Koroškega fužinarja, da je v nji pela in poje še tudi po njegovi smrti koroška dežela in nje žlahtno jeklo z žlahtnimi srei dobrih ljudi.

Na Selah je Meškov grob, v Šentanelu je Meško napisal svoje najlepše knjige: —

iz Šentanela je pevec, orglavec in harmonizator Luka Krámovc.

Šentanelec je tudi eden najveljavnejših slovenskih metalurgov, inženir Šipek: v mraku pa zdrči po šihu z avtom v domačo vas, čakajo ga — s hribov dve uri naokrog šentanevski pavri, rusasti dedi, to je edinstven pevski zbor, da ne veš, ali ni to sama zemlja, ki vriska in brunda in poje.

Dva imamo pisatelja priznana: ravnatelja prevaljske šole Leopolda Suhodolčana in urednika Koroškega fužinarja Marjana Kolarja.

Z Loma nad Mežico je Herman Vogel, pesnik in esejist, v črnem kotu so mrdavški talenti.

To so Ravne na Koroškem.

Po neki karantanski zgodovinski pravici objema koroška krajina tudi Mislinjsko in Dravsko dolino do Radelj.

Pravzaprav je lepo, da je človek rad Korošec.

Koroščina — to je nekaj dobrega, mekega, humanega.

Tihi, skromni Janko Glazer v Mariboru je velik pesnik.

Prof. Tone Sušnik

MEŠKO IN NJEGOV ČAS

Podoba Meška in njegovega časa omejujem na dobo, ko je pisatelj študiral in služboval na Koroškem, to je od leta 1897 do 1920.

Koroška leta so gotovo najpomembnejše obdobje tako v njegovem človeškem kakor tudi pisateljskem zorenju. Tukaj je ob tihih večerih doživel svoj mir božji in do kraja se mu izoblikuje njegov program, njegovo gledanje na poslanstvo podeželskega duhovnika pisatelja — in po trdih bojih je našel svoj izraz in obraz ter notranjo ubranost. Realizem se je začel umikati v njegovem delu in uveljavlja se notranje razglabljanje obravnavane problemov časa in življenja. Izoblikoval se je v globoko čutečega pisatelja domovine, nje lepote in bridkosti.

Meško je prišel v Celovec leta 1897 v zadnji letnik bogoslovja. V Mariboru se ni počutil dobro. Mučilo ga je okolje, predvsem ljubezenski pretres po prvem letu študija. V oddaljenem Celovcu je želel utišati nemir, saj se je odločil za bogoslovje, ker »ne bi prenesel materinega trpljenja«. (Mladost, Mladika 1928). V poklicu pa je zdržal tudi zato, ker je bil prepričan, da se bo lahko posvetil pisateljevanju; sklenil je posvetiti »vse svoje moči svojemu narodu« (Oven, 50).

Ko je prišel na Koroško, je že trdo zakoračil na trnovo pot pisatelja in s seboj prinesel v srcu prisego in oporoko, zapisano, ko je vstopil v bogoslovje in se je zavedal, da se odpoveduje osebnemu življenju: »Kam bi že zabredel, ko ne bi bilo tebe, sveta ljubezen domovinska?! Kako bi prenašal življenja pezo, ko me ne bi krepila misel, da človek, da mož ne živi le sebi, radi samega sebe, ampak da živi domovini svoji, narodu svojemu« (Oven, 28). Koroška je postala njegova druga domovina, ljubljena, »da ne more biti bolj ljubljena prava mati. Res, ni me rodila ona, a krov mi je dala in kruh, vzroka dovolj za toplo, hvaležno ljubezen. In lepa je tako, tako vsa čudovita s svojimi resnimi, skoraj grozečimi gorami in s svojimi sanjavimi, skrivnostmi polnimi jezeri, da jo srce mora ljubiti in občudovati« (Zapiski iz za velikih dni, ID IV.).

V Celovcu je bil posvečen 19. julija 1898, nato pa je kaplanoval v Škocjanu, nekaj mesecev v Zabnici v Kanalski dolini, sledila je nemška fara Gnesau, nato pa Grebinj. Junija leta 1901 je prišel v Sentanel, kjer je bil do 1902 kaplan, zatem pa župnik do leta 1906. Zaradi bolehnosti je odšel na faro k Mariji na Zilji, kjer je bil s krajšimi presledki do jeseni 1919, ko se je fare odpovedal.

Bolj kot bi se kje drugje, se je na Koroškem srečal s trpkostjo usode, ki je vrtinčila domovino, z vprašanjem obstoja Slovencev na Koroškem, da se je v bridkosti vprašal, ali so že na smrt obsojeni. In že v Škocjanu je zasnoval dramo o usodi Slovencev na Koroškem Na smrt obsojeni?

Osrednje pokrajine — predvsem Kranjska — so dosežale v 90 letih in dalje določene uspehe: v literaturi je to čas moderne, čas Cankarja in Zupančiča, razvila se je slovenska drobna buržoazija, osnovne šole so bile slovenske, slovensko je bilo tudi uradovanje, uspešno je deloval J. E. Krek (1865—1917). Razplamteli pa so se strankarski boji (primerjaj Tavčarjevo satiro 4000 in Cankarjevo dramo

Za narodov blagor). Ob tej relativni rasti slovenske misli v osrednjih pokrajinah je bilo bedno stanje na Koroškem še bolj čutiti. Tu takoj bode v oči strasten boj nemških nacionalistov proti slovenskemu življu, ki so slovenskemu narodnemu gibanju popolnoma zanimali upravičenost obstoja.

Nedvoumno so razglasili, da »proti nacionalno nastopajočemu slovenstvu, ki predrzno zlorablja pravico gosta, in ki se rado vidi v vlogi osvajalca, ni mogoče zavzeti dovolj ostrega in brezobzirnega stališča« (po Pleterskem, 213). Nič čudnega, če je ta duh zajel tudi poštene mlade nemške intelektualce, kot je bil pisatelj Perkonig, ki se tega vpliva tako spominja: »kot otrok sem seveda moral slišati slovenske pesmi, znal pa nisem nobene, in danes mi je, kot da sem nekaj zamudil. Tako sem se po lastnih zmotah, ki so seveda izhajale od lažnih prerokov in sploh po tuji krivdi, odtujil drugi, nič manj lepi duši svoje domovine. Vso mladost mi je duh časa dopovedoval, da ima slovenski jezik pri nas le še manjšo — pravico gosta in mu je določeno, da za gosposko mizo molči in se zadovolji s prostovoljno darovano ljubeznijo zvestih privrženec.« (J. F. Perkonig, Im Morgenlicht.) Ta pritisk je čedalje večji in vidnejši, prisoten povsod, z jasno tendenco, da uduši vsako, še tako majhno misel na politično enakopravnost Slovencev na Koroškem.

Mirov dopisnik upravičeno toži: »Ni je v Avstriji dežele, kjer bi bil kak narod tako brezpraven, kakor smo koroški Slovenci. Vsi državni uradi, vsi državni uslužbenci, od deželnega predsednika do zadnjega škrica so uverjeni, da smejo z nami ravnati, kakor se jim zljubi, ne da bi se jim bilo treba česa bati.« (Mir, 7. I. 1911.)

Proti tej nemški fronti na Koroškem je delovala slovenska katoliška narodna stranka. Prizadevala si je zajezi nemški pritisk na

vsem področju. Pri deželnih volitvah 1890 so kandidati slovenskega katoliškega političnega društva dosegli znaten uspeh. V šmohorskem volilnem okraju je začel svojo politično dejavnost Franc Grafenauer (1860 do 1935), ki je bil od 1907 do 1917 kot drugi državni poslanec koroških Slovencev (prvi je bil Lambert Einspieler 1897 do 1901). Mandat so mu vzeli kot veleizdajalca. »Naš vrli poslanec Grafenauer je pač nasprotnikom trn v peti in bi se ga radi iznebili.« (Mir, 3. V. 1911).

V deželnem zboru pa je bil nekaj let poslanec Gregor Einspieler, ki je po svojem stricu Andreju Einspielerju postal lastnik Mira, glasila koroških Slovencev.

Na Koroškem nimamo v slovenskem taboru strankarske delitve. Liberalci so se sicer skušali uveljaviti, a bržkone niso uspeli, ker je slovensko zavedno bilo le kmečko prebivalstvo, osveščeno na taborih (prvi slovenski tabor na Koroškem je bil na Bistrici pri Pliberku 31. julija 1870!). Morda so edino tabori delen poskus slovenskih liberalcev, da se uveljavijo na Koroškem, lahko pa to kaže tudi na večjo borbenost katoliške stranke na Koroškem, kot jo je katoliška stranka na Kranjskem. Slovenska fronta pa je imela zoper sebe poleg nemških nacionalistov tudi socialne demokrate in deloma vanjo vključen slovenski proletarijat. (Z uvedbo splošne volilne pravice je ta množica delavcev, bodisi na kmetih ali v maloštevilnih podjetjih postala pomembna volilna sila.)

Na Koroškem sicer ni veliko tovarn ali rudnikov, počasi pa se industrija le razvija. Industrijska središča so bila: Slovenj Plajberk (rudnik svinca), Rabelj (svinec), Bistrica v Rožu (žebjarstvo), Prevalje (železarna), Guštanj (železarna), Leše (premog), Mežica (svinec).

Industrializacija je puščala svoje tipične sledove: večne migracije prebivalstva, vključevanje v slovenskim narodnostnim problemom neprijazno socialno demokratsko stranko, gospodarske krize, rast in padec, priseljevanje tujcev in izseljevanje Slovencev, boj za zvišanje mezd. »Velike množice ljudstva prijemajo za popotno palico. Beda sili ljudi k iz-

Zamišljenost

Foto: Broman

Ko so leta 1941 vdrli gestapovci v njegovo stanovanje in veleli družini, naj v 20 minutah pobere, kar želi vzeti s seboj v pregnanstvo, se je tihi, skromni Janko Glazer vzravnaval in dejal:

Vse doslej sem Nemce cenil in spoštoval, ker sem gledal v njih narod Goethejevega duha, ki je rekel: Edel sei der Mensch, hilfreich und gut; das allein unterscheidet ihn von allen Lebewesen, die wir kennen...

Nacionalno vprašanje je v svoji končni bitnosti zadeva humanizma.

In naš socializem prav tako.

seljevanju. To je znamenje naših slabih gospodarskih razmer,« piše Mir (Mir, 10. 3. 1903). Slovenska stran je skušala blažiti gospodarski in vzporedno rastoči narodnostni pritisk z ustanavljanjem slovenskih posojilnic in slovenskih prosvetnih društev. Število posojilnic je iz leta v leto rastlo, prav tako so se oživljala društva.

Delovanje slovenskih političnih organizacij je postalo živahnije, ko se je naslonilo na kranjsko SLS; nova gonilna sila tega prepoda je bil advokat dr. Janko Brejc. Mirov dopisnik je zabeležil: »Po prihodu dr. Brejca na Koroško se je politika koroških Slovencev zasukala precej na bolje. Obupani narodnjaki so znova oživeli.« (Mir, 29. 7. 1911.) Na Koroško je prišlo še več izobražencev, ki so okrepili slovensko fronto (Fran Smodej, Vinko Poljanec, Meško in še vrsta drugih, tudi Čehov).

Posebno žalostno poglavje germanizacije na Koroškem je bilo šolstvo. Nekaj številčk naj pokaže nevzdržno stanje šolstva na slovenskem delu Koroške. Leta 1864 je bilo 26 slovenskih šol in 64 dvojezičnih, 1904 pa so bile samo še 4 slovenske šole in 83 dvojezičnih. Toda vzdevek utrakvističen je bil le v tem, da so v prvem razredu uporabljali dvojezično čitanko in po treh mesecih so začeli z nemškim branjem.

Položaj šolstva na Koroškem je bil tak, da je prišel celo pred državni zbor (o tem je govoril 1902 dr. Žitnik, 1909 pa Franc Grafenauer). Mir pa kot SOS kliče: »Bogu se mora smiliti naš rod. Smo li storjeni samo za plug in lopato? Dva koroška Slovenca študirata na visokih šolah v Gradcu in na Dunaju menda ni nobenega!... Na koroških gimnazijah pojeva število Slovencev od leta do leta. Ni to žalostno? Dokler ne bomo imeli svoje gospode, bomo hlapčevali. In dokler nimamo koroški Slovenci tudi narodnih učiteljev in buditeljev domačinov, ustavljali se nam bodo naši nasprotniki. Domače gospode nam je treba!... Kdor ima nadarjenega fanta, daj ga v latinske šole! Edino duhovniški stan je še v domačih rokah, in še tu se je bati, da ne bode kdaj zmanjkalo na Koroškem slovenskih duhovnikov.« (Mir, 30. 6. 1892.) V vseh treh gimnazijah (Št. Pavlu, Celovcu in Beljaku) je bilo v šolskem letu 1911/12 le 73 slovenskih dijakov.

Pisatelj Meško se je v Koroških elegijah prizadel spominjal: »Sramotili so mu jezik materinski, da bi mu ga pristudili in bi mu vzeli z njim oporo za življenje, tolažbo za smrtno uro. Zaničevali so slovensko pismenost, iz šol metali slovensko knjigo — ali ni bil to greh, kakor bi vrgli monštranco iz cerkve? V nevednosti in toposti so hoteli vzgojiti mlada srca, da ne bi zadihala in zaživela nikoli v veselem, zdravem življenju omike in narodne zavednosti, ampak bi venela, hiralala in umirala vse dni življenja.«

Kot da bi ves ta pritisk ne bil zadosti, so nemški nacionalisti še umetno zmanjševali pri ljudskem štetju število slovenskega prebivalstva. Mir je 21. 1. 1911 potožil: »Pri štetju ne povprašuje se po občevelnem jeziku; ampak če kdo zna — nemško. V več krajih ljudi po tem sploh ne povprašujejo, ampak jih koj za Nemce vpišejo. Potemtakem ne bo čudež, če bo ljudsko štetje Slovence na Koroškem zecimiralo.«

Take so bile razmere na Koroškem v času, ko je bival tu še Meško. In te probleme (potujočevalno šolstvo, odnos domovine in tujine, nemški pritisk itd.) je Meško obravnaval predvsem v romanu Na Poljani in drami Na smrt obsojeni. Lahko bomo razumeli Meškovo nejevoljo, ko so mu kasneje rahlo očitali, da je v slikanju razmer pretiraval, kar velja predvsem za dramo. Pisatelj je ugovarjal: »Naj ti gospodje vendar povedo, kakšno je bilo tedaj življenje in kakšno pa bi naj prikazal! G. dr. Sket, resen profesor in sodnik, tajnik g. Podgorc, aktiven politik, so (slikanje koroških razmer v Obsojenih) spoznali za pravilno, zato so knjigo tiskali...«

Pa pridejo učenjaki po petdesetih letih — pol stoletja — in učijo, da je napačno. Saj človek ne ve, ali se naj razjoka ali smeje.« (Iz opomb ID V, 324.) Načeto dramo je za nekaj časa opustil. Prej je bil moral najti svojo notranjo ubranost. A življenje na farah pa je z vso trdoto trkalo na vrata, da je prislunil krčem, v katerih se je vživljala slovenska zemlja, kako je ječala predvsem Koroška pod pri-

tiskom nemškega nacionalizma, kako so pretresale krize in poganjale ljudi v svet ali pa v uničujočo objem alkohola. Ta bolečina je preglasila osebne probleme in svojo besedo je stavil v službo domovine. Meško ni družben analitik, ni prodoren kritik družbenih razmer, kot npr. v tem času Cankar, ki je v Hlapcih ali Hlapcu Jerneju in še drugje jasno pokazal bistvo problemov, vrgel neznačajnežem v obraz: Hlapci za hlapce rojeni!, ter nedvoumno napovedal: Narod si bo pisal sodbu sam! Meško doživlja svet čustveno in presoja stvari z etičnega in nacionalnega vidika. V junakih, ki so odšli v svet, v boj za kruh, ni gledal žrtev gospodarskega boja, v njih je videl ljudi brez tal, izgubljene za narod. Do bolj konkretne obravnave problemov, do soočenja s političnimi in gospodarskimi problemi se je Meško v svojem delu dokopal šele kasneje, ko je ponovno obravnaval že načeto dramo. V tem času, ko je župnikoval v nacionalno in politično manj izpostavljeni fari, v Šentanelu, je predvsem opisoval usode fantov in deklet, ki so odšli v mesto in se tam zgubljali, moralno propadali, ker jih ni vodila ljubezen. (Primerjajmo črtice Ali niste nič molili zame, Pozabljeni, Na cesti!) Meško torej ni tožil nad usodo teh izgubljenecv zgolj kot dušni pastir, temveč je videl v moralnem padcu posameznikov slabljenje duhovnih in moralnih moči domovine in zato moli »dan na dan s podvojeno gorečnostjo za vse, nedolžne in čiste, ki gredo v širni svet, med ljudi brez srca in brez ljubezni in brez usmiljenja, ki morajo v tujino, kjer preži nanje stotero nevarnosti«. (Ali niste nič molili zame? ID III.)

Zgodbe teh ljudi, ki jih je srečal povsod, kamor je kot kaplan ali župnik prišel, ta misel o zapuščenih materah, o otrocih, ki so se izgubili v tujini, o dekletih, ki jih je mesto onečastilo, o fantih, ki so ostali v tujini, o ljubezni mater in doma, ki kot magnet vendarle še mnoge prikljče moralno zdravega domov, oblikuje v pisatelju veliki tekst o domovini »s sladkostjo in bridkostjo ljubljene« — roman Na Poljani (1907).

V uvodni meditaciji je jasno nakazal izhodišče in idejo romana, ki temelji na krščanskem humanizmu: »Ljubezen v srca! Zakaj v ljubezni je življenje, v ljubezni, v ljubezni moč sveta...« Prav tako že iz uvodnih besed čutimo, da nimamo pred seboj družbeno epsko zasnovanega dela, temveč lirsko ubran roman, saj pravi v uvodu: »Govori, o duša, kar si vidiš in kar si okusiš, ko si šla čez širni trg šumnega življenja, in kar si čutila in kar si mislila, ko si stopila v stran in si bivala sama s seboj in si razmišljala v tihi samoti« (Na Poljani, ID II).

Roman je grajen na osnovi nasprotja oziroma vzporednosti. Na eni strani sta trden gruntnar Tratar in njegov sin Peter, dve za bogastvo se pehaajoči mrtvi srca, brez ljubezni. Na drugi strani pa je družina Dolinar s prijaznim, nežnim gospodarjem, z ženo, »kakor od Boga iz nebes poslano...« a obenem močno ter operto ob vero...« (202), z nepokvarjenim in delovnim sinom Ivanom. Ob Dolinaria je postavil pisatelj še vrsto pozitivnih junakov: predvsem izstopa podietni Nande Poljanec, ki po svojem značaju spominja na Meškovega prijatelja Vinka Poljanca, kasnejšega škocijskega župnika in koroškega deželnega poslanca. Vse te junake rešuje ljubezen, ljubezen je rešila tudi Tratarjeve mlajše otroke, deklici Vilmo in Kristino, in končno se ob ljubezni župnika dvigne tudi »izgubljeni študent«, Tratarjev Vendelin. Ob njem je Meško pokazal propadanje mladega človeka, ki je rasel brez ljubezni in ga ugonabljala alkohol, a se vendarle reši in s tem je pisatelj podčrtal misel, da se je treba boriti za vsakogar, da se dvigne. Domovina potrebuje delavcev, ti na se zgubljajo v pitju in blatu nemorale. »In vendar bi moral stati slednji naš delavec na svojem mestu, z vsemi močmi, od jutra do večera. Sicer ni rešitve našemu narodu, ki pljuska ob enaj valovi sovražnih sil od vseh strani« (308).

Duhovno pa sta v središču romana župnika. Vse njuno delo vodi življenje Poljanecv, da bi zahrepeneli po odrežujoči ljubezni in se v njej prerodili. Mladi župnik si je začrtal veliko nalogo: »Vneti vsa srca za resno delo... dokazoval jim je... kako troši naš narod lahko miselno svoje moči... velike sile spe in žive v našem narodu...!« In tak mlad, idealen du-

hovnik je bil Meško, ki mu je bilo vodilo: Bog, ljudstvo, domovina! Zavedal se je, kako je še prav v obmejnih pokrajinah sleherna zdrava sila pomembna in potrebna. Paralelizem je več kot očitno do kraja izpeljan. Tisti, ki hlastajo za materialnimi dobrinami, propadejo, drugi pa ob ljubezni rasejo in doživijo svoj prostor na soncu.

Na Poljani je gotovo osrednje Meškovo delo »in je naš najboljši roman selskega župnika o njegovi fari, domovini v malem« (Oven, 111); roman je sad zrelega človeka in umetnika, ki bo odslej pisal, zvest ljubezni do domovine.

Iz Šentanela je prišel k Mariji na Zilji, na faro, ki je bila na narodnostni meji in kjer je bil pritisk nemških nacionalistov še veliko bolj občuten, zato se je v Mešku spet oglašala objektivna snov o političnih in nacionalnih sporih, vsili se mu vprašanje, ali smo obsojeni na smrt. In ta drama je tu dobila svojo dokončno podobo. V njej je prikazal brutalnost nemškega kapitala v osebi Gelba in v kovarstvu pri volitvah. Posebej je v drami še poudaril problem šolstva, ki ga je posebno prizadel. Ponovno in ponovno pa se vrača k problemu domovine in tujine, nje kvarnega vpliva. Glavni predstavniki slovenske stranke, župnik in kmet Seljan, se tudi v tem delu kot v romanu Na Poljani potegujejo za posojilnico in izobraževalno društvo, kajti samo gospodarsko neodvisni bodo Slovenci lahko narodnostno in moralno trdni.

Cenzura mu je epilog drame črtala. V njem je z besedami župnika Dolinarja izpovedal vero v življenjsko moč Slovencev na Koroškem: »Obsojajo nas pač na smrt — a ko vas gledam pred seboj, nepregledno množico, ko gledam moč in odločnost na vaših obrazih in navdušenje v vaših očeh, verujem tem živeje v našo moč, v našo zmago, v naše življenje. In poln upanja v boljše prihodnost kličem: Kje je smrt? — Življenje je v nas, življenje ob nas, še iz smrti, iz krvi, prelite po nedolžnem, kipi življenje... In vi vsi, ki še čutite moč življenja v sebi in ste svete volje, voljni delati in se bojevati, zbujaati dremajoče in speče, oživljajte umirajoče in mrtve! Po vsi domovini se naj razlega od te z mučeniško krvjo oblite pedi zemlje: Zdrami se, tužni Koročan, in krepko na delo! Zdrami se, vstani k novemu, čilejšemu življenju!« (Na smrt obsojeni?, 327.)

Meško sam je tu precej aktivno sodeloval v društvih in si nakopal tudi sovražnike. Zato ni čudno, da je bil med vojno kmalu osumljen veleizdaje in 11. marca 1916 aretiran. V Pesmi iz pregnanstva je takole zapisal:

»Nad me jih prišlo je celih dvajset in pet
obstopili cerkev, župnišče, vso vas —
in kamor pogledal si: mrk, sovražen obraz,
in kamor pogledal si: sablje, bleščeč bajonet.
Tako bil tisto soboto v sušcu sem ujet.«

Dober mesec je bil v Beljaku zaprt, nato pa so ga konfinirali najprej v Javorje, nato pa v Korte, šele avgusta 1917 se je vrnil k Mariji na Zilji.

Oktober 1918 je prišlo do zloma avstroogrške monarhije in za Meška se je pričelo zadnje poglavje njegovega delovanja na Koroškem, začel pa se je tudi njegov dve leti trajajoči križev pot. Pisatelj, ki je vedno samo ljubezen oznanjal, je bil v viharjih letih v bojih za Koroško deležen krutega pregnanjanja.

Ko je Avstro-Ogrska razpadla, so avstrijski državniški skušali ohraniti čim več nekdanje Avstrije. Že 1. novembra 1918 so postavili za vojaškega poveljnika vse Koroške podpolkovnika Ludvika Hülgertha, ki je osnoval Volkswehr. Njene enote so bile izrecno namenjene za boj proti Slovincem na Koroškem. V njih vrstah je močno gospodoval duh nemškega nacionalizma, nestrpnosti proti Slovincem.

V Ljubljani pa je bila 31. oktobra 1918 sestavljena slovenska vlada, katere prvi predsednik je bil Josip Pogačnik, za tem pa dr. Janko Brejc. Meje Slovenije pa še daleč niso bile urejene; pravzaprav je ostalo odprto le vprašanje Koroške, Italija je po pogodbi dobila Primorsko in Kanalsko dolino, Stajersko pa je general Maister z naglim udarom rešil Sloveniji. Narodna vlada je oklevala z vojaškim posegom na Koroško. Šele v drugi polovici novembra je dobil kapetan Lavrič ukaz, da zasede Koroško prek Ljubelja, po-

ročnik Malgaj pa iz Mežiške doline. 1. decembra 1918. leta, ko se je uradno razglasilo združenje južnih Slovanov, je slovenska vojska zasedla na Koroškem: Mežiško dolino, Podjuno z Velikovcem in Rož do Drave, vse brez pravih bojov. Kmalu za tem so se v Gradcu sporazumeli, da sta Drava in Krka demarkacijski črti.

December je prišel ves napet in »viselo je nekaj težkega in grozečega v zraku. Vedna posvetovanja nasprotnikov, temni pogledi, škodoželjni posmehi, kadar smo se srečali, vse mi je kazalo in opominjalo, da se nekaj pripravlja; kaj dobrega gotovo ne«. Tako se spominja Meško v spominih »Na begu« in že 14. decembra beremo v Miru: »Nemški vojaki so v noči od 8. na 9. t. m. aretirali slovenske župnike in sicer č. gg. Razgorška v Št. Lipšu in Maleja v Smihelu... Župnika dr. Cukala in Meško sta morala zbežati iz svojih župnij, ker nista bila več varna pred nemškimi vojaki in nemčur-skimi hujskači. — Kakor čujemo, je na Zilji zopet red.« Negotovost je legla na deželo. Nemška stran se je tiho pripravljala, slovenska pa je živela v brezskrbnosti in Meško je ogorčen pisal prijatelju od Marije na Zilji 19. XII. 1918: »Kaj pa dela Narodna vlada!? Prireja veselice, kjer drug drugemu napijajo? In kaj počne vojaštvo? Ljubijo po ljubljanskih kavarnah narodno ženstvo? Mi pa tukaj poginjamo! Bil sem v ječi, sedemnajst mesecev v konfinaciji, a brž nikoli tako žalosten kakor sedaj. Tedaj nas je oživljalo upanje, a ko gledam sedanje naše razmere, ga ne moremo imeti.« (Iz opomb ID V, 337.)

V takem razpoloženju je vrsti časopisov poslal nekaj ogorčenih listkov o položaju na Koroškem. Svoja doživetja je kasneje bolj umirjeno opisoval: »Videli smo tudi naraščajoče sovraštvo nasprotnikov, mi bolj kot naši »voditelji« v mestih, videli smo, kako se pripravljajo, a ko smo sporočili to na odločujoča mesta, so se smehljali, brezskrbno nam odgovarjali: »Nemci so premagani; ne ganiti se več ne smejo! ali, Poslali bomo četo naših fantov, da vržejo nekaj granat na Nemce, pa bo mir.« Mi smo vedeli, da je stvar silno resna.« (Na begu.)

Dan pred sv. Tremi kralji (5. januarja 1919) so prišli Meška opozoriti, naj se umakne. In tako se je začela ena najtežjih poti Meška, ko je bežal pred podivjanimi volkswehrovci čez zasnežene Karavanke. Nekaj dni niso v javnosti vedeli, kaj se je zgodilo s pisateljem. Slovenec je 9. januarja 1919 prestrašeno sporočil: »Župnik Meško umorjen! Nemški vojaki na Koroškem se bahajo po gostilnicah, da so župnika Meška od Device Marije na Zilji z bajoneti zabodli in ga vrgli v Dravo. Vest ni potrjena...« Naslednji dan (10. januarja 1919) pa že beremo v Slovincu veselo sporočilo iz Kranjske gore: »Župnik Meško je prišel pravkar čez gore v Kranjsko goro. Hvala Bogu, da se bojazen ni uresničila in da priljubljeni slovenski pisatelj ni postal žrtev nemške soldateske!« (citati so vzeti iz opomb, ID IV.)

Koroška pa je preživljala ofenzive, najprej nemških (maja 1919), nato pa junija srbskih čet, ki so zasedle Celovec in Gosposvetsko polje. V Parizu pa so antantne sile barantale za Koroško in končno so julija določili v 49. in 50. členu saintgermainške mirovne pogodbe koroško vprašanje. Razdelili so jo na cono A in B ter določili pogoje za glasovanje. Obe strani sta sprožili svoj aparat za to odločitev. Slovence je še v tem odločilnem trenutku razdvajala strankarska borba. Nemci pa so mešali Slovence z idejo vindišarstva. To je bila ironija nemških nacionalistov, da so žigosali ljudstvo, ki je bilo stoletja zatirano, a je vendar dalo svoj bogat delež slovenski kulturi z Jarnikovimi, Majerjevimi, Janežičevimi deli, z žigom vindišarskega mulatstva.

V danih razmerah plebiscit, ki je bil 10. oktobra 1920, ni mogel drugače izpasti, kot je: Nemci so dobili 59 odstotkov, Slovenci pa 41 odstotkov glasov.

Meško, ki je bil od poleti 1919 do septembra 1920 administrator v Tinjah, a je zaradi napada vinjenih Nemcev moral pobegniti, je vsa dogajanja iz Ljubljane, kamor se je zatekel, budno zasledoval, trepetal za Koroško in morda strahoma pričakoval tak izid. Predobro je poznal razmere na Koroškem, poznal pa tudi narodne vodnike. Trpko ugotavlja: »Ali niso vstali sodniki, brezvestneži in kri-

vičniki, tudi proti našemu narodu v Korotanu? Sodili so o njem s sovraštvom in s krivico zaslepljenosti in so rekli: Obsodimo ga na smrt! Križajmo ga! Uničimo ga, da ne bo o njem ne imena ne spomina!« (Koroške elegije, ID IV.)

Ko je doživljal brutalnost na Koroškem, poslednjič še v Tinjah, je napisal dramo Pri Hrastovih. Ni to drama o Koroški, saj jo je postavil v rodne Slovenske gorice, a podlost in nemoralno je doživljal tu na Koroškem v dneh pred plebiscitom. Kot zločinec je moral zbežati, ponoči, on, ki je vedno oznanjal ljubezen. Po plebiscitu je zapisal globoko ugotovitev, česar naši politiki niso hoteli videti: »Dopolnilo se je, kar se je dopolniti moralo. Zgodilo se je, česar smo se mnogi, ki smo si ohranili neskaljeno sodbo in smo gledali globlje, ves čas bali in kar smo s strahom pričakovali po delovanju, ki smo mu bili v Korotanu priča. Brezglavo gospodarstvo je rodilo svoj sad...« (Zapiski iz velikih dni, ID IV.)

Na povratek na Koroško ni več računal. Avgusta leta 1921 se je naselil k sv. Roku na Sele. Tako se je zaključilo pomembno obdobje Meška pisatelja in človeka.

V kasnejših spisih pa se je še vedno vračal na svoje izhrojene poti po Koroški, in naj končam z besedami pisatelja:

»Kakor osirotelemu in zapuščenemu otroku po materi se mi često stoji po Koroški. Po ti-

sti Koroški mislim, ki smo živeli v njej nekda, ko smo pač trpeli krivico dan na dan in smo se dan za dnevom bojevali in bili za najnavadnejše pravice, a bojevali se s toplim idealizmom in z neumrljivim, dan za dnem na novo oživljajočim upanjem v srcu: če ne zmagamo danes, zmagamo jutri, če jutri ne, čež leto, čež dve, po desetih letih.

Bili so vroči, a lepi časi v tisti bajni deželi molčečih, resnih gora in poezije polnih jezer. Kako se mi ne bi tožilo po deželi sami, kako ne po letih, v nji preživetih!« (Koroški prazniki, ID IV.)

VIRI IN LITERATURA

1. Izbrana dela Ksaverja Meška, I—V, MD, Celje 1955 do 1960
2. Anton Oven: Ksaver Meško, Tiskovna založba Maribor 1934 (v tekstu Oven)
3. Janko Pleterški: Narodna in politična zvest na Koroškem, SM Ljubljana 1965 (v tekstu Pleterški)
4. Ivan Mohorič: Industrializacija Mežiške doline ZO, Maribor 1954
5. Aus dem Wilajet Kärnten, Verlag des »Slov. katoliško-politič. in gospodarsko društvo za Slovence na Koroškem« in Klagenfurt, 1913
6. Vojne akcije u Koroškoj 1918/19, Vojno-istoriski institut J. A., Beograd 1950
7. Koroški zbornik, DZS Ljubljana 1946

Prof. Janez Mrdavič

NEKAJ O PREŽIHU

V noveli Jirs in Bavh (izšla je v Sodobnosti leta 1936) je Prežih med drugim zapisal:

»To, kar človek doživlja v mladih letih, kar se kali skozi otrokovo dušo, to ostane odločilno pri odraslem, iz tega rastejo nagibi, dejanja. Če se ti v mladih letih do česar koli vsadi ljubezen ali pa sovraštvo v srce, to ostane in se pozneje vedno v taki ali drugi obliki pokaže. Čemur se pozneje priuči, to raste najrajši na temelju tega, kar si je osvojil v mladosti.«

Navedene besede izgovarja sicer junak novele Til Oplaz, toda gotovo izražajo tudi avtorjevo prepričanje. Tudi Prežihu so mladostna doživetja pogojevala smer osebnostnega in literarnega razvoja.

PRVA SPOZNANJA

Lovro Kuhar, pozneje bolj znan pod pisateljskim imenom Prežihov Voranc, se je rodil

10. avgusta 1893. leta. Oče Ivan — ob rojstvu prvega sina dninar in tesač — se je pozneje z družino večkrat selil. Selitve so ostale Vorancu v neljubem spominu, domačije pa, kjer so živeli, je presojal po njihovi legi. Prisojne so mu prirasle k srcu, nicinskih nikoli ni maral. In ta prvinski odpor do vsakršne temčnosti, do nicin te ali druge vrste ter zagledanost v svetlobo, v sonce, je ena značilnih potez Prežihovega Voranca in njegovih junakov.

Ivan Kuhar — »čisti kmet«, kakor ga je pozneje označil Voranc, je vse do leta 1912, ko je končno kupil Prežihovo bajto, sanjal o lastni zemlji. Težnja, da bi se dokopal do nje, je narekovala življenjski stil njemu in družini — tudi mlademu Vorancu, ki je pozneje zapisal:

»Se kot dete sem se najrajši držal očeta... Na ta način sem že rano videl njegovo trpljenje, čul sem pokanje njegovih kosti...«

Rašesnikova kaša

Foto: Broman

Ze kot otrok je Voranc prisluškoval očetovim polglasnim razmišljanjem in občudoval njegovo garaško vztrajnost. Očetova želja, da bi obdeloval lastno zemljo, je postala tudi želja sina — Voranca. Stopnjevala se je in poglabljala. Toda napak bi jo razumeli, če bi si jo razlagali zgolj kot željo po privatni lastnini. Zemlja Prežih ni pomenila končnega cilja, ampak predvsem sredstvo za doseg višjih, človeško pomembnejših ciljev.

Pisatelj oče je bil namreč notranje trden, vzravnani človek. Da ga je Voranc vendarle videl ponižanega, upognjenega, je bila kriva odvisnost.

Ko je bil najemnik na grofovski kmetiji pri Kogelniku, je nekoč prišel grof.

»Oče je že pri lesi snel klobuk z glave in, držeč ga v rokah, se je bližal lipi, obstal pred mizo in pozdravil z vdanim pozdravom,« poroča Prežih in nadaljuje: »... še danes vidim natančno pred seboj očeta s klobukom v tresočih se rokah, sklonjenega v bojazni pred grofom... njegovo bolestin, spreminjeno lice, s katerega je odseval strah utripajočega srca — prizor, ki me ob spominu pekoče zadušil v grlu.«

Še bolj pa je Prežih spoznal, kako odvisnost maličiča človeka, ko je opazoval očetov odnos do oskrbnika grofovskih posestev.

»Bil je pred njim vedno pasje ponižen... Kmalu sem začel pojmiti,« piše Voranc, »da je moj oče pravzaprav suženj na grofovi zemlji, orodje v rokah brezvestnega grajskega oskrbnika, v pravem pomenu besede brezpravna stvar; zavest, da sem sin sužnja, se me je polasčala vedno bolj... in se slednjič kot bridek občutek naselila v srce.«

Taj odvisnosti je hotel Ivan Kuhar ubežati, zato se mu je po dolgih letih, ko je končno kupil zemljo s hišo in gozdom, vse skupaj »majhno in siromašno«, vendarle zdelo tako »sijajno«.

»Dočakal sem, da sem sam svoj gospod!« je rekel zadovoljen.

In ko je prvič zasadil plug v lastno zemljo in stopal star in sključen... po brazdi, se mi je zdel kakor človek, ki je po dolgi... poti našel svoj mir,« je zapisal Voranc.

Boj za lastno zemljo mu je torej pomenil boj za samostojnost, boj z njo in za to, da jo ohraniš, boj za ohranitev samostojnosti.

Vprežen v trdo delo na kmetijah, je Voranc že kot otrok občutil »uničujoči trepet siromašnega poljedelca, ki je popolnoma odvisen od narave«. Občutil ga, ko podivjane naravne sile grozijo, da bodo uničile sadove njegovega dela. Z drugimi člani družine se je tudi mladi Voranc boril z ujami, da bi jim otel snop, klas zrelega žita; voz, vile, ograbek sena. Naravno je torej doživljal kot slepo, za človeka in njegove težave gluho silo.

Tako kot kmetovalec.

Kot čutno zaznavno bitje, dovzetno za vse njene lepote, se ji je odpiral na stečaj, jo dojemal z vsemi čutili in se ji odzival s tankočutnim poslušom mlade otroške duše. Le tako je bilo možno, da ga je vsega prežarjala, da se je stajal za njo, postajal del nje.

Taka dvojnost doživljanja narave je značilna tudi za junake njegovih del. Zdaj s strahom v srcu sledijo grozečim oblakom, zdaj spet se predajajo razkošni lepoti noči ali porajanju jutra. Ne morejo se upirati vplivom narave, ki dramatično omamlja skrivnostne globine njihovih nagonov.

Leta 1899 je Voranc začel hoditi v hotuljsko ljudsko šolo.

Najbrž ne kaže dvomiti o resničnosti njegovih poznejših trditev, da je »odgojen v prežgodnjem trpljenju... postajal zakrknjen, mrk, malodušen in boječ, obenem pa poln pohlepne ognja onemogle ambicioznosti«. Prav s to izjavo bi si nemara lahko razložili navidezno neskladje med dobrimi učnimi uspehi, ki jih je dosegal v letih šolanja (med 1899 in 1906), ter večkratno izjavo, da šole ni maral, da je ni nikoli vžljubil.

Dvoje ga je motilo in bolelo:

Dotlej je občutil socialne razlike in krivice le posredno, ko pa je primerjal svoje starše z drugimi, premočnejšimi vaščani, v šoli pa jih je tudi neposredno doživel.

Hitro je opazil, da je bil učitelj »mного obzirnejši« do bogatih kot do revnih otrok. Nekeč pa si je zaželel pogače, ki so jo drugi trosili po klopih, on pa jo je okusil doma le ob

največjih praznikih. Kako se je pogovarjal s sošolcem in kaj je ob tem čutil, je pozneje takole opisal:

»Ti, menjavja kruh!« je predlagal sošolcu. »Pokaži svojega!« je odvrnil in položil svoj ogromni kos pogače podobnega kruha predse na klop.

Boječe in s trepetajočimi ročicami sem izvlekel kruh iz torbe in ga položil na klop. Kaka razlika!« piše. »Njegov visok, bel, moj nizek, črn, drobč, poln osja in plev.

»Nočem. Tvoj je pregrd!« je rekel... sošolec prezirljivo... in spravil svoj kruh.«

In Voranc nikoli več ni poskušal zamenjati malice.

Drugo, kar ga je v šoli prizadelo, je bil zaničevalen odnos nekaterih učiteljev do slovenščine. Hotuljska šola je bila tedaj dvojezična (utrakvistična), pa so v njej nemški in nemškutarski učitelji izrabljali materinščino otrok le za to, da so jih lahko naučili nemščine. Slovenščino so jim hoteli priskutiti.

»Ob vsaki priložnosti so govorili otrokom, da naj se le pridno uče nemškega jezika, ker bodo z njim v življenju daleč prišli... Če znaš samo slovenski, si sposoben kvečjemu za kakega hlapca in težaka. Taka stalna propaganda se je otrok seveda morala prijeti,« ugotavlja Prežih in pristavlja: »V resnici je bilo v praktičnem življenju takrat tudi res tako, kakor so trdili naši učitelji.«

V času, ko je doraščal Prežih, so med domače — kmečko in delavsko prebivalstvo dolinskih središč prihajali nemški uradniki, učitelji in druga gospoda. Tako se je pojem nemštva povezoval s pojmi gosposka, gospoda, gospodarska moč. Propaganda učiteljev je našla potrdilo v praksi, manjvrednostni kompleks Slovencev pa se je poglabljal.

Voranc je tudi v narodnostnem pogledu sledil očeta, ki je bil, kakor poroča pisatelj, »odločen Slovenec... in se ni vdal Nemcem in njihovu pritisku.«

Mati namreč ni bila taka. Strogi objektivnosti na ljubo, čeprav bi bil lahko tudi zamolčan, je o njej zapisal:

»Bila je krasna mati, toda v teh stvareh je bila popustljiva in mlačna.«

Kljub očetovim ukazom, da na cesti ne sme pozdravljati nemški, je nekoč to le storil. Opriela se ga je propaganda in v gosposko oblečenem človeku, ki ga je srečal, ni bil več sposoben videti Slovence. Ko pa mu je tujec na nemški pozdrav odgovoril z »Dobro jutro, mladi gospod!« je bil Voranc ponižan, osramočen, in je spoznal, da je zatajil samega sebe, svoj dom in rod.

Torej Prežih zavesti o narodni pripadnosti ni pojmoval kot nekaj drugotnega, manj pomembnega, ampak kot nepogrešljivo sestavino svojega osebnostnega bistva, kot lastnost, ki brez nje ni in ne more biti zvestobe samemu sebi.

Prežih pa je samemu sebi hotel biti in je bil vse življenje zvest.

Naj je že bil Vorancov odnos do šole bolj ali manj negativen, eno je gotovo: šola mu je odprla vrata v svet literature. Celovski Mir, ki ga je naročal oče, mu je odpiral in poglabljal politična obzorja, mohorske knjige in Domači prijatelj pa razglede po domači književnosti. Voranc pa je poiskal in izbral tudi vse druge možnosti, da je prišel do knjig.

Ne samo dela, ki jih je bral, tudi okolje in osebnostna nagnjenja mladega Voranca so vplivala na to, da je poveljal zametke svojih literarnih snovanj s tisto književnostjo, ki izhaja iz Levstikovega literarnega programa in je nje tipični predstavnik Josip Jurčič. Cel element Prežihovih zrelih del bi nam razkrili duhovno sorodnost avtorja z Jurčičem, prvim epsko zgovornim pisateljem slovenske literature.

Z drugo smerjo naše književnosti, ki se je preko Janka Kersnika razvijala v naturalizem in družbeno kritično literaturo Ivana Cankarja, se je srečal ob Domačem prijatelju, saj je bila urednica Zofka Kvedrova ena najizrazitejših predstavnic slovenske naturalistične književnosti.

Zelo zgodaj se je začel Prežih seznanjati tudi z deli ruskih kritičnih realistov in s črticami Maksima Gorkoga.

Vsi ti vplivi pa niso padli na še nepredramljena tla. Prežihovo otroško domišljijo je vzburla že mati, ki ni znala le živo in občutno prebrati tega, kar so drugi napisali,

ampak je — živa kronika domače soseske — hranila v spominu zgodbe davnih rodov in poznala usode sodobnikov. Ne da bi se zavedala (vsaj skrajna ne), mu je bila prva literarna učiteljica in pozneje tudi prvi kritik njegovih del.

Sledovi materinih pripovedi se kažejo v snovi, ki jo je obdeloval, še bolj pa v načinu pripovedovanja — v jeziku in slogu, ki nas, če ju razčlenjujemo, pripeljeta do značilnosti tipično ljudskega, krajevno obarvanega, prvinško klenega in hotuljsko priostrenega izražanja.

Tudi Prežihov slog (slog pa je pri vsakem avtorju najgloblji izraz vse njegove osebnosti) korenini torej v tisti jezikovni osnovi, ki se je kalila skozi otroško dušo bodočega pisatelja, ki ji je ta v mladosti prisluškoval in jo vsrkal vase.

SREČANJA S SVETOM IN DOŽIVETJE VOJNE

Domače okolje je Prežih prvič zapustil leta 1911, ko je hotel v Ameriko, a se mu načrt ni posrečil, in nato še dvakrat; ko je (od oktobra 1912 do marca 1913) obiskoval zadrudni tečaj v Ljubljani in (od oktobra 1913 do aprila 1914) tečaj za kmetijsko zadrudništvo na Dunaju.

Bibliografija del, ki jih je objavljala Prežih v tem obdobju, nam pove, da je mladi pisec razširil motivni krog svojega pripovedništva, si utrl pot v socialnodemokratsko Zarjo, leta 1913 pa z delom »Tadejem pl. Spobijanom« celo v tedaj vodilno slovensko literarno revijo Ljubljanski Zvon.

Posebno prvo popotovanje je močno vplivalo na nadaljnji pisateljev razvoj. Hotel je v Ameriko, a je razočaran pristal prav pri dnu takratne avstrijske družbe. Nekaj časa je živel v Trstu in okolici, nato si je našel delo v Podgori pri Gorici, sredi zime pa je prišel v Celovec.

Med tem popotovanjem je spoznal svet in življenje iz nove perspektive. Srečal se je z industrijskim proletariatom; spoznal zakonitosti, ki vladajo tržišču z delovno silo; z mnogimi odtenki značjskih deformacij, ki jih pogojuje materialna odvisnost; z raznimi variantami resignacije in jalove revolte.

Delom s problematiko vaško-kmečkih delavcev je pridružil tekste, v katerih nastopa industrijski proletariat, bolj ali manj poetično opisanem podeželju zolajevsko mračne orise stanovanjskih brlogov, krčem in celovške grelnice.

Še posebej se mi zdijo pomembna Prežihova doživetja v celovski grelnici. Tudi tam se je srečal z ljudmi, ki so zaupali prihodnosti, ki so verjeli, da se bo zamajal in podrl svet krivic, niso pa imeli posluha za narodnostno vprašanje.

»Takrat bo tudi za nas prišel čas. Razlike, ki zdaj obstoje, bodo izginile in vsi bomo imeli enake pravice. Takrat ne bo več ne bogatašev ne revežev,« so govorili.

»Z omotično strastjo sem vsrkaval vase te divje, hrepeneče pogovore tovarišev. Večine tega, kar sem slišal, nisem dobro razumel ali pa mi je bilo popolnoma nerazumljivo, toda tuje mojim občutkom vse to ni bilo...« ugotavlja Voranc in nadaljuje:

»Dolgo sem le nemo poslušal, kaj pravijo drugi. Vse, kar sem čul, me je privlačevalo, manjkalo pa je pri vsem tem še nekaj, kar me je tiščalo in česar mi vsi ti razgovori niso pojasnili... Revolucionarna ideja, ki smo jo vsi skupaj dojemali, mi ni pojasnila stališča do narodnega vprašanja. Mene pa je bolela zapostavljenost Slovencev in nadvlada Nemcev. Nikdar se tovariši tega vprašanja niso dotaknili. Zato sem nekoč naravnost vprašal: »Ali bodo tudi Slovenci deležni pravice in enakovrednosti, kadar bo prišel tisti čas?«

Skušali so ga potolažiti, — vendar:

»Sicer pa, dragi tovariši — ali je to take silne važnosti? Ali ni vseeno, kak jezik govoriš...? Ali ni poglavito, da boš imel svoje pravice, da te ne bo nihče izkoriščal, nihče na tvoj račun živel? Ali ni vse drugo postranska stvar?«

In Prežih pristavlja:

»Na tako pojasnilo mi nisem znal dati odgovora, čeravno me ni prepričalo in ne zadovoljilo. Nekaj prirodnega, močnega me je odbijalo od ideje, ki se mi je drugače zdela prelepa in odrešilna.«

Pa še eno bridko spoznanje naj bi po Prežihovem poznejšem pričevanju izhajalo iz te dobe. V potopisu Gosposvetsko polje pripoveduje o tem, kako je iskal delo v celovških klavnicah. Kot kmečki sin bi bil primeren za delo z živino, vzeli bi ga bili, pa je uradniku na vprašanje, kaj je po narodnosti, odgovoril: »Slovenec sem, saj še kaj prida nemški ne znam...«

»Slovenec si — ali nisi nemara Vindišer? V tvojih krajih živijo Vindišerji...«

»Jaz nisem Vindišer, temveč Slovenec. Pri nas živijo Slovenci...«

»A tako! potem pa zate tukaj nimamo dela...«

In avtor pravi:

Takrat seveda tega dogodka razumsko še nisem znal dojeti. Nisem se zavedal, da sem pravkar zletel na cesto iz ene tistih imperalističnih naprav, katerih je bila pri nas cela mreža in v katero je pangermansko vladajoče meščanstvo vklepalo majhen proletarski narod... Delavci in kmetje, ki so zapuščali deželo in prihajali za kruhom v mesto, so se zapletali v to mrežo, niso prodajali le dela svojih rok, temveč so se zato, da so smeli delati, morali prodajati tudi narodnostno, moralno...«

Sredi Gosposvetskega polja, kamor je zbežal, se je veselil, da je tako dobro prestal preizkušnjo, in je sklenil: domov.

»Doma bom delal, doma bom rasel, doma se bom boril proti krivicam.«

Toda doma, kot smo slišali, ni ostal dolgo. Dvakrat je šel na združni tečaj, 17. julija 1914 pa je bil na naboru potrjen in je moral k vojakom. Poleti 1915 je odšel na soško, februarja 1916, potem ko je prebil prej nekaj časa v dunajski bolnišnici, pa na južnotirolsko fronto. Oktobra 1916 je pobegnil na italijansko stran in se želel vključiti v Jugoslovansko legijo, a mu Italijani tega niso dovolili. Sele 1919. leta se mu je posrečilo vrniti se domov.

Ze v prvem tekstu z vojaško vsebino (Bajonetni napad — 1915) je Prežih prodorno analiziral psiho vojaka, ki se znajde v vojnem metežu. »Zavest, da si živ,« piše Voranc, »se nikjer ne čuti tako silno ter v takem smislu kot v boju. Živiš samo fizično in življenje smatraš za nekaj del telesa, nekaj ud... Duševno ne živiš velikokdaj, to pride samo od časa do časa, v posebnih trenutkih, silno kratkih sicer, a groze polnih, da se treseš pred samim seboj in v katerih ti begajo misli v razburjenosti, blazni občutljivosti.«

Čutil sem,« piše Prežih, a se takoj popravi: »ne, nič nisem čutil, ker takrat že nisem bil več človek, ampak neko polblazno, instinktivno bitje.«

Tako torej vojna razčlovečuje človeka, spreminja množice individualnih bitij v brezlično gmoto, ki se je prisiljena pokoravati strogi vojaški disciplini, čeprav za tako razčlovečevanje ni in ne more biti opravičila.

Ce se v takih trenutkih spomniš, da si vojno načelno vedno obsojal, kakor trdi Prežih zase, potem se ti resnično lahko zbudi v duši »neizmerno roganje«, v takih trenutkih res lahko spoznaš, da napadalni krik ni izraz poguma, ampak obupa in blazne vdanosti v usodo.

Voranc pa se je že zgodaj odločil za aktivni, če je potrebno tudi trmasto zapeti način bivanja. Ze leta 1912 se je v črtici Baraba izrekel proti veri v usodo in izrazil prepričanje, da je vsak svoje sreče kovač.

In če je to res, potem ne sme nihče vdano prenašati udarcev življenja. Naj se silnice zunanjih — objektivnih dejavnikov, ki vplivajo na naše življenje, strnejo v še tako nepregledne vogle, da se spričo njih čutimo nemočne, absolutno nam življenje ne pogojujejo, usoda niso in nas ne odvezujejo dolžnosti akcije.

MED DVEMA VOJNAMA

Zvest načelu dejavnosti, se je Prežih po letu 1919, ko je postal uradnik Bratovske skladišnice na Ravnah, ves posvetil političnemu delu. Ze naslednje leto je s svojimi političnimi somišljeniki in »učenci« organiziral na Ravnah podružnico Socialistične delavske stranke Jugoslavije.

V plebiscitni kampanji je kot govornik prepričeval koroške rojake, naj se izrečejo za priključitev dežele k Jugoslaviji. Slo mu je

predvsem za to, da se Slovenci kot etnična skupnost združijo v mejah iste, na novo nastale države. Narodna enotnost mu je bila pomembnejša od dejstva, da je bila Avstrija republika, in od možnosti, da bodo morda delavci imeli v njej več pravic kot v Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev, saj je kot aktiven komunist veroval, da si bo tudi jugoslovansko delavstvo prej ali slej priborilo svoje pravice. Preprosto povedano: zavzemal se je za to, da si najprej ustvarimo skupen dom in nato združeni v revolucionarnem boju poskrbimo za njegovo ureditev.

Razumljivo torej, da ga je izid plebiscita razočaral in mu zasekal v srce rano, ki ga do smrti ni nehala skeleti.

Ukrepi jugoslovanskih oblasti, predvsem zakon o zaščiti države (1921. leta) in razpustitev Komunistične stranke Jugoslavije so pahnili ravske komuniste v ilegalo. Spremenili so način dela, a dejavnosti niso opustili. Pod Prežihovim vodstvom so postali pomemben činitelj domačega političnega življenja, z nekaterimi akcijami pa so se opazno zapisali celo v zgodovino jugoslovanskega delavskega gibanja.

Razumljivo torej, da bibliografija Prežihovih leposlovnih del tega razdobja ni tako obilna, kot bi bila, ko bi se bil pisatelj posvečal samo beletristiki.

O tem, da bi izdal izbor svoje proze v knjigi, je Prežih razmišljal že leta 1920, a se mu takrat želja ni izpolnila. Sele pet let pozneje (1925) je v prvem zvezku svoje Leposlovne knjižnice izdala Zadržna založba v Ljubljani knjižico s petimi Prežihovimi teksti.

»Povesti« — tak je bil naslov knjige — niso v slovenski literarni javnosti zbudile domala nobene pozornosti.

Lovro Kuhar je moral še deset let čakati, da je kot Prežihov Voranc presenetil Slovence, toda takrat že iz tujine.

Po razglasitvi 6-januarske diktature Prežih na Ravnah ni bil več varen. Devetnajstega maja 1930 so prišli ponj orožniki, a se mu je le še posrečilo zbežati čez mejo. Trenutkov, preden je na Strojni prestopil jugoslovansko-avstrijsko mejo, se je pozneje takole spominjal:

»Spustil sem se na štor in se zatopil v razgrnjeni svet okrog sebe. Bolj kakor z očmi sem gledal s srcem; vse, kar je bilo tedaj videti, in vse, kar je bilo skrito, se je ta hip zrcalilo v mojem srcu. Skoraj me je hotela premagati neka bridkost. Ali bo res treba zapustiti vse to... Dvajset let mladostnih spominov, vsa leta svetovne vojne, med katero je srce iz daljave hrepenelo po tej prečudno lepi

skoposti, in deset let dela in truda za še večjo lepoto teh krajev in njihovega življenja...?«

In za tem:

»Tedad sem vstal in se ozrl še enkrat proti jugu in proti vzhodu, zraven pa mi je prišlo na misel: »Da, iti moraš, šesti januar je lahko vsak čas za teboj in tako je bolje, da se mu ogneš. Če ponesesh s seboj v srcu vso lepoto, ki jo zdaj vidiš in jo slutiš, in če ponesesh s seboj vse dosedanje življenje, te ne bo konec niti onstran versajske meje. Povsod boš našel brate...«

Tako je torej Voranc zapuščal domovino, ženo, hčerki, starše... Vse, kar je tedaj videl in slutil, kar je imel rad in za kar je delal, vse to je ponesel s seboj. Takrat gotovo ni pomislil, da se bo kar 15 let lahko vračal domov le v spominih.

Onstran versajskega plotu se je najprej zatekel k teti — očetovi sestri — v Logo ves nad Vrbskim jezerom. Tedaj je obiskal Drabosnjake kraje in prisluškoval zvonjenju izpod jezerske gladine — prisluškoval, da bi slišal plašni glas svoje materinščine — v Logi vesi, Vrbi, Zopračah, Lipi, na Drabosnjah, v Domácalah, Kostanjah in drugod.

Pomembnejše postaje na razburkanem delu njegove nadaljnje življenjske poti so bile zapovrstjo: Berlin, Dunaj, Celovec, Dunaj, Berlin, Pariz, Dunaj, Praga, Pariz.

Ze med prvim bivanjem v Berlinu (1931) je kot inštruktor Evropskega kmečkega komiteja potoval v Romunijo, Bolgarijo, Grčijo, Francijo in na Norveško.

Za božič leta 1932 je prišel z Dunaja v Celovec, da bi se sestal z ženo in hčerkama. (Skozi noč in zamete so se pretolkele čez mejo. Ljubezen in želja, da bi spet videle moža oziroma očeta, jim je pomagala premagati strmine koprijskih in kapelskih globač.) V Celovcu pa so ga aretirali in v zaporu se je lahko le deset minut pogovarjal z njimi.

Vsaj trikrat — tri leta zapored — je potoval v Moskvo. Prvič iz Berlina (leta 1933), drugič z Dunaja in tretjič iz Pariza. Komunistična internacionala ga je kot izvedenca za balkanska vprašanja klicala na svoje kongrese.

Iz celovškega zavora je ušel, saj so ga avstrijske oblasti hotele izročiti jugoslovanskim, doma pa je bil v odsotnosti obsojen na šest let zavora.

Ko je v Pragi leta 1936 pripravljaval državno partijsko konferenco, so ga aretirali in v praškem zaporu Pankrac je preživel tri mesece. Komaj je prišel iz Prage, že ga je na Dunaju spet zasledila avstrijska policija. Trinajst mesecev je prebil v dunajskih zaporih.

Vsa ta leta je opravljal pomembne in težavne naloge. Pomagal je organizirati stavke

Kaša pri Božiču nad Črno

Foto: M. Pečovnik

kmečkih delavcev, urejal je razna glasila, vodil center Rdeče pomoči.

Leta 1937 je prišla za njim v Pariz tudi žena, a se je zaradi razmer na pragu druge svetovne vojne sredi leta 1939 vrnila v domovino. Ze jeseni istega leta se je vrnil tudi Voranc, živel ilegalno v ljubljanski okolici in na Dolenjskem, a ker ga je izsledila policija, se je do začetka vojne umaknil v Zagreb.

SAMORASTNIKI

Vse, kar se je kalilo skozi Prežihovo otroško dušo, je vzel s seboj, ko je zapustil domovino, vse, kar je v mladosti spoznal in doživel.

Spomini, prežarjeni s hrepenenjem po domu in domačih ljudeh, so dozorevali v hvaležno literarno snov, široka evropska perspektiva, iz katere je pogledal na domače razmere, mu je izostrila čut za bistveno, za splošno v posameznem.

Leta 1935. je pod psevdonimom Prežihov Voranc objavil v Sodobnosti novelo Boj na požiravniku. Nato so si sledile druga za drugo: Jirs in Bavh ter Odpustki (1936), Samorastniki (1937), Prvo srečanje = Prvi spopad (1938), Pot na klop (1939). Končno jim je pridružil še Ljubezen na odoru ter Vodnjak in jih izdal pod skupnim naslovom SAMORASTNIKI.

»Ze prva izmed navedenih povesti in novel je zbudila med bralci in med literarnimi krogi nenavadno pozornost. Bila je dokaz sveže moči in zrelega oblikovanja; bila je silovita v svoji prepričevalni preprostosti in popolnoma nova ter samosvoja po duhu,« je zapisal Josip Vidmar v uvodu k zbirki.

Boj na požiravniku je zgodba o Dihurjih, ki se bojujejo z vlažno, ilovnato zemljo, da bi ji iztrgali, kar potrebujejo za življenje; pripoved o krivicah, ki doletevajo reveže; o nepopisnem garanju, ki uničuje; o žrtvah, ki ne poznajo meja; o ljubezni, ki le redko lahko pokaže svoj nežni, mehki obraz; o težko razumljivi »okrutnosti«, ki jo porajata stiska življenja in ogroženi ponos reveža; o trmoglavi vztrajnosti, ki se z njo borijo Dihurji za svojo samostojnost, a končno le morajo kloniti, ker jim smrt ugrabi očeta, ko že ravno misli, da je prišel požiravniku do živega.

Vodnjak je Prežih objavil leta 1925, a je po motivu že ugašani na temeljno sporočilo drugih samorastniških novel.

Borovnik — junak povesti — se zarije v suho zemljo in išče vodo, a ko naleti nanjo, ga zalije.

Naravo je Prežih v tem delu opisal še tako, kot jo je nekoč doživljal in upodabljal. Slep in gluha je za človeka, zlobno prihuljena, a še ne napadalna, kakor pozneje v Boju na požiravniku.

Kakor Borovnik s sušo in Dihurji z vodo požiravnikov, tako se Čarnoglav v zgodbi Prvi spopad spoprimejo z mlatilnico. Delo ob njej je za otroke, ki morajo pomagati, sicer pretežno, a tudi Čarnoglavji so samorastniki in morajo vztrajati.

Jirs in Bavh je dvodelna okvirna zgodba, zanimiva predvsem zato, ker lahko v spominih njenega junaka spoznamo posnetek avtorjevih spominov. Avtobiografski del je prepričljivejši od izmišljenega dostavka o prestopku Tila Oplaza.

Ljubezen je vodilni motiv novel oziroma povesti: Ljubezen na odoru in Samorastniki.

V prvi je avtor prikazal Radmanca, mlado, življenja polno žensko, ki se je poročila s starejšim Radmanom, ker se je bala, da bi na stare dni ostala nepreskrbljena. Rojevala je otroke, ki, vsaj zadnji, niso bili Radmanovi. Ko se je končno navezala na tesarja Voruha, jo je mož pretepel in zapodil. Osmega — najmlajšega otroka je vzela s seboj, a tudi za druge je poskrbela, kadar so prišli k nji. Pri Voruhu je našla ljubezen, ki pa je ni dolgo uživala, ker ga je ubilo drseče deblo.

V Samorastnikih — noveli, ki z njo zaključuje zbirko — je Prežih strnil bistvo svojega idejnega sporočila. Hudabivška Meta naj bi se odpovedala ljubezni do Karničnikovega Ožbeja, a ne pomagajo ne predivo, ki so ji ga žgali v dlaneh, ne grožnje in ne petdeset udarcev, ki jih ji je naložil graščinski barič. Tudi potem, ko Karničnik sina razdedini in mora ta na vojsko, od kod se vrne pohabljen, mu Meta ostane zvesta, ga sprejema

in skrbi zanj. Ne, ni ji šlo za Karnice, šlo ji je za to, da si ohrani, kar ji pripada — ljubezen. Temu, kar je njeno, se ne odpove.

Karnice so propadle, samorastniki pa so živeli in se množili. Kot mravlje so se razlezli povsod in uresničevali Metino oporoko. »Kjer stojite, poženite korenine. Ne dajte se teptati od drugih, ne prenašajte ponižno krivic, ali tudi vi ne prizadevajte nikomur, nobenemu bližnjemu kakih krivic,« jim je naročala.

Z niansami idejnega sporočila samorastniških novel bi najbrž lahko polemizirali, toda v jedru mu ni česa očitati. Po svojem človeškem bistvu je človek naravnost k pokončnosti in boriti se zanj ni le njegova pravica ampak tudi dolžnost.

Sicer pa moč obravnavanih novel ni predvsem v njih idejnosti, ampak tudi v naravnost dramatični zgradbi, stilni dovršenosti in drugih zgolj estetskih ter pristno človeških vrednotah.

Doberdob: Grozote prve svetovne vojne so Prežih močno pretresle. Ze ko je bil še uradnik Bratovske skladišnice na Ravnah, se je kot umetnik intenzivneje ukvarjal s problemi vojne in ujetništva. Snov se mu je zaokroževala v večje in manjše celote. V »Sektorju št. 5«, ki ga je objavljala med letom 1926/27, se že da slutiti zarodek poznejšega romana.

Drugič je Prežih pisal roman v dunajskih zaporih, a je policija rokopolis zaplenila in ga vrnila avtorju šele leta 1938. Dokončno obliko pa je dobil šele potem, ko se je avtor že vrnil ilegalno v domovino. Delo je izšlo leta 1940.

(Roman sestavljajo štiri deli, in sicer: Črna vojska, Doberdob, Lebring in Judenburg.)

Snov prvih dveh delov romana je Prežih organsko nanizal okrog lastnih doživetij. Infanterist Mohor Amun — eden mnogih junakov dela — je vsaj v osnovi Prežih sam, ideja romana pa se da zaslediti že tudi iz Sektorja št. 5, kjer avtor pripoveduje še v prvi osebi. Med pošastnimi orisi razdejane okolice in še grozotnejšimi podobami mrtvih, že razkrajajočih se vojakov, lahko beremo med drugim tudi take stavke:

»Ti, ali veš, zakaj smo pravzaprav na fronti? ... Neumnost! ... Postavijo te sem ... ti pa se vojskuj, streljaj, meri, delaj nekaj, kar ne veš, čemu pravzaprav koristi ... Nikoli še nisem videl katerega izmed njih in nikoli mi ni še stnil kdo kaj žalega in jaz nikomur izmed njih — pa naj se pobijamo. To je neumnost — velika bedarija je vse skupaj, moj dragi. Ti misliš, da sem revolucionar, upornik. Toda jaz nisem niti to niti ono, ampak sem človek, ki hočem živeti mirno, in delam to, kar mi ukazuje moja navadna človeška pamet.«

Ali malo pozneje:

»Ne tarnam za življenjem, toda neumno se mi zdi, da bi moral človek poginiti, kadar drugi hočejo, in bi ne vedel zakaj!«

V zadnji varianti Doberdoba je Prežih idejo seveda podrobneje razvil in dopolnil še z drugimi primeri, toda v osnovi je ostala le enaka. Mnogo je junakov, ki doživljajo vojno, različni so si po narodnosti in nazorih, toda prej ali slej pridejo do spoznanja, ki bi se dalo izraziti s podobnimi besedami.

Se posebej razumljivo je, da so opravičljiv razlog za pobijanje in umiranje na fronti iskali slovenski fantje in možje, ki jim je propadajoča država vztrajno ožila krog domovine in jim kratila tako elementarne pravice, kot je zvestoba samemu sebi.

Iz takih in podobnih spoznanj je dozorela spomladi leta 1918. odločitev, da se uprejo. Do neuspelega poizkusa je prišlo v Judenburgu, voditelji pa so morali plačati poizkus s svojimi življenji.

Ker Prežih teh dogodkov ni sam doživel, saj je bil tedaj v italijanskem ujetništvu, se je moral opreti na literaturo in druga pričevanja. Odločitev »kranjskih Janezov« je bolj kot s socialno revolucionarnostjo utemeljil z nacionalnim čustvovanjem in mišljenjem junakov ter z njihovim prepričanjem, da je pač nujno nekaj storiti, saj nič ne bo prišlo samo po sebi. Puške, ki jih je dovoljeno rabiti za uničevanje, lahko rabijo tudi za reševanje sveta.

Spet je (po Prežihovem mnenju) zmagala zdrava naravna pamet, spet je prišel do izraza človekov prvinski odpor do tega, da bi bil slepo orodje v rokah drugih, pasivna žrtev razmer, ne pa njih oblikovalec.

Prežihovi junaki dopuščajo možnost, da upor ne bo uspel, prepričani pa so, da žrtve ne bodo zaman. Tistim, ki bodo začeli, bodo sledili drugi — toda nekdo mora začeti.

Požganica: Po zasnovi je Požganica mlajša od Doberdoba, a izšla je leta 1939.

V nji Prežih obravnava dve vprašanji, ki sta se porodili ob razpadu avstro-ogrske in formiranju nove jugoslovanske države. Ob veliki zgodovinski prelomnici v Jazbincih znova vzplamti upanje, da bodo lahko izbojevali pravdo za planino Požganico, ki je bila nekoč njihova, a si jo je prisvojil grof, isti zgodovinski dogodki pa so sprožili tudi vprašanje, kod bo tekla severna meja nove države, kaj bo s Koroško in koroškimi Slovenci.

Prežih je v romanu z živimi primeri orisal vojaške akcije, narodnostna, socialna in politična nasprotja v deželi ter nakazal igro diplomacije, ki je (če uporabimo nekoliko svobodno Cankarjeve besede) spet uporabila male narode in dežele kot drobiž v obračunu med velikimi.

Prežihov načelni odnos do koroškega vprašanja ob plebiscitu sem omenil že v uvodnem delu. Kot avtor, so bili razočarani tudi tisti junaki romana, ki so pričakovali drugačen razplet dogodkov.

Tudi Jazbinci niso mogli uresničiti svojega starega sna.

Nova država ni izpolnila njihovega pričakovanja. Vse je steklo bolj ali manj po starem, celo osovraženi nadgozdar Dudaš, ki se je v dneh brezvladja potuhnil in bil nato zaprt na ljubljanskem gradu, se je vrnil, stopil v socialnodemokratsko stranko, plačal celoletno članarino, a se udeležil tudi sokolskega izleta in veselice ter zadovoljen odigral z žandarmerijskim stražmojstrom in občinskim tajnikom partijo taroka.

Kakor pozneje Permanov Ahac v Jamnici, tako povezuje v Požganici svet kmečko-bajtarske soseske z industrijskim središčem Močivski Petruh, edini poudarjeni junak sicer kolektivnega romana. V boju za Koroško pade, da pa je tragika bratomornega klanja še bolj poudarjena, ga ubije Čarnuhov Otež, zaročenec njegove sestre, ki se je pridružil Volkswehrovcem.

Ko sem nekoč (kot dijak) Prežihu pripovedoval, da sem hodil po Jazbini in se zanimal, če je morda res živel v Močivju kak Petruh, se je pisatelj smehljaj in me vprašal:

»Pa?«

»Povedali so mi, da ga ni bilo,« sem odvrnil.

»Ne, ni ga bilo,« je rekel Prežih. »Nobenega konkretnega Petruha ni bilo, pač pa bi lahko bil Močivski Petruh vsak bajtarski sin, ne samo v prvi ampak tudi v drugi svetovni vojski.«

Poslušal sem ga, potem sem rekel:

»Tudi v drugi svetovni vojski bi lahko bil vsak bajtarski sin Močivski Petruh, tudi po drugi svetovni vojski so bila odprta vsa tista vprašanja, ki jih obravnavate v Požganici, celo Pogorelec — vaša Požganica — je med drugo svetovno vojsko spet pogorel — torej vsa snov kliče Prežih, da napiše drugi del Požganice.«

Zamislil se je, se trpko nasmehnil in rekel:

»Saj ni rečeno da ga ne bom — če mi bo le zdravje dopuščalo.«

To je bilo ob zaključku šolskega leta 1947/48. Takrat pa je bil Prežih že bolan. Vojna mu je narahljala zdravje.

DRUGA SVETOVNA VOJNA IN LETA PO OSVOBODITVI

Ko se je ob razsulu stare Jugoslavije vrnil iz Zagreba v Ljubljano, ni mogel dolgo živeti z družino. Takoj se je pridružil OF in se z vso vnemo oprijel dela. Iskali so ga — Italijani in domači izdajalci. Spet se je moral umakniti v strogo ilegalo.

Ceprav so ga politične akcije močno zaposlovale, je še vedno našel kaj malega časa za pisanje. Med drugim je takrat v propagandnih brošuricah opredelil svoj odnos do slovenskega narodnega vprašanja in naših meja.

Misli, ki jih je zapisal, zanj niso bile nove, saj jih je zagovarjal že prej. Vedel je, da morajo biti samostojni in svobodni ne samo posamezniki ampak tudi narodi kot etnične celote. Zato se je Prežih zavzemal za pravico

vseh narodov do samoodločbe, hkrati s tem pa tudi za meje, zasnovane na narodnostnem principu. »Načelo samoodločbe (pa) se ne bo izvajalo z različnimi plebisciti, kakor po zadnji vojni. Taki plebisciti so bili goljufive imperialistične mahinacije, s katerimi so... cigani male narode,« je zapisal. Najmodernejši plebiscit slovenskega naroda kot celote mu je bil narodnoosvobodilni boj.

Dasi zelo previden, je januarja 1943. leta le padel v roke belogardistov. In znova se je začela, bolj rečeno nadaljevala trnova pot njegovega življenja s postajami trpljenja in smrti: Ljubljana, Begunje, Berlin, Sachsenhausen in končno Mauthausen.

Vse do osvoboditve. In takrat je pisal bratu Avgustu na Jesenice:

»Uresničile so se naše najsmelejše sanje: združena Slovenija je osvobodjena. Priborili smo si to svobodo z velikimi žrtvami, ali predraga ta cena ni, ako bomo znali živeti.«

Bolan in izčrpan se je vrnil v Ljubljano, in kmalu nato tudi žena s hčerkama.

Po petnajstih letih hrepenečega čakanja je spet videl mater — svojo veliko ljubezen. Očetu in bratu Ivanu ni več mogel seči v roko: oče je januarja štiriinštiridesetega leta umrl, brata Ivana so, niti pol leta pozneje, zverinsko ubili Nemci (26. junija 1944).

Tudi v Kotlje je šel na obisk, in ko je videl, kako so se med vojno držali Hotuljci, je zapisal: Kotlje (so se) v naši osvobodilni borbi držale tako sijajno, da mora biti človek naravnost ponosen, da se je v taki vasi rodil.

Avgusta 1945. leta se je z družino naselil na Preškem vrhu. Zelel si je miru, da bi lahko ustvarjal, a vendarle je tudi poslej opravljal pomembne funkcije. Poleg vsega drugega je po vojni pomagal obnoviti Mohorjevo družbo, bil je predsednik Ljudske prosvete in še marsikaj. Toda spet in spet se je razboleval.

»Voranc! Nekaj sem slišal, kakor da hočeš zopet oboleti!« je zapisal Oton Zupančič. »Nikar! Medvedu se ne spodobi biti bolnemu.«

Ampak — življenje, kakršnega je živel Voranc, mora narahljati še tako trden človeški organizem.

Kljub vsemu pa je v letih po vojski Prežih pridružil še prej izdanim knjigam še: dve knjigi potopisov — Od Kotelj do Belih vod in Borbo na tujih tleh; Naše mejnike (zbirko skic iz življenja koroških rojakov med drugo svetovno vojno) ter roman Jamnica in Solzice (šop preprostih, a pretresljivih mladinskih del).

V Jamnici je upodobil domačo — hotuljsko sosesko v razdobju med obema vojnama. Ni ji prizanašal s kritiko in ne skoparil s simpatijo. Pripoved je naslonil na življenje in lik starega Munka — trdnega, s tradicijo prežetega kmeta, ki ne more zaustaviti tokov sodobnega življenja. Jezil se je, ko je videl, kako vsepovsod rastejo bajte, kako se kvoti proletarska žvot, a bajte so rasle in politični vpliv dobrijskega delavstva je segel tudi v Jamnico. Trudil se je, da bi sinu — mlademu Bunku, ki je zašel v gospodarske težave, rešil grunt, pa je moral gledati, kako z družino zapušča prodano domačijo in se ne zmeni kaj dosti zanj, ki bi rad, da mladi vzamejo s seboj tudi kolovrat — simbol umirajoče patriarhalnosti.

Prežih je v romanu prikazal vse socialne plasti soseske, ves spekter moralnih, političnih in ideoloških razlik, ki je bila med njimi razpeta Jamnica; vse pomembnejše gospodarske in politične dogodke tistega časa. Pisana množica ljudi se zgrinja zdaj na žegnanje, zdaj na steljarajo, pa spet na veselico... in razkriva pred bralcem podobo Kotelj (ali posredno tudi katerekoli slovenske vasi), kakor jo je videl pisatelj, dvignjen nad njene drobne probleme, zroč jo z očmi prekaljenega, evropsko razgledanega človeka.

In ta soseska je med drugo svetovno vojno poznala in storila svojo dolžnost.

»Triinštiridesetim junakom iz Kotelj, padlim za domovino v osvobodilni borbi 1941—1945«, je Lovro Kuhar — Prežihov Voranc posvetil Jamnico — svoj tretji roman.

Pristrah. Še enega je zasnoval in domislil, a ga ni utegnil dokončati. Snov zanj bi bil zajel iz revolucijskega leta 1848. Prizorišče bi mu bil razpel od Ljubljane do Celovca. Sto petdeset važnejših oseb bi nastopalo v njem, pa je od vse te široko zasnovane gmote ostalo eno samo poglavje: Skrivna bralnica.

Iz Dravske, Mislinjske in Mežiške doline je zbral v njem Prežih ljudi na bralni večer pri Vohnetu na Vrheh. Tudi tja gor je že bila prodrla vest o zahtevah po Zedinjeni Sloveniji. In ko so vprašali starega Vohneta, kaj misli o tem, je odgovoril z domala istimi besedami, kot so se iztrgale Prežihovemu očetu, ko je zaoral prvo brazdo v svojo zemljo, ki pa mu, kot smo slišali, ni bila sama sebi namen.

»Tisto z Zedinjeno Slovenijo bo prav. Bomo vsaj samosvoji gospodarji, ali ne...?« je odgovoril Vohnet?

Potem pa, ko so ob koncu srečanja prisluhnili Prešernovi Zdravljici, so se poslušalci vprašali:

»Ali ste slišali, kakor bi izpil kelih, kakor bi se ti užgala kri... Zdaj pa vemo, kaj nam je storiti, ali ne...? In na našem jeziku...?«

Želja po svobodi in izgubljeni časti jim je razgrela kri.

Ko so poslušali predzadnjo kitico, »...so se vse oči sprijele v en sam pogled in vsa usta so spregovorila en sam glas, ki je zvezal vsa srca.

Žive naj vsi narodi,
ki hrepene dočakat dan,
da, koder sonce hodi,
prepir iz sveta bo pregnan,
da rojak
prost bo vsak,
ne vrag, le sosod bo mejak!«

je prebral Strahun.

In ko danes prebiramo Prežiha, vemo, da se je v svojih najglobljih hotenjih tako čudovito ujel z našim največjim pesnikom. Vse svoje življenje je posvetil boju za svobodo in pravico do dostojanstva vsakega posameznika — rojaka in naroda, za tak svet, ki bo dovoljeval med narodi in državami le enakopravne sosedske odnose.

In zakaj je bil Prežih za te ideale pripravljen toliko prestat? Zato, ker je bila v njegovem prvinskem človeškem jedru že od nekdaj, tudi že takrat, ko je še kot otrok prinesel materi polno naročje solzic, pa čeprav je moral ponje v Pikel, ljubezen močnejša od strahu in drugih hromečih čustev.

Letos — 18. februarja je minilo dvajset let, kar je umrl.

Urbanizacija Črne

Da bi beseda o urbanizaciji Črne lažje stekla, se bom za uvod izognil sedanjosti in se skušal vživeti v prihodnost tistih let, ki si jih kljub raznim perspektivnim načrtom brez vsaj malo fantazije, težko predstavljamo.

Leto 2009. Z »modernim« avtobusom na zračno blazino se peljemo proti Črni na Koroškem, znanem turističnem centru koroške regije. V stanovanjski soseski Rudarjevo, ki po svoji arhitekturi še močno spominja na začetke urbanizacije v tem predelu Koroške, naše vozilo zapusti moderno veliko »alpsko cesto« proti Solčavi in se usmeri po mestni vpadnici v center Črne. Stoletja stara silhueta z glavno dominantno — cerkvijo je sicer še dobro ohranjena, vendar sta podoba in vtis močno spremenjena. Poznavalec metod in kriterijev pri obnovitvah spomeni-

ško zaščitenega srednjeveškega mestnega jedra bi utegnil soditi, da investitorji in projektanti načelno upoštevajo navodila oziroma nasvete zavoda za spomeniško varstvo, vendar s pridom uporabljajo pridobitve novega časa. Tu in tam pa se delajo celo nezaslišane reči, ko pred desetletji modernizirane trgovske lokale vračajo v prvotno, zares prvotno obliko. Daljna preteklost je vedno bolj »pomembna« in priljubljena. Strokovnjakom iz zavoda za varstvo spomenikov je včasih zares težko. Kljub izredno povečanemu avtomobilskemu prometu v središču Črne ni pretirane gneče.

Velika »alpska cesta« pod Obistovimi pečmi je prometno situacijo dokaj dobro rešila. Kljub temu da Črna že dolgo ni več na »slepem« delu nekdanje republiške ceste II. reda, se je po izgradnji

velike »alpske ceste« še posebej dobro vključila v promet. Avtobusna postaja je sicer skromna, vendar ob dobro urejenem in točnem izvajanju voznega reda v prometu ne prihaja do večjih zastojev. Črna je iz nekdanje končne postaje linijskega prometa postala pomembno križišče turističnih in medkrajevnih linij: Črna—Logarska dolina; Črna—Sleme—Šoštanj; Črna—Bela peč—Luče; in Črna—Maribor, da lokalnih posebej ne naštevamo.

Turistični značaj kraja se čuti na vsakem koraku. Vsi pritlični prostori objektov starega mestnega jedra so s pridom in okusom izkoriščeni. Izložbe so bogato založene z najrazličnejšimi spominki, pretežno iz lesa. V glavnem so to proizvodi velikega obrtnega podjetja za izdelovanje lesnih dekorativnih predmetov na levem bregu Meže v Rudarjevem.

Na turističnem biroju, pravem »veleobratu« turistične dejavnosti (saj živi od turizma dobra polovica Črnjanov), smo velikopotezno postreženi. Za bivanje smo izbrali poleg drugih možnosti priljubljeni stari hotel »Planinka«, ki po komfortu sicer ne dosega novih in je spomin na čase, ko se je komaj odpirala pot turistični dejavnosti, ko je še ta hotel, za današnji čas skromni začetek, delal težave in preglavice. Črna je bila sicer lep, mikaven kraj v ozko odmerjenem koritu Meže in potoka Črne, vendar ji je manjkalo tistih osnovnih objektov, ki so za turizem in rekreacijo nujni; to so (v zimskem času) urejena smučišča vseh kategorij in težavnosti, sankališča, drsališča (odprto in pokrito) s sedežnicami, vlečnicami, gondolskimi žičnicami itd.

V poletju so v tistih časih pogrešali večje vodne površine, ki jih narava tu ni poklonila, pa jih je zmožen človek sam ustvariti v obliki akumulacijskih jezer. Ta jezera za turistično — rekreacijsko dejavnost zaradi nihanja vodne gladine sicer niso interesantna, pa po krajini pogosto le dajejo svojstven čar. Vremenske razmere (temperature v Črni) so dokazale, da odprto kopališče v Črni ne more zadovoljivo služiti svojemu namenu, zato je bila gradnja pokritega zimskega bazena več kot nujno potrebna. Športni park je bil prvotno dokaj široko zasnovan, pa bi bil z rastjo Črne in njenimi novimi potrebami lahko že pretesen, če ne bi bile zanj rezervirane površine do kraja smotrno izkoriščene.

Veliko novega in lepega smo takrat še videli in odkrili v Črni ter njeni okolici. Verjetno pa se dosti ne motim, če povem, da je bilo najprijetnejše spoznanje dejstvo, da so čistilne naprave in splošna modernizacija topilnice in drugih proizvodnih objektov v Žerjavu vendarle opravile svoje poslanstvo in rešile težek problem gornje Mežiške doline. Pred desetletji skoraj gola pobočja okoliških hribov so ponovno ozelenela. Le tu in tam še štrlijo iz mlade rasti sivo bele skale in spominjajo na žalostno podobo, ki je v veliki meri ovirala turistično dejavnost v Črni, katera naj bi poleg drugih gospodarskih dejavnosti reševala življenjske potrebe krajanov.

Dasiravno moje sanjarjenje ni utopija, žal tudi ni otipljiva stvarnost. Urba-

nistični program za Črno tako podoba in tak razvoj črnske prihodnosti sicer predvideva, ko pa skušamo ugotoviti, če dosednji razvoj tako podoba tudi prinaša, le redko prihajamo do optimističnih zaključkov. Čas, v katerem živimo, skriva polno presenečenj. Upajmo in trudimo se, da jih prijetne tudi za Črno najdemo.

Res je v Črni, ki je po številu prebivalcev najmanjši kraj Mežiške doline, sorazmerno tudi najmanjše povpraševanje po lokacijah tako za stanovanjske kot za druge vrste objektov. Seveda bi se motili, če bi mislili, da zaradi manjšega povpraševanja v tem pogledu v Črni ni težav. Čeprav vse izdelane zazidave še daleč niso v celoti realizirane, trenutno v Črni v mejah ureditvenega načrta praktično ni mogoče dobiti lokacije za gradnjo enodružinskih hiš. Še vedno ni razčiščeno vprašanje oziroma lokacija otroško-varstvene ustanove. Pojavlja se problem lokacije garaž in parkirnih prostorov, ki postaja z vedno večjo motorizacijo vsak dan težji.

Urbanistični biro na Ravnah se prav v tem času z navedenimi problemi v Črni ukvarja oziroma jih rešuje. Trenutno je v razgrnitvi zazidalni načrt »Pristava«. Ta predvideva gradnjo 44 enodružinskih hiš na kompleksu med športno — rekreacijsko cono (stadion) in obstoječo zazidavo na Pristavi. Menimo, da bo s to zazidavo graditeljem enodružinskih hiš po doslej znanih zahtevah in povpraševanjih za nekaj let zadoščeno. Čeprav se urbanistični biro zaveda svojih velikih možnosti pri oblikovanju oziroma projektiranju zazidav, je realizacija objektov v teh zazidavah še vedno več ali manj prepuščena posameznim graditeljem oziroma investitorjem. Z uvedbo obveznega pregleda načrtov pred pridobitvijo ustreznega gradbenega dovoljenja je bil sicer dosežen manjši uspeh, ki pa še daleč ni takšen, kot ga želimo. Prav v Črni, kjer še posebej poudarjamo potrebo po lepšem zunanjem videzu z željo, da bi ustvarili turističnemu mestecu primerno okolje, bi morala biti pot od lokacije do realizacije v takih rokah, ki bodo sposobne s

»podporo« tak cilj v splošno zadovoljstvo tudi doseči.

Pri realizaciji nove zazidave »Pristava« želimo, da bi končno vsaj malo uspeli slediti vzorom v sosednjih deželah, zlasti na Tirolskem. Podoba kraja je nedvomno eden od odločilnih faktorjev za uspešen razvoj turizma, da ne omenjamo posebej lastnega zadovoljstva graditeljev in stanovalcev. Razumljivo je: za lepšo podobo je treba več truda in več žrtve, toda žrtve in trud so z doseženim uspehom obilno poplačani.

Po zgledu Raven in Prevalj se letos tudi v Črni pripravljajo na gradnjo avtobusnega postajališča. Lokacijska dokumentacija predvideva in utemeljuje njegovo gradnjo na kraju sedanjega postajališča. Žal bo za postavitev »postajnega« objekta treba žrtvovati parkovno zelenico med poslovno zgradbo in potokom Črno. Kakor za druge je interesantno tudi za črnsko postajališče dejstvo, da njegov investitor ni avtobusno — transportno podjetje, temveč povsem drugi interesi, ki si od potnikov obetajo večji obisk oziroma promet, pa z avtobusi sicer nimajo nobene zveze. Med resnimi interesi, ki želijo imeti svoje lokale v postajališčnem objektu, so tobačna tovarna, gostinci, frizer in cvetličarna. Tudi črnsko postajališče bo imelo pokrit peron.

Svojstvena oblika Črne, značilna po treh krakih, vsak s svojimi posebnostmi, povzroča mnogo težav. V posebni obliki so se pojavile pri iskanju ustrezne lokacije za otroško varstveno ustanovo. Ta naj bi bila ob drugih zahtevah tam, do koder imajo otroci najkrajšo in najvarnejšo pot. Takega prostora v centru Črne žal ni. Od doslej predlaganih lokacij se je pokazala kot najugodnejša obstoječa, seveda s temeljito rekonstrukcijo oziroma novogradnjo.

Problemov v urbanizaciji ni mogoče izčrpati, še posebno ne v taki obliki. Ali problemi v urbanizaciji sploh so? Ali ni urbanizacija le stalno in ponovno prilagajanje k obstoječim in vsaj malo predvidenim potrebam?

Andrej Lodrant, inž. arh.

Jožica Vačun

Šranganje in omivalca

Običaji v zvezi z ženitovanjem v Mežiški dolini

Že po drugih oklicih se fantje in dekleta domeni za »krenčlarijo« (okrasitev na domu neveste in ženina).

Če sta nevesta in ženin oba iz iste fare, fante in dekleta čaka precej dela, da čim lepše okrasijo njun dom od znotraj in od zunaj. Zato morajo po drugem oklicu takoj pričeti z delom, da bodo do tretjih oklicev gotovi vsi venci, kolikor jih rabijo za njun dom ter tudi za »šrango«.

To delo morajo prevzeti najbližji prijatelji neveste ali ženina, in to sosedovi fantje in dekleta. Seveda, če je sosedovih premalo, da ne morejo opraviti dela sami, tedaj gre fant ali dekle prosit še druge iz bližnje okolice, da pridejo na »krenčlarijo«.

Vence navadno delajo pri sosedu zadnji teden pred poroko. Dva, tri večere traja to delo, preden imajo vence dovolj za okrasitev nevestinega doma. Če je ovset pozimi, pletejo vence iz drobnih smrekovih vejic in iz suhih rož, katere tudi sami naredijo v raznih barvah iz krep papirja. V poletnem času je zato delo pač lažje, ker se iz svežega zelenja in rož lahko pripravijo venci, kolikor je treba.

Na večer pred poroko te vence odnesejo na dom, kjer sta nevesta in ženin. Obenem prinesejo tudi dve mladi smreki, katerima deblo spodaj ošpičijo, da ju lahko zasadijo v zemljo pred glavnimi vrati hiše. Vence iz smrekovih vejic pribijejo okrog

glavnih vrat in tudi debela mladih smrek ovijejo s temi venci. V hiši ali v največji sobi, kjer je na ovseti glavna pojedina, morata biti dva najdaljša venca iz samih rož in s trakovi lepo pisanega papirja. Ta dva venca segata iz kota v kot, tako da se na sredini hiše lepo križata. Ko so v tej hiši gotovi, stopijo še v spalnico, kjer bosta spala nevesta in ženin. Tudi tukaj jima pripnejo nad posteljo lep venec, ki naj ju opominja, kako lepa in brezskrbna je bila njuna samska mladost. Nazadnje pa še venec okoli vrat, ki vodijo v glavno hišo.

Tačas, da so dekleta in fantje gotovi s krenčlarijo, jim nevesta ali mati nanosi na mizo pogač, potic in suhega svinjskega mesa pa mošta in žganja. Vsega je na mizi dovolj, da so pač primerno postreženi za svoje delo.

Ko se najedo, zapojejo nevesti v slovo, nakar pričnejo plesati, ko jim domači za ta večer priskrbijo muzikanta. To veselje traja dolgo v noč, včasih celo do svita, nakar vzamejo slovo od neveste in se razidejo s težkim občutkom, ker bodo izgubili svojega prijatelja.

Ta običaj je v sorodu z znanim slovesom od samskega stanu, ko se ženin in nevesta »poslovita od samstva in s tem od svojih tovarišev in tovarišic s posebno gostijo, ki jo priredita zvečer pred poročnim dnevom.« (NS, str. 286.)

Drug običaj, pri katerem tudi sodelujejo »krenčlarji«, je **šranganje**. Razlika med šranganjem, ki je opisano v NS (str. 284 do 285), in šranganjem v Mežiški dolini je v tem, da v prvem primeru šrangajo nevestino balo, v drugem primeru pa nevesto oziroma ženina.

Za šranganje si v Mežiški dolini izberejo najbolj primeren prostor. Navadno tak, kjer vedo, da pač morajo priti mimo neveste in svatje. Če svatje morajo priti čez kakšno vodo, si kraj za šranganje izberejo na mostu, da svate dobijo čim bolj skupaj, da mimo njih ne more nihče. Ali pa si kje ob poti izberejo tak primeren prostor, kjer zopet zasadijo v zemljo dve mladi smreki, na vsako stran poti po eno. Na smreko potem pritrdijo primerno »šrang« ali 20 cm debel olupljen drog, kar zopet vse okrenčlajo. Sedaj imajo cesto zaprto.

Ko je vse to pripravljeno, pred šrangom postavijo še mizo, na katero postavijo več litrov vina, poleg vina pa imajo cel kup raznega denarja, ker že vnaprej računajo, da ženin nima toliko vrst denarja, da bi mogel za majhno vsoto odpeljati nevesto, posebno če je še od bolj premožne hiše. Običaj je pri nas takšen, da nevesti šrangajo fantje, ženinu pa dekleta. Tudi dekleta so s fanti, toda one nimajo nič govoriti, ko se fantje in ženin pogajajo za nevesto. Ko se pa dekleta pogajajo za ženina, spet fantje nimajo besede, razen če jim dekleta rečejo, naj jim pomagajo pogovoriti se.

Razen vsote, katero zahtevajo za nevesto, postavijo ženinu še tri zamotane uganke, katere mora rešiti ženin ali starešina. Če teh uganek ne rešita, mora ženin plačati celo vsoto, ki jo zahtevajo. Če pa uganke ugani, se mu zahtevana vsota nekoliko zmanjša.

Domača obrt

Foto: Broman

Ob pogajanjih se že tudi dogovorijo, kdaj bodo pili šrang. Navadno se odločijo že kar za prvo ali drugo nedeljo po ovseti, in to zopet pripravijo na nevestinem domu ali pa na ženinovem, kjer je pač za to najbolj primeren prostor.

Ob šranganju je zanimivo še to: ko se dva pogajata z ženinom in nevesto, drugi šrangovci nalivajo vino v kozarce ter ga ponujajo svatom, naj pijejo. Toda svatje ne smejo piti, preden ženin ne plača zahtevane vsote. Kajti če se kdo prenaagli in pije prej, preden je pogajanje končano, mora ženin plačati še tisto pijačo, ki jo imajo šrangovci na mizi. Šele takrat, ko ženin izprazni prvi kozarec vina, lahko pijejo tudi drugi. Ponekod za odkup neveste šrangovci nočejo denarja, ampak blago v naturi. Navadno se pobotajo za majhen sod mošta in ovco.

Zjutraj pred poroko fantje tudi streljajo z možnarji. Zmeraj mora počiti prej na nevestinem domu kot na ženinovem.

Pravijo, da na domu, kjer najprej poka, najprej vstanejo, zato je za nevesto sramota, če na ženinovem domu prej počti. To vero in red nevesta mora nesti s seboj, ko pride k drugi hiši.

Po poroki poznajo v Mežiški dolini dva običaja, ki se vežeta na ženitovanje časovno in vsebinsko. Od prve do najpoznejše tretje nedelje po ženitovanju opravijo »pitje šrange« in **omivalco** ali **jesihovanje**.

Pitje šrange je logični zaključek šranganja, saj na njem popijejo in pojedjo to, kar so s šranganjem prisluzili. Na pitje šrange povabijo novoporočenca, mater ta široko, starešino in camarja z družičko, pa koga od bližnjih sorodnikov. Pri opravljanju šrange je zopet vsega dovolj, da se vsak naje in napije, le muzikante sedaj imajo druge, kakor pa prej na ohceti. Na šrangji pojedjo še to, kar je ostalo od ohceti — pogačo, potico in suho svinjsko meso. Dolgo v noč se veselijo in plešejo, dokler ne napoči ura razstanka. Fantje in dekleta

še enkrat zaželiyo srečno pot mladoporočencema in ju dostojno pospremitjo.

Ta običaj je razširjen okrog Pliberka, Šmihela, Libuč in sega do Šentanela.

Omivalca ali **jesihovanje** je poseben poročni običaj. V Prekmurju mu pravijo **provne**, **prvešče** ali **prvičuvanje**, Gorenjci gredo **na pešto**, Prleki »na ostanke«.

Na jesihovanje ali omivalco vabi camar. V svojem opisu jesihovanja je Beno Kotnik dobesedno zabeležil vabilo camarja in muzikanta Lagoječega Lojza na jesihovanje tako:

»Zopet sem se namenil k vam, da vas povabim, da bi prišli pomagat prihodnjo nedeljo ob enih pri ženinu uživat dobrote, ki so še ostale od ovseti v neumitih skledah in kastrolah. Ker pa se že hoče vse pokvariti in postati neužitno, moramo na vsak način to spraviti pod streho. Z vami morajo priti tudi vse vaše Micke in Mojce, da nas bodo kratkočasi in tudi z nami zarajale. Tudi vina in dobrega mošta nam je od ovseti še veliko ostalo.

Dobro vem, da ga ne bo premalo. Tudi druge dobrote bodo prišle na dan. Tako da ne bode nobeden goljufan. Lahko pride kateri tudi prav lačen, takoj bo imel svoj želodec natlačen. Zdaj sem vas povabil na to jesihovanje. Nobeden mi luštnost ne odklanja. Tudi vi, kakor vsi vabljeni, morate priti, da bomo o tem še dolgo imeli kaj govoriti.«

Povabljenec sprejema camar z družičko z godbo pred hišo. V pozdrav zaigrajo godci vsakemu paru kratko vižo. V hiši pa svate sprejema starešina. Na mizah so že pripravljene krožniki z narezanim šartelnom in prav tako litri mošta. Poleg mošta stoji še nekaj pollitrskih steklenic domačega žganja. Ko so povabljeni že zbrani okrog mize, jih camar v imenu hišnega gospodarja pozdravi in želi vsem prijetno zabavo in dober tek.

Najprej pogostijo svate z dobro nudlčev-vo župo. Medtem pa pridejo v sobo tudi muzikantje.

Po tem se navadno prične raj. Začeti ga mora camar z družičko. Na jesihovanju se čuje precej zbadljivk. Ko so že vsi razgreti od raja, se zopet vrnejo v jedilnico. Po stari koroški šegi gospodinja pogosti goste po nudlčevi župi s kuhanim hrenom, kuhanim govejim, svinjskim ali ovčjim mesom ter s praženo repico. Ko so se nadjeli in napili, se ponovno oglasijo godci in jih vabijo na rajanje. Ko so že utrujeni od rajanja, pa še svatje s camarjem na čelu zapojejo kakšno veselo o mladosti.

Mlada žena se še ni tako hitro privadila na novi dom in okolje. Tu ni več toliko prostosti kot doma, zato je navadno žalostna in tiho poseda. Mora se privaditi novih šeg v novi hiši. Stara gospodinja se kaj težko odreče vsemu, kar je desetletja vodila in kakor je dopolnjevala svoj dom. Zelo redke so kmetije, kjer prejšnji gospodarji z dnem poroke prepustijo gospodarstvo in gospodinjstvo mladim. Zaradi tega je pri nas znano pravilo: »Meni luč, tebi ključ!«

Tudi z večerjo jim postrežejo; navadno s pečenko, solato in babjo žehto (terjet). Nazadnje jim še postrežejo s kislo juho. Po končanem jesihovanju camar in družička pobereta prostovoljne prispevke, ki so za kuharico in strežnice. Godci so bili plačani že ob ovseti, ker se je camar z njimi pogodil za igranje na ovseti in jesihovanju.

Jesihovanje traja tudi do jutra in takrat svatje zadovoljni odhajajo domov. Za slovo jim godci pred hišo zaigrajo jutranjico. Znan je rek: »Pri hiši, kjer ni jesihovanja, se nova gospodinja vse življenje drži ko kislja repa.«

Poglejmo še, od kod izvirajo nazivi za te običaje: **jesihovanje** imenujejo zato, ker se v teh krajih pije bolj kisel mošt in tudi zato, ker mora camar večkrat izvleči iz jesiha (blamaže) družičko, kadar ga je na ovseti polomila. **Omivalco** pa imenujejo zato, ker so ob tem srečanju svatje morali najprej umivati posodo, ki je ostala še od ovseti »obrocana« (neumita).

Franc Kotnik uporablja besedo **umivalca** in prav tako Beno Kotnik, medtem ko dr. Sušnik po posluhu priporoča **omivalco**.

Omenim naj še, da se izraz »omivalca« uporablja bolj v okolici Mežice, Prevalj, v Črni in Javorju, medtem ko besedo »jesihovanje« uporabljajo okoli Komeljnovega vrha, Šmarjete, Strojne, v Kotljah in dol do Libelič. Ta obred pa ponavadi povsod podobno opravljajo, le da ga drugače nazivajo.

Pitje šrange pomeni dokončno slovo samskih fantov in deklet od mladoporočencev — ženina in neveste — medtem ko jesihovanje pomeni vpeljavanje neveste v njene nove gospodinjske dolžnosti in preizkušnje njenih gospodinjskih sposobnosti.

Že velike kmečke ovseti (poroke), ki trajajo po več dni, so zaradi velikih stroškov vedno bolj redke. Tudi jesihovanje, kakršnega je opisal Beno Kotnik, pomeni nemajhen dodaten izdatek. Morda je s tem v zvezi pojav, da se v zgornji Mežiški dolini pitje šrange in omivalca vse bolj stapljata v eno, medtem ko se tudi jesihovanje že opušča.

VIRI IN LITERATURA

- Narodopisje Slovencev I., Ljubljana 1944
Koroški fužinar, Ravne na Kor. 1966 št. 1
Vilko Novak, Slovenska ljudska kultura, Ljubljana 1960
Jože Vačun, Mežica (ustni vir)
Franc Perše, pd. Robač, Lom (ustni vir)

Kotljah, naju je z ženo večkrat povabil na svoj dom. Kako sem ga rad poslušal, ko mi je pripovedoval o borbah, ki jih je imel z Nemci, posebno še z nemčurji. Pri tem pripovedovanju so se mu oči kar svetile. Znal pa je biti tudi piker, zato so se ga nasprotniki v resnici bali. Da je bil res mož na mestu, se vidi tudi iz tega, da je vse svoje otroke vzgojil strogo v narodnem duhu. To se je posebno pokazalo v času okupacije, ko so vsi otroci aktivno delali za našo stvar. Žal jih je polovico v tem boju izgubilo svoja življenja.

Znan in spoštovan je bil tudi **Gregor Razgoršek, p. d. Svetina**, pravi borec za slovenstvo. Saj je znano, da je bil pred prvo svetovno vojno zaveden župan občine Kotlje. Bil je jeklen in neupogljiv značaj. Spominjam se ga, ko je večkrat prišel k mojemu očetu v Dobrije, kjer sta marsikatero resno pomodrovala. Bil je zelo bister mož, izredno uglajenega nastopa in trdno prepričan o svoji ravni poti, od katere ni odstopil niti za ped. Tudi svoje otroke je vzgojil v tem duhu. Sin Vinko, dolgoletni župnik v Črni, je bil med Črnjani zelo priljubljen, posebno med kmeti, ki niso videli v njem samo zavednega Slovence, temveč tudi daleč naokrog znanega gospodarstvenika. Eden od sinov, posestnik na domu, je bil v času mojega učiteljevanja v Kotljah predsednik šolskega odbora. Moram reči, da je storil vse, da se je šolsko delo lahko nemoteno razvijalo. Znal je ceniti učiteljevo delo, zato sem mu za njegovo razumevanje še danes hvaležen. Najmlajši, ki je sedaj posestnik v Starem trgu pri Slovenj Gradcu, pa je bil leta 1941 moj »posilnič«, ko smo branili mejo pred Hitlerjevimi hordami, a smo jo zaradi premoči in izdajstva morali zapustiti. Izbral sem ga sam, ker sem mu najbolj zaupal. In nisem se motil. Bil mi je zvest do kraja, dokler ga nisem razrešil in poslal domov.

Omeniti moram še **Antona Trupa, p. d. Kotnika**. Bil je že pred prvo svetovno vojno občinski odbornik v Kotljah. Zaradi svoje ravnopravnosti je bil tedanjim avstrijskim oblastem trn v peti in so ga zato takoj v začetku vojne poslali h kazenskemu vojaškemu delovnemu oddelku v Pulj. Takoj po vojni je bil soglasno izvoljen za hotuljskega župana in je to službo z največjo vneto opravljal devet let. Bil je resen in razgledan ter značajan mož in od vseh spoštovan.

Pozabiti pa tudi ne smemo **Ivana Kuharja**, ki je gospodaril na Prežihovem vrhu pri Prežihovi bajti. Bil je narodnjak, da malo takih. Pri njem sem bil z ženo tu in tam na obisku. Vabila me je namreč njegova žena Marjeta. Vesela je bila, ko sem večkrat prihajal na njihov dom z ženo in sinčkom. Otroka je postregla s kislim mlekom in domačim kruhom, nama pa s klobasami ali čim podobnim in seveda tudi z moštom. Takrat je bila Kuharjeva mama že popolnoma gluha, vendar mi je vedno kaj zanimivega pripovedovala. Z mojo materjo, bivšo Prežihovo hčerko, sta bili včasih dobri prijateljici. Dobro je vedela, kdaj se je moja mati rodila, kdaj poročila k Župancu na Dobrije, kdaj se je rodil moj najstarejši brat Franc ter naštela celo datume. Imela je čudovit spomin, pač živa kronika vseh hotuljskih dogajanj v preteklosti. Oče Ivan je bil bolj resen mož, toda navit, da

Možje, našega spomina vredni

Danes, ko smo si po dveh hudih vojnah priborili politično in gospodarsko svobodo, večkrat pozabljamo na one, čeravno preproste možje, ki so nam s svojim delom to pot pripravljali ali jo vsaj pomagali pripravljati. Mi starejši poznamo njihovo delo in napore in se jih zato radi spominjamo, žal pa se marsikateri član mlajše generacije tu in tam namrdne, češ kaj pa so ti »sirotiji« napravili takega, da bi se splačalo o njih govoriti, kaj šele pisati. Prepričan pa sem, da tega ne delajo iz neke vzvišenosti, ampak zaradi tega, ker pač njihovega dela dodobra ne poznajo oziroma jim ni bilo dano, da bi o njih kaj več zvedeli. Torej nosimo delno krivdo za to tudi mi starejši, ker smo pač premalo storili, da bi njihovo delo in požrtvovalnost opisali ter povedali, kaj so nam ti možje takrat pomenili. Bili so to sicer navadni kmetje, a za dobo, v kateri so živeli, izobraženi dovolj, da so potegnili tudi mnoge omahljivce tiste težke dobe za seboj.

Namenil sem se, da napišem nekaj o življenju in delu teh mož, ki sem jih dobro poznal, saj so bili to možje spodnje Mežiške doline, možje-korenine, ki niso klonili nobenim viharjem. O dveh takih je bilo v Koroškem fužinarju že nekaj napisanega.

To sta rajna Kuhar Lenart, p. d. Lužnik iz Podgore pri Kotljah, in stari Dominik Kotnik, p. d. Županc iz Dobrij.

Pozabiti pa ne smemo tudi nekaj drugih, ki zaslužijo, da se jih spomnimo. Znano je, da so bili pred prvo svetovno vojno v Kotljah hudi boji med zavednimi Slovenci in nemškutarji, katere sta vodila poleg zagrozenega nadučitelja dva vplivna Nemca. Hudi in težki so bili boji, ki so zahtevali velikih naporov, da se je Slovencev posrečilo po dolgih letih iztrgati občino nemčurjem in jo dobiti v svoje roke. Med možmi, ki so bili najbolj zavedni in prizadevni, je bil brez dvoma na prvem mestu omenjeni Lenart Kuhar, p. d. Lužnik.

Njemu enak je bil posestnik **Franc Zdove, p. d. Rožank**. Bil je vedno bojevit in neustrašen borec za pravice Slovencev. Ko so v Kotljah zidali novo šolo, je bil načelnik krajevnega šolskega odbora. Ko je hotel nemški Schulverein podeliti za novo šolo večjo vsoto denarja kot podporo, jo je odločno odklonil, kar je seveda v nasprotnem taboru izzvalo nemajhno presenečenje in ogorčenje. Zavedal se je, da so hoteli s tem Nemci in nemčurji priti do besede pri upravljanju šole, kar pa se jim seveda ni posrečilo. Ko sem bil šolski upravitelj v

malo njemu podobnih, ob času volitev najboljši agitator za slovensko stvar. Bil je čeden fant, da daleč naokoli malo takih (tako so mi pripovedovali starejši Hotuljci), zato ga je premožna Krautbergerjeva Marjeta vzela za moža, čeravno je bil mlajši od nje in pravzaprav takrat, ko se je oženil, skoro ničesar ni imel. Z ženo, ki je bila iz odlične in bogate hiše, sta v začetku živela kot gostača in najemnika po raznih bajtah in na grofovskih posestvih pod Uršljo goro. Vendar se jima je s trdim delom posrečilo, da sta prihranila toliko, da sta kupila Prežihovo bajto in precej zemlje okrog nje. Takrat sta bila najbolj srečna. Kar njima ni bilo dano, sta poskrbela svojim otrokom, saj je postal Voranc pisatelj, Lojz duhovnik z dvema doktoratoma, Ivan kmet, ki pa je kljub temu napisal marsikaj lepega, najmlajši Gustl pa je še danes v dobrem spominu vsem Ravenčanom kot urednik Koroškega fužinarja in strokovnjak za varstvo pri delu.

Da pa so ti preprosti kmetje bili tako trdni na svojem mestu, imata največ zaslug dva moža, ki sta jim bila najboljša svetovalec in pomočnik pri njihovem narodnem delu. Prvi je bil župnik **Štrigl**, znan posebno po tem, da je znal večino svetovnih jezikov in bil dopisnik nekaterih znanih svetovnih časopisov. Bil je narodnjak od nog do glave. Drugi, ki je prevzel župnijo za njim, pa je bil župnik **Serajnik**, doma iz Št. Jakoba v Rožu. Tega se starejši ljudje še danes s hvaležnostjo spominjajo. Na svojem službenem mestu je pisal dnevnik, in to vsak dan sproti. Po njegovi smrti so njegove zapiske, ki jih je bilo več zvezkov, poslali na škofijo. Zanimivo bi bilo zvedeti, kaj vse si je zapisoval. Morda bi iz teh zapiskov spoznali marsikaj zanimivega, brez dvoma pa mnogo o njegovih ljudeh, katere je imel tako rad.

Na Dobrijah pri Ravnah pa je živel **Luka Kotnik, p. d. Jug**. Tih in miren mož, toda neustrašen Slovenec, zato ni čudno, da je bil dolgoletni župan tolstovrške občine. Ko se je moj oče odpovedal županskemu poslu, so Juga izvolili za župana. Dobro se spominjam tega dogodka. Moj oče je že nekaj dni prej naročil dobrškim fantom, naj pripravijo možnarje. Ko je bila izvolitev končana, so odborniki odšli domov. Pri Blatniku na Dobrijah je bila takrat še gostilna. Gredoč so jo odborniki obiskali in se tam zadržali dobre pol ure. Oče je poslal od Blatnika sporočilo, da je Jug, njegov brat, z veliko večino izvoljen za župana. Strelci so poslali mene in še nekaj otrok na »Kapus«, odkoder se je lepo videlo do Blatnika. Bil je to dvignjen svet nad železniško progo in na njem manjša njiva. Ta kraj se še danes tako imenuje. Moja mati je navadno tu posadila sadike zelja (kapus — kupus), morda zato to ime, kdo bi vedel? Strelci so mi naročili, da moram dati znak za streljanje tedaj, ko se bodo moške bližali Blatnikovemu mostu. Ko sem jih zagledal sem dal znak in po Dobrijah in okoliških vrhovih se je razleglo pokanje možnarjev. Tako so fantje počastili izvolitev slovenskega župana. Slovenci so bili veseli, nemčurjem in Nemcem pa so se povešili nosovi. Nisem ne prej, pa tudi kdaj pozneje videl, da bi moj oče kadil cigaro. Takrat pa je imel v ustih viržinko in jo ponosno vlekel. Bil je zelo dobre volje, ker se

Sestanek zavednih kmetov iz Dobrijah, Tolstega vrha, Podklanca, Dobrave in Črneč v juliju 1918 — kmalu po majniški deklaraciji — pri Kumru (tolstovrška slatina). V sredini lastnik tolstovrške slatine Andrej Oset in njegova žena.

je pač zavedal, kaj je takrat pomenilo, če je imela občina slovenskega župana.

Luka Kotnik je bil tudi med ustanovitelji slovenske hranilnice in posojilnice v Dravogradu, katere odbornik je bil vse do svoje smrti, torej 46 let, odbornik živinorejsko-pašniške zadruga pa tudi od njene ustanovitve do smrti. Svoje otroke je poslal v šole. Hčerki Tončko in Reziko v Št. Rupert pri Velikovcu, dva sinova v združeno šolo v Ljubljano, najmlajšega pa v gimnazijo. Vse je vzgojil v zavedne Slovence. Tončka se je posebno izkazala še kot mlado dekle, saj je neustrašeno pobirala podpise za majniško deklaracijo, za kar je bilo takrat treba precej korajžje. Bivši Guštanjani in sedanji Ravenčani jo dobro poznajo. Kdo pa ne pozna gospe Cvitaničeve? Sin Ludvik je nasledil očeta na posestvu. Bil je dolga leta tajnik hranilnice in posojilnice v Dravogradu. Še danes skrbno gospodari na Jugovini. Najmlajši sin Janko pa je dekan pri Lenartu v Slovenskih goricah.

V Podklanecu pri Dravogradu je živel **Franc Kogelnik, p. d. Klančnik**. Tudi on je bil med ustanovitelji hranilnice in posojilnice, katere odbornik je bil 39 let, pa tudi odbornik živinorejsko-pašniške zadruga. Hrast, ki ga ni upognil noben veter. Bil je zelo razgledan mož in dober svetovalec vsem, ki so iskali pri njem nasvetov. Dočakal je visoko starost, tako da je obhajal zlato poroko. Z mojim očetom sta bila najboljša prijatelja. Saj ni čuda, ko sta vendar nad pol stoletja skupno delovala za blagor naših ljudi in se temu delu popolnoma predala. Ne bom pozabil prizora, ko je stari Kogelnik prišel na pogreb mojega očeta. Pred hišo sta se srečala z mojim najstarejšim bratom Francem. Objela sta se in začela oba hkrati glasno jokati, tako da so še drugim pogrebem tekale solze po licih. Oba sta namreč imela očeta zelo rada. Takega prijateljstva in take medsebojne ljubezni žal danes med ljudmi manjka. Kogelnik je imel več otrok, med njimi sina Ivana, zelo vnetega Slovenca. Nazadnje je bil župnik v Trbonjah pri Dravogradu. Očeta je na domu nasledil sin Alojz. Ta

še danes hrani doma portreta svojega in mojega očeta, ki sta nekoč lepo ukvirjena visela v prostorih hranilnice in posojilnice v Dravogradu. Na srečo jih je še zadnji trenutek rešil pred Nemci. Prav bi bilo, če bi ta barvna portreta visela med portreti zaslužnih slovenskih mož v Študijski knjižnici na Ravnah na Koroškem. Ali ne?

Zanimivo je bilo, da so vsi ti moške bili naročeni na knjige Mohorjeve družbe, zanimivo pa tudi, da so pri vseh bili že tedaj v hišah tudi slovenski časopisi, med njimi tedniki, pa tudi dnevnik. Celovski »Mir« je bil stalen gost v njihovih domovih. Zanimivo pa je tudi to, da so večino svojih otrok poslali v šole, kar je bilo v tisti dobi redkost. Redke so bile hiše, kjer so dali svoje otroke študirat. Danes je to drugače, ko imajo že v vsakem večjem kraju gimnazijo ali kako drugo srednjo šolo. Da, takrat je bilo težje, veliko težje.

Zakaj sem napisal vse to? Pač zato, da se mi starejši, ki smo te zavedne moške osebno poznali, s hvaležnostjo spominjamo njihovega odločnega in nesebičnega dela, kajti živeli so v časih, ko so bili marsikdaj v nevarnosti za svoje življenje, in to samo zato, ker so že tedaj hoteli, da bi tudi Slovenci živeli človeka vredno življenje. Napisal sem te spomine predvsem tudi zato, da bi bili za zgled našim mladim, kako se je treba nesebično boriti za naše slovenstvo in za našo svobodo, pa to svobodo znati tudi čuvati in ljubiti. Svoboda je samo ena. To čuvajmo!

Zorko Kotnik

ZA DOBRO VOLJO

Moja žena

»Moja žena naredi zmeraj vse po svoji volji.«

»In ti?«

»Jaz tudi.«

»Kako — tudi?«

»Tudi vse po njeni volji.«

Prevaljski knjižničar premišlja

Bilo je opoldne, 8. februarja 1946, ob koncu Prešernovega tedna, ko se je iz prevaljske stare šole vil spreved proti središču trga. Na čelu sta dva učenca nosila dolgo desko z napisom:

Prešernova čitalnica

Sledili so šolarji z zaboji najrazličnejših knjig. Pred Encijevo hišo se je spreved ustavil. Na stopnice sedanje Manufakture je stopil slavnostni govornik in v daljšem nagovoru sporočil zbranim, da se kot zaključek Prešernovega tedna 1946 tukaj ustanavlja prevaljska ljudska knjižnica. Njeno osnovo naj tvorijo knjige in denarni prispevki, nabrani v nabiralni akciji zavednih prevaljskih občanov. Nato smo odprli vrata ter odložili napisno desko in zaboje s knjigami. Nabrani denar in ključke pa so izročili meni, naj vse to uredim in pričem čimprej izposojevati knjige. S tem je bila slovesnost končana. Gotovo nihče od navzočih ni slutil, kako dolga bo še pot do uresničitve te lepe zamisli.

Knjig se je nabralo kar veliko in še so jih prinašali, toda za knjižnico uporabnih je bilo le malo. Razvrščali smo jih na več skupin. Znanstvene in politične sta pre-

vzeli študijska in politična knjižnica na Ravnah, hitlerjevska literatura pa je šla v Vevče pri Ljubljani. Za nastajajočo knjižnico je ostalo še 316 knjig in 8548,5 starih dinarjev. A še preden je prišlo do prvega izposojanja knjig, se je morala knjižnica umakniti nazaj v šolo. Odhod s trga pa ni bil tako slovesen kot prihod. Napisna deska z bleščečim Prešernovim naslovom je neznankam izginila. Ker je bila tudi v šoli velika tesnoba, smo knjige shranili v dveh omarah, postavljenih kar v enem od številnih razredov. Tudi tokrat še nihče ni slutil, da bo tej prvi selitvi sledilo z leti še več podobnih.

Dejansko se je pričelo izposojanje knjig dne 12. decembra 1946 v razredu obrtno-nadaljevalne šole. Prvi se je vpisal v imenik izposojevalcev šolski upravitelj Adolf Černec, za njim še učitelj Ivan Lebič in avtomehanik Ivan Pačnik. Tem so sledili skoraj vsi učenci obrtno-nadaljevalne šole, ker so bili radovedni, kaj je v omarah, postavljenih v njihovem razredu. Ob koncu leta 1946 je bilo vsega 25 izposojevalcev. Kako se je knjižnica nadalje razvijala, je najbolje razvidno iz preglednice, sestavljene po izpiskih iz arhiva. Podatke pa naj pojasnijo še pripombe.

Izposojevalci

Ob koncu leta	Izposojevalci število				Knjige število			Dohodki	
	Posl. ure	novih	v imeniku	obiskov	izposojene	vseh	prirastek	lastni	podpore
1946	6	25	25	54	73	376	60	1,84	85,48
1950	255	61	230	457	1315	728	167	26,89	102,51
1955	276	43	430	1282	2403	1508	146	138,25	435,96
1960	315	46	570	1123	2458	2269	271	174,15	1200,00
1965	303	24	716	578	1688	3173	222	198,55	4000,00
1969	348	50	919	876	2313	4659	261	551,30	10516,05

Prva razpredelnica kaže, koliko ur je bila knjižnica v posameznem letu odprta. Sprva je poslovala le dvakrat tedensko, od leta 1968 pa je odprta vsako sredo in petek popoldne ter v nedeljo dopoldne. Najboljši obisk je ob nedeljah.

Točne podatke o številu bravcev je zelo težko določiti. Še najbolj točen je podatek o vsakoletnem prirastku izposojevalcev. Po njem lahko sklepamo o zanimanju za knjižnico v tistem letu. V imeniku izposojevalcev smo lani dosegli tekoče število 919. Seveda to nikakor ne pomeni, da imamo toliko izposojevalcev. Lahko je odšteti umrle, težje odseljene, najtežje pa branja »naveličane«. Pride tak bravec, vrne izposojeno knjigo in reče, da »za sedaj« ne bo vzel druge, ker ali nima trenutno časa ali ne najde ravno primerne knjige ali sto drugih »ali«. Zagotovi pa, da bo »pozneje« že spet prišel. In res pride, mogoče v nekaj tednih ali mesecih ali čez več let.

Drug primer. Hodi bravec od omare do omare pa izbira in nato prinese k vpisu štiri, pet ali še več knjig. Na opombo, da je to vendar preveč naenkrat, začne razlagati, kako v njegovi gospodinjski skupnosti žive predšolski otroci, učenci pa še

odrasli z različno izobrazbo. Vsak od njih bi rad knjigo po svojem okusu: prvi slikarico, drugi obvezno šolsko čtivo, odrasli pa spet tako imenovano »težje« ali »lažje« branje. Kaj preostane knjižničarju drugega, kot da se pusti prepričati in ugoditi vsem. Toda kako bo sestavil statistiko o številu bravcev?

Pa še nekaj o sestavi bravcev. Prvi izposojevalci so bili skoraj izključno le učenci. Z leti so odrasli, se poženili ali pomogli in dobili naraščaj, ki že tudi obiskuje knjižnico. Jedro knjižnice so še vedno učenci in dijaki. Neredko pripelje v knjižnico fant tudi svoje dekle ali dekle svojega fanta. Prav zanimivo je opazovati take nastajajoče parčke, ko z vnmemo razkrivajo drug drugemu svoje znanje o knjigah in književnosti. Prav strastni bravci so včasih upokojeanci. Pravi eden, da ima vsak dan 24 ur časa za branje; drugemu pa je največji užitek, če se more poleti s knjigo in steklenico mošta vleči v senco ob Meži; tretjemu spet je knjiga še edino kratkočasje, akoravno ima doma še ženo, s katero pa ne govori več, ker sta vse, kar sta si imela povedati, že davno izčrpala.

Prav zanimivi so taki občasni razgovori z izposojevalci knjig.

Knjige

Medtem ko se odrasli bravec prej ali slej zadovolji s knjigami, ki so ravno v knjižnici, je to pri obveznem čtivu drugače. Tam je brezpogojno treba najti predpisano knjigo. In kaj vse je bilo v prvih povojnih letih predpisano! Šolski učni načrti tiste dobe nam pričajo, da sestavljavci niso upoštevali duševnosti doraščajoče mladine. Najhujše je bilo to pri srbohrvaščini. Zadnje desetletje je prineslo v tem pogledu prav razveseljujoče spremembe. K temu je pripomogel bolj ustrezen izbor obveznega čtiva in pa velikopoteznost Mladinske knjige v Ljubljani. Njene zbirke: **Biseri**, **Kondor**, **knjižnica Sinjega galeba**, predvsem pa **Moja knjiga** nudijo zlasti mladim bravcem vpogled v najlepše stvaritve domače in tuje književnosti preteklega in sedanjega časa.

Starejši bravci želijo pogosto stare knjige. Le težko jih je prepričati, da imamo v zbranih delih slovenskih klasikov skoraj vse tisto, kar iščejo.

Tako imenovane »mrtve« knjige so ravno tako kot »mrtvi« izposojevalci težko rešljivo vprašanje. Katero od knjig naj šteje mo za »mrtvo«? Ko so kmalu po osvoboditvi začeli izhajati zbrani spisi Maksima Gorkega, so se ljudje kar pulili zanje. Zdaj se jih že nekaj let nihče več ne pritakne. Podobno je z mnogimi spisi iz NOB, pa jih vendar ne bomo uvrščali med »mrtve« knjige. Mogoče so bolj »mrtve« nekatere podarjene knjige. Knjižnica je z leti prejela v dar knjige nekaj opuščenih sindikalnih knjižnic (iz tovarne lepenke, tovarne rezil, železniške postaje in drugih) ter knjige iz zapuščine ruskega izseljenca Novikova, učitelja Karla Doberška in (za malenkostno odškodnino) knjige dr. Šašla. Že iz spoštovanja do darovalcev, pa po slovenskem pregovoru, da podarjenemu konju ne gledamo na zobe, teh knjig ne kaže izločati. Sicer pa prosti dostop do knjižnih omar še vedno oživi že marsikatero, več let mrtvo knjigo.

O številnih prevodih iz svetovne književnosti ne bom izgubljal besed, saj služijo zgolj zabavi in kratkočasju. Boli pa me, ko tako težko spravim med bravec že itak redke bisere novejšega slovenskega leposlovja, zlasti če so obširnejši. Tu bi omenil poleg Kranjčevih štiridelnih Svetlih obzorjih in Svetinove tridelne Ukane (ki je sicer trenutno najbolj brana knjiga) zlasti še zgodovinske romane Malenkove: **Noriška rapsodija**, **Črtomir in Bogomila**, **Plamenica**, **Veliki inkvizitor** in **Poslušaj zemlja**. Tudi življenjski roman **Rebule V Sibilinem vetru** leži v omari kot mrtva knjiga, akoravno pravi o njej kritik v 2. št. Sodobnosti 1970, da »tako obširne, strastne in zaresne intelektualne proze pri nas Slovencih verjetno še ni bilo«.

Po preselitvi knjižnice v sejno dvorano krajevnega sveta, kjer so na razpolago tudi mize in stoli, se je pričela razvijati bralnica. Prvi so se je poslužili reševalci križank, iščoč podatke po Narodni enciklopediji in drugih zbirnih delih, ki so v knjižnici. Vzporedno s tem se je večalo tudi zanimanje za razne revije, ki se ne izposojajo na dom. Saj je res prav zanimivo pre-

birati te znanilce nove duševne rasti naših mladih pisateljev. Kako zelo različni po vsebini in zunanji obliki so ti predhodniki naših bodočih umotvorov! Najbolj me je pretresel članek o slovensko-benečanskem glasniku DOM, objavljen v lanski 8/9 številki Sodobnosti. Vsebina člankov tega glasila priča o obupnih razmerah v tem zamejskem delu slovenske zemlje. Vsaka zapisana beseda izraža oblike, ki so skoraj popolnoma tuje osrednjemu slovenskemu časnikarstvu. Ne morem si kaj, da ne bi tukaj prepisal nekaj sestavkov, ki jih je za Sodobnost izbral in uredil M. K. Teksti so posneti kar najbolj zvesto, celo s tiskovnimi napakami, opozoriti pa kaže na neposreden, jasen in pristen jezik teh sestavkov.

Costalunga

Na Vilah nad Fojdo so v nedeljo plesali in peli, pa ples in pesmi niso mogle zadušiti bolečine in žalost, ki je segla v srce vsem tem ljudem zbranim, da pozdravejo zadnjokrat svoje rodne hiše. Od zdaj no Vilah bo samo pušča in smrt. Zdaj vas ima 6 prebivalcu, pa za malo dni se še ti preselijo v Fojdo kjer so ušafali delo. Tako vas bo popolnoma zapuščena in kmalu prepadejo. Kako je žalostno videti naše vasi tako umerati in v tako malem času. Vila, ki so imele do 90 prebivalcu so imele še leta 1961 42 prebivalcu. Tako v sedem let še ti so odpadli in vas je umerla.

Drenkja

Na večer vseh svetnikov ali v noči pred Vaht (dan vernih duš) število naših ljudi je prišlo iz Furlanije na obisk svojih dragih martvih. Prišli so sinovi, hčera, očetje, matere: glas krve in ljubezni je bil tako močan, da jih je pripeljal na grobišče... Stali so ne-gibni, zamišljeni: spomini na rojstno hišo, na rojstno vas, na preteklo življenje so bili v srcu vsakemu pričujočemu.

Problem ženitve

Po drugi svetovni vojni nešteto problemov je prišlo na vrsto med drugimi tudi ženitev. Naše dekle in ženske v zgodnji mladosti se odtrgajo od družine. Želja po zaslužku jih žene po svetu. V okoliščini službe dobivajo tudi stiki z ljudmi, ki lahko so Francozi, Zvircarji, Nemci, Angleži in Južnaki iz dolnje Italije. Kaj se zgodi? Navadno to poznanje pride do poroke. In to se zgodi kjer naše dekline mislijo da postanejo bolj srečne, kot njih matere, katere v revščini in z velikimi težavami prenašajo gospodinjstvo delavnosti.

Možitev naših deklin zunaj Benečije je napravilo drug problem. Fantje iz kumetiških družin naših vasi ne morejo se poročiti, ne dobijo več deklin. Res, naš kumet ni premožen, ni olikan, nima sladkih besed, pa je zanesljiv, deloven in skrbno odgovoren za dolžnosti do žene in otrok, razdrtih zakonov je le malo v Benečiji.

Če primerjam ta bedni beneški listič z nekaterimi razkošno opremljenimi osrednjimi slovenskimi revijami, kjer se v besedi in sliki bohotijo pogledi na umetnost z objavljanjem opolzkih in spotakljivih spisov, risb in fotografij, se mi zdijo finančne podpore, ki jih uživajo le-te (medtem ko se oni neznatni listič bori za obstanek), zelo neumestne in krivične. Slovenci smo med najneznatnejšimi narodi Evrope. Stoletja že nas potujčujejo mnogo močnejši sosedje. Mi pa, namesto da bi pomagali ogroženim bratom na zahodu in severu, podpiramo revije, ki s svojim tiskom pod pretvezo moderne umetnosti pospešujejo razkroj družine in s tem uničujejo življenjsko moč naroda.

Seveda gre razvoj svojo pot naprej in ga moje nerganje niti malo ne bo ustavilo, vendar pa bi kazalo vsaj nekoliko pregledati materialno podporo, ki jo daje naše delovno ljudstvo enim in drugim piscem.

»V slogi je moč«. Združeni gledališki skupini DPD Svoboda Prevalje in Mežica sta naštudirali Desetega brata in poželi nepričakovano velik uspeh

Foto: R. Vončina

D o h o d k i

Začetna glavnicna knjižnice je znašala 8732,5 (starih) dinarjev. Za tisto obdobje to niti ni bil tako majhen znesek. Nekateri so mislili, da se bo za naprej knjižnica lahko sama vzdrževala s pobiranjem vpisnine, izposojnine in zamudnine. Kmalu pa se je pokazalo, kako zmotno je bilo to mnenje.

Največ prerekanja je bilo že koj ob začetku glede višine izposojnine. Najodločnejši naprednjaki so bili, sklicujoč se na pravico državljana do izobrazbe, sploh zoper vsako pobiranje kakih pristojbin. A knjige niso le poučne, so tudi zabavne in zabavo je treba plačati. Že samo zaradi spoštovanja knjige je pravilno nekaj plačati. Seveda pa knjižnica ni pridobitno podjetje, ki bi se moglo samo vzdrževati, ampak je odvisno od vsakoletne podpore.

Kako so iz leta v leto rasli lastni dohodki in podpore, je razvidno iz preglednice. S tem v zvezi je tudi vsakoletna nabava novih knjig. V prvih letih so bile podpore bolj ali manj odvisne od dobre volje odbornikov iz strokovnih zvez delovnih ljudi. Na tem mestu moram omeniti vsaj dvojico, za obstoj prevaljske knjižnice najzaslužnejših. To sta Adolf Černec in Ivan Forstner. Brez njiju bi bila kmalu po ustanovitvi izdihnila. Mnogim odbornikom se je namreč zdelo za knjižnico škoda vsakega dinarja.

Odkar pa so ustanovljeni kulturni skladi in knjižnični sveti, te niso več odvisne od dobre volje in naklonjenosti posameznikov, ampak jim je zagotovljena podpora po obsegu njihovega delovanja.

Sklepne misli

8. februar 1970. Danes nastopa prevaljska knjižnica svoje 25. leto. Bliža se njen srebrni jubilej. Slučajno je danes ravno pustna nedelja in obisk je zelo slab. Sedim samoten v bralnici in gledam na drugo

stran ceste, kjer smo ravno v tem času ustanavljali knjižnico — pred štiriindvajsetimi leti. Kako čas beži! Pred seboj imam januarsko številko osmega letnika Problemov. Tam berem, da bi bilo narodnega odpadnika Karla Dežmana treba rehabilitirati, samozavestnega kmetavza Frana Levstika pa razvrednotiti, da bi bilo treba pomesti s panjskimi končnicami in s tujim kičem slikarstva na steklo, da sinice niso več potrebne sadjarstvu, ker imamo mnogo učinkovitejša sredstva za uničevanje sadnih škodljivcev, z eno besedo: kar smo nekdaj učili, je ničevno. Pa je vse dobro utemeljeno, ne da se veliko oporekati. Le nam starim se bo od vsega tega zmešalo v glavi. Čas je, da nehamo vtikati svoj nos v vsako novodobno knjigo in revijo. Doba knjižničarjev iz navdušenja je minila.

In moje želje za drugo četrtstoletje prevaljske knjižnice? Kakor smo mi stari po tridesetletnem čakanju le dočakali novo šolo, tako bo mladi rod nekoč dočakal tudi nov kulturni dom z lepo urejeno knjižnico in bralnico ter poklicnimi knjižničarji. Mogoče se bodo ti kdaj spomnili tudi še nekoliko čudaškega prvega knjižničarja, ki bo tedaj že počival pri sv. Barbari.

Ožbe Lodrant

H U M O R

Vzrok

»Zakaj bi pa rad študiral prav astronomijo?«

»Ker mi potem ponoči ne bi bilo treba biti doma.«

Hvala bogu

»Zdaj vas pa zadnjokrat vprašam: mi boste posojeni denar vrnili ali ne?«

»Hvala bogu, da je tega trapastega spravevanja konec.«

Kaj lahko naredimo za mir

Današnja doba je ovrgla mnogo navad in življenjskih pravil, ki so človeka na nekdanji razvojni stopnji osrečevale, in beseda o »dobrih starih časih« v marsičem drži. Razvoj, ki je prinesel toliko izboljšav in bi si ga naši predniki sploh ne mogli predstavljati ter bi jim v takrat možni predstavi pomenil izpolnitev vsake želje, pušča današnjega človeka glede neutešenih želj nezadovoljnega. Še več, današnji človek je izpostavljen strahu pred uničenjem. Čas ni več naš zaveznik in je treba usodne posledice razvoja prehiteti.

Za razvoj našega samoupravnega sistema slišimo od vodstev vse več zahtev po sodelovanju širokih množic. Prišli smo do stopnje, ko se mora doseženo razrešiti in postati vsem vse. Ljudje ne smejo postajati vedno bolj brezbrizni, temveč vedno bolj živahni. Doseženi razvoj je tak, da lahko vse zadovolji, če hočemo doseženo uživati, kot je človeka vredno. Beseda o potrebi pravega humanizma je danes ravno tako potrebna kot potreba po razvoju drugih znanosti ali pa ji moramo dati celo prednost. Toda o tem moramo govoriti vsi ljudje. S tem v zvezi moramo poudariti naslednje.

Ko hočemo in potrebujemo sodelovanje vseh, o čemer govore vabila naših voditeljev s tovarišem Titom na čelu ter zadnje ugotovitve o univerzalnosti Socialistične zveze, zasledimo določeno odstopanje, ko nekateri organi ali njihovi predstavniki zanikajo svoje pristojnosti in s tem kot pripadniki teh množic ali njihov vrh ne priporočijo uspešnega načina, ki bi ga lahko potem sprejeli kot norme ali zakonska določila. Našo javnost je treba povesti v akcijo za sodelovanje, ki bo zagotovilo uspeh samoupravnemu sistemu, zadovoljivemu notranjemu razvoju. Ne smemo imeti

občutka, da smo v našem razvoju kot celota ogoljufani in kot posamezniki prikrajšani, niti ne smemo imeti strahu pred bodočnostjo.

Tu doma smo lahko svoji gospodarji, če hočemo. Ker pa je svet tako povezan in na njem še vedno obstaja možnost vojne, in ker so dosežki znanosti tako napredovali, da je možno popolno uničenje, mora naša pozornost v ravno takšni meri in še večja skrb veljati odnosom v svetu. Če se smemo za kaj osiromašiti materialno ali če moremo k čemu prispevati s sodelovanjem, potem to moramo storiti za svetovni mir in odstranitev nevarnosti uničenja. Obveznost, ki raste iz te dolžnosti, je nedopovedljiva in zahteva izničenje. Spomnimo se na sežiganje Vietnamcev, na Palacha, na prizadevanje naših voditeljev, U Tanta, papeža Pavla, pa se vprašajmo: kakšen je bil naš prispevek?

V tem tako usodnem vprašanju ne smemo več ostajati niti en dan neprizadevni ali kloniti pred nezvestno silo uničenja ali pred posledicami kakršnekoli katastrofe, ki jo človeštvo lahko povzroči. Za sedaj še vsaj ne dopuščamo domneve, da uničenja ni več mogoče preprečiti. Še smo otroci sedanjosti in sveta sanj, a to nas ne sme slabiti v borbi za njegovo ohranitev. Odveč bi bilo naštevati načine uničevalnih dejstev v naravi in človeku ter politični fanatizem, ki povzroča vojne. Zato je sprejemljivo edino miroljubno sožitje odkritega prijateljstva in pogumno priznanje pravice prostora na zemlji za vse ljudi. To priznavamo mi, toda kdaj bo prišlo to spoznanje in priznanje v praksi tudi od velikih sil in njihovih predstavnikov? Ohrabrujoče je za sedaj samo dejstvo, da so ogromne množice razvitih dežel proti vojni, njihova vodstva pa bi morala biti po logiki razu-

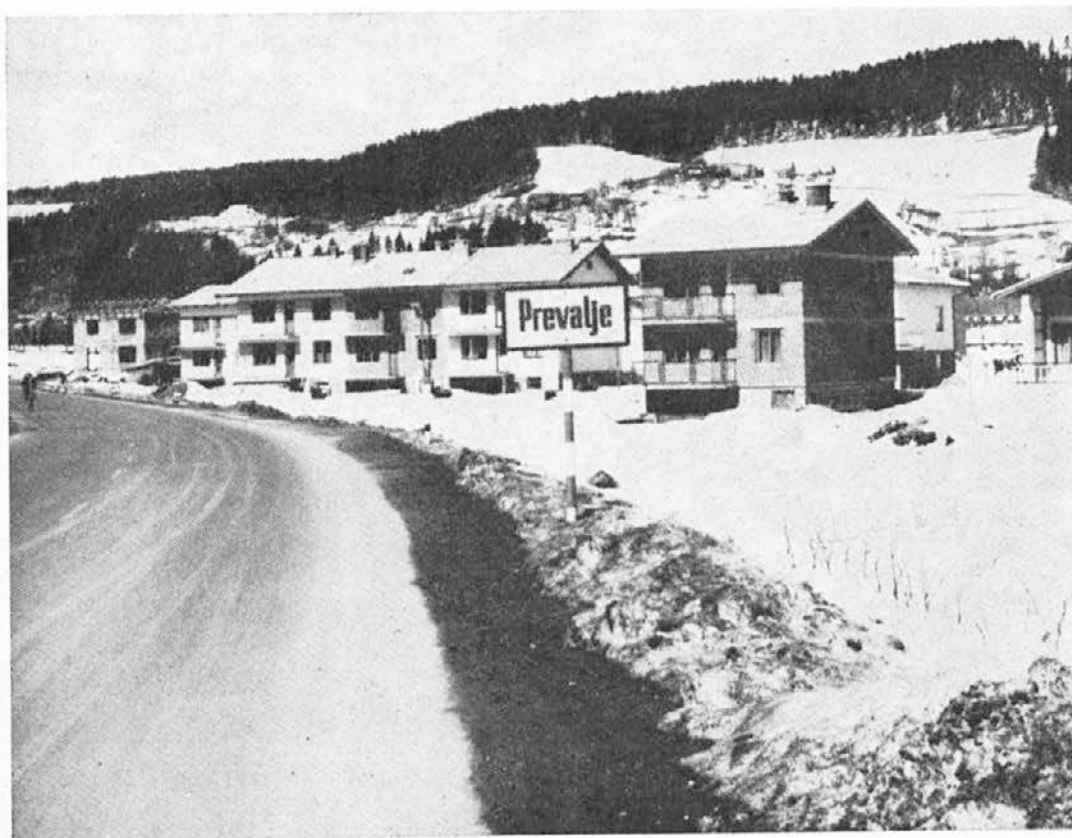
ma in doseženega razvoja prav tako za razrešitev tega najtežjega svetovnega problema. Kdor koli se danes trudi v tej smeri, mora uživati našo popolno podporo, ki jo moramo izražati na viden način. Boljše je umiranje za mir, ki si ga prostovoljno naložimo zaradi prisile obstoječih razmer, kot trpljenje, ki bi lahko prišlo zaradi naše brezbriznosti. Imamo najboljše možnosti, da s pomočjo, ki jo naš sistem terja od vsakega delovnega človeka, pridobimo moralno sposobnost in pravico množičnega sodelovanja pri delu za boljši svet in njegov obstoj. Zgodovina je vedno terjala dejanja za obstoj človeštva, ki so bila navadno združena z dejanji nasilja. Vojna je morala odločiti v slab ali dober prid. Med dejanja za ohranitev našega naroda štejejo posebno kmečke upore in narodnoosvobodilno vojno. Ne bi naštevali gorja, zapisanega in doživete. Ne da se primerjati z napor, ki so potrebni danes, v bistvu pa lahko primerjamo in enačimo veličino današnjega boja s humanimi sredstvi, ki morajo preprečiti še večjo tragiko, kot se je godila.

Prav je, da se spominjamo naše preteklosti, saj je zgodovina naša učiteljica. To hočemo in moramo ohraniti v našem vidnem in notranjem svetu. Toda svet preteklosti ne sme postati dolžnik današnjemu življenju in svetu bodočnosti. Kaj smo se iz preteklosti naučili za danes, kaj smo danes dolžni bodočnosti, tega ne smemo pozabiti, ampak na tem zgraditi sedanjost za bodočnost.

Naše Prevalje in Ravne se pripravljajo za gradnjo spomenika NOB. Ne pozabimo — bolje rečeno: mislimo pri tem na bodočnost. Ne odklanjamo pri tem Forme vive, če nas zadovoljuje z razumljivim prikazom sedanjosti, a vse naj služi vendar bodočnosti. Iz vsega lahko, mora dihati in nastajati živ element naše pripadnosti bodočnosti. Dajmo in najdimo prostor za dostojen spomenik, ki naj družijo Prevalje in Ravne, naše ljudi, ob njem pa zgradimo dostojen prostor za sestajanje živih ljudi, ki hočejo na kakršenkoli način izražati svojo pripravljenost oziroma da na najbolj učinkovit način izrazijo svojo dolžnost dela za svet in mir.

Naj nas ne straši naša majhnost. Če najdemo pravo izvirnost, lahko iz tega naslova odstranimo tudi materialne težave, ki nobenemu prizadevanju za razorožitev ne morejo biti vzrok neuspeha, če pomislimo na ogromne izdatke za oborožitev tudi pri nas, če bi jih mogli koristneje naložiti v korist miru, kot da delamo orožja.

Vse, kar delamo v tej smeri, bi moralo biti v skladu z Združenimi narodi in je tovariš Tito pred nedavnim ponovno poudaril potrebo naslonitve nanje. Izprašajmo si vest, koliko proti njim grešimo. Vsaj minimalne programe za pouk v šolah bi se morda dalo sprejeti. Če količkaj gledamo v bodočnost, more ta zaradi doseženega in predvidenega pripadati samo miru in naši malčki ne bodo potrebovali nobenega urjenja v orožju. Za sedaj moremo in moramo pričakovati vsaj pasivno izražanje z znakom ali izjavo vseh ljudi za rešitev svetovnega problema razoroževanja, ki naj jim dajo pobudo Združeni narodi. Na znotraj v državi pa moramo doseči potrebno množičnost kot pogoj za njegovo razrešitev in

Lahko bi pripisali »nove«

Foto: Broman

Kozjereja v stari Mežici

Pred kakimi 50 leti so rudniški delavci v Mežici, ki so imeli družine in otroke, za lastne potrebe redili koze. Takrat je bila v Mežici prava kozja reja: vsak delavec je poleg svoje službe bil primoran pehati se in boriti za svoj obstoj, da je nasitil svoje majhne člane s kozjim mlekom. V mežiški vasi je bilo kakih 90 koz, skoraj isto število pa tudi kozjih pastirjev, ki so te koze gonili v Gmajno na pašo.

Gmajna leži tik nad Mežico, kjer vodi pot proti Heleni. Pred prvo svetovno vojno je bila do tal posekana in vsa poraščena z bujno gozdom travo, ker so poprej drvarji nakopičeno suhljad vso požgali, da je lahko trava dobro rasla.

To je bila takrat za rudniške delavce velika pomoč, saj so vsako bilko trave koristno uporabili v svoj prid. Travo po gozdovih so poželi, jo znosili v koših domov in jo posušili. Lomili so vejevje in grmičevje za vejnik, da so ga pokladali svojim kozam za krmo čez zimo. Prav tako so tudi odpadla drva po gozdovih delavci zbirali in jih s koši na hrbtu nosili domov.

V Gmajno so gonili koze past iz vseh krajev Mežice, iz gornjega in iz spodnjega Brega (Perga), iz Polene in iz barak pri samskem domu pod Glačnikom ter iz Senčne vasi. Številni kozji pastirji pa so bili delavski šoloobvezni otroci, ki so se po pouku na paši v Gmajni igrali razne otroške igre. Tudi Tarzana so že poznali.

Ob robu gozda pod Stalekarjevim travnikom je rasla precej velika upognjena bukev, ki je imela samo ob vrhu nekaj vej, drugače pa je bila gola. To bukev so včasih pastirji z dolgim kavljem upognili in vrh potegnili do tal, tako da so se lahko vzpenjali na vrh in se obežali na veje. Vrh so močno napeli in ga pustili, da je potem s pastirjem vred nekaj časa nihal sem pa tja.

Vsak je to prvič zelo težko prenesel, pozneje pa se je bodisi privadil ali pa sploh ni silil več na to bukev. Vsakega je namreč zaneslo preko vrhov vseh drugih dreves. Pri bukvi so si nekateri iz vejevja delali šotore, drugi pa zopet kaj drugega, da

so vsi imeli kaj početi. Videlo pa se je od tod po vsej frati, kje se pase čreda koz.

Nekega dne, ko je v poseki že primanjkovalo paše, po so si koze izvolile priboljšek — pasle so se ob robu gozda, pastirji pa so bili tako zamišljeni v svoje igre, da niso opazili, kdaj so koze izginile s poseke. Ko so videli, da koz nikjer ni, so jih takoj pričeli iskati, vendar vse zaman. Niso jih našli do poznega večera. Morali so prenehati z iskanjem in iti zvečer brez črede domov. Drugi dan navsezgodaj, že pred peto uro, so se vsi pastirji podali na pot iskat koze. Bilo je zelo lepo sončno jutro, ko so se vzpenjali proti Kijevevu vrhu. Čredo koz so našli tik pod pečnami pri drči v lepi, sočni travi, kakor pač more zrasti samo na jasad ali nekdanjih že dolgo zapuščenih drčah, po katerih redkokdaj spravljajo les. Zelena drča je bila v sončnem jutru tako lepa, da se ji pastirji niso mogli načuditi. Rosa se je od vzhajajočega sonca kar lesketala na zeleni travi. Ob robu pa so na obeh straneh rasle smreke, ki so z vejami segale do tal, po njih pa je raslo srebotje, vse prepleteno in ozaljšano z zelenim listjem. Nikdar še pastirji niso videli take naravne lepote.

Tega dne so koze že pred poukom pripeljali s Kijevega vrha domov s polnimi vimeni mleka. Potem pa so šli v šolo s praznimi glavami in brez nalog. Učitelji so se sprva nad njimi hudo razjezili, ko pa so uvideli, da so vsi otroci iz delavskih družin enako prizadeti in da morajo v prostem času pasti koze, namesto da bi se učili in pisali naloge, so svojo jezo le zase pridržali in poklicali starše v šolo. Starši so pred učitelji tožili in tarnali o svoji revščini, o slabih plačah in pomanjkanju mleka za svoje družine. Mlekarne takrat še ni bilo v Mežici, kmetje pa si še tudi niso opomogli, ker jim je vojna pobrala skoraj vso živino.

S kravami so delali na poljih in z njimi vozili, zato niso dajale mnogo mleka. Vsega je primanjkovalo, in delavci so se pač na različne načine pehali za svoj obstoj.

Učitelji so spoznali, da je resnica, kar jim tožijo starši njihovih učencev, ter se odslej začeli vse bolj povezovati z njimi in se pogajati za delavske pravice.

Delavci so hodili na delo in z dela domov vsi razcapani v svojih delovnih oblekah, na nogah pa so nosili coklače, da je kar pokalo po cesti, kjer so hodili. V rokah so nosili karbidovke, s katerimi so si na šihitu in v večernem mraku svetili, ko so šli z dela domov. Največ teh karbidovk pa je šlo po glavni cesti, kajti takrat še ni bilo avtomobilov za prevažanje ljudi, kakor danes, ko so koze in kozja gmajna samo še spomin.

Ivan Travnekar

ZA RAZVEDRILO

Nagrobni napisi

Tu počiva Franc Selan.
V roke je prijel volan,
s fiatom sta šla v konfin,
zdaj sta on in avto hin.

Mož, ki spi pod tole rušo,
vragu je zapisal dušo.
Bil mesar je — slaba vaga
spravila ga je do vraga.

Dekle zelo težko ljubi svoje sovražnice,
vendar jih povabi na svojo poroko.

Spoznava se tri tedne, ljubita se tri mesece, prepirata se tri leta, prenašata se trideset let, sinovi in hčere pa začnejo od kraja.

Česanje je za deklico 10 let dolgčas, za žensko 25 let užitek, za žensko pri 35 umetnost, za tisto pri 60 letih težava.

je morda letošnje 25. leto po končani vojni lepa priložnost in dolžnost, da pride do dejanj, ki si jih vsi želimo in jih vodstva priporočajo. Potreben pa je še drugi korak, da jih pomagajo na množičen način reševati.

Če moramo govoriti o neuspehu prizadevanj za svetovno razorožitev, mora pritisk javnosti (ljudstvo se ne moti!), prisiliti fanatike urejanja nesporazumov s silo, da spoznajo zaradi doseženega razvoja preživelost in nesmisel vsega, kar sili svet na rob propada. Uspeh desetletja razorožitve moramo imeti že danes za dejstvo, le pravi način sodelovanja je treba najti.

Od šolarja do turista naj vsi na neki način izkazujejo privrženost sožitju, vsi pa z vidno značko Združenih narodov javno podpora desetletju razorožitve. Vse to za začetek razreševanja teh problemov ne bi smelo biti neuresničljivo.

Maks Merkač-Hudopisk

Mežičani so začeli s turizmom zares

Foto: Broman

Ajnžik

ROGATI PRIJATELJ

Tihožitje

»Žvini! Žvii-niiii!«

Visoki, skrbi in strahu polni ter skoro že jokajoči glas Macigojevega pastirja se je razlegal čez vrhove smrek, se zadiral v temne lesove in se izgubljal po globačah. K hudi uri se je ravnalo. Pred slabe pol ure je še sijalo soparčno sonce, a so ga temni oblaki, ki so se na vsem lepem začeli zbirati in rediti med Peco in Strojno, kar naenkrat pokrili. Hitro je potegnil tudi močan veter, vrhovi dreves so morali kloniti pred njim, za trenutek je popolnoma prenehal, tako da je zavladalo popolno zatišje, hip nato pa je potegnil še z večjo močjo. Krošnje dreves so se naježile, listi so se obrnili, zato so drevesa dobila svetlejšo barvo. Kmalu so se zasvetili prvi bliski, tem je sledilo oddaljeno grmenje. Bliski so postajali vedno bolj gosti in slepeči, zagrmelo pa je vsakokrat bliže, močnejše in trdo. Podoba je bila, kakor da je to trdo grmenje streslo posodo, v kateri je bil nabran dež, stresla se je, da je pljusnilo iz nje; začele so padati prve deževne kaplje.

Ožbi je gnal na pašo po mali južini. Bil je vroč, soparčen julijski dan. Živina je bila ta dan čudnega obnašanja. Že pri odklepanju od korita mu je nagajala, ko pa je prišla na »gorico«, je takoj vedel, da bo vsak čas zbežgala. Nemir v čredi, moravkanje, bôdenje in trdi, navzgor »prififani« repi so zanesljivi znaki, da se živina pripravlja na bezganje. »Nocoj bo še lerma«, je iz tega sklepal hlapec Luka in se strokovnjaško ozrl po nebu, na katerem ni bilo niti enega oblaka, ter pomagal pogoniti čredo v gónje, ki so vodile na pašnike na Puši. Ker se v gónjah živina ni mogla razleteti na vse strani, je svoj »firbec«

uganjala s tem, da je skakala druga na drugo. »Vse od kraja se poja,« se je dušil zapihani Ožbi, in se trudil obdržati red v čredi. Nič bolje ni bilo na paši, vsaj od začetka ne. Živina trave sploh ni hotela videti, podila se je z enega konca pašnika na drugega, se zagnala v strmo reber, spet na jaso nad cesto, silila v grmovje in v les. Svoj delež so dali tudi celi roji muh in obadov, ki so se naravnost zagrizeno zagnjali v čredo. Ožbi se je moral zelo truditi, da je živino vsaj za silo ukrotil. Tudi Žvini, ki je bil zmeraj najbolj priden, ni bil danes izjema. Celo najbolj polomil ga je. Takrat, ko je že močno grmelo, je izgubil, kot bi se v zemljo vdrl. Ožbi je takrat iz grmovja izganjal krave, in ko se je vrnil, Žvinija ni bilo nikjer.

»Žvini! Žvii — niiiiiii!«

Ožbi si je z rokama naredil trobljo in si tako ojačal glas. Preiskal je vse grmovje in les okoli pašnika, vendar Žvinija ni našel. Čeprav še ni bilo pozno, se je že začelo mračiti. Oblačno nebo se je kakor velika pokrivavka poveznilo na Macigojev vrh in zakrilo celo bližnji Jankovec. Grmenje je posodo z dežjem še bolj streslo, pljusnila je čez rob še v večji množini, ulila se je ploha. Ožbi je stekel na cesto in po globači dol proti jasi, kjer je ob velikem macesnu stalo vodno korito za napajanje. Žvinija tudi tam ni našel. Potem se je pognal navzgor po drči v upanju, da bo na pašniku, ki so mu pravili »kravji britaf« — ker so tam nekoč pokopali od strele ubito kravo — našel Žvinija, vendar zopet nič. Kljub temu da je vedno močnejše lilo, se je Ožbi podal po cesti, ki je peljala na pašnike onstran hriba, kjer je bila najboljša paša, kar je je bilo na Puši. Preiskal je pašnike, klical na vso moč. Nič. Ožbi se je loteval obup. Mrak je pritiskal, »viha« je z vedno večjo močjo divjala, toda brez Žvinija ni mogel domov. Ne toliko strah, kaj bo rekel gospodar, Ožbi si je bil v skrbeh bolj zaradi Žvinija samega, na katerega je bil posebno navezan. Že ves premočen do kože, se je pognal po grabnu navzdol v smeri pašnika, kjer je imel čredo. Na mali jasi, blizu potoka, kjer so stale posamezne košate smreke — kapnice — je našel Žvinija, ki je vedril pod veliko kapnico.

»Žvini, zakaj si se mi skril?« To je bilo vse, kar je Ožbi lahko rekel bikcu, ki ga je kljub veliki vihi tako dolgo in vztrajno iskal. Žvini se sploh ni premaknil, ko se mu je Ožbi približal. S svojimi velikimi črnimi očmi ga je tako pohlevno in ponižno gledal, da je Ožbiu ušla vsa jeza in skrb. Priznati si je moral, da je Žvini ravnal zelo pametno, ko so bili on in vsa čreda pošteno premočeni, je stal Žvini pod to kapnico domala suh. Objel ga je okrog vratu in počohal za ušesi, nato sta počasi odšla proti domu. Druga živina je medtem že sama odšla domov.

Ožbi in Žvini sta bila res prava prijatelja. To prijateljstvo se je začelo zgodaj, že ob Žvinijevem rojstvu. Bilo je na vigred prejšnje leto. Krava Šeka je začela na paši sknecati in poležavati. Ožbi je šel to po-

vedat gospodarju in ta mu je naročil, naj takoj užene vso živino v hlev. Ožbi je moral poklicati oba hlapca, ki sta delala v bližnjem lesu, prinesiti koš slame in nastlati kravi. Ko so z močno povežno vrvjo vlekli tele, je moral tudi Ožbi pomagati. Hudo mu je bilo ob pogledu na kravo, ki je močno sknecala, se ozirala nazaj, spet brezčutno in otopelo položila glavo na tla. Ko je bila krava po dolgem času — vsaj Ožbiu se je tako zdelo — rešena, je postala takoj živahna in se zanimala za tele. »Junec je. Fuj te bodi, zdrav bodi!« je rekel gospodar. Tudi hlapca sta novorojenčka tako pozdravila in mu zaželela zdravja. Celo Ožbija so pripravili, da je storil isto. Telička so potegnili h kravi, da ga je začela z lizanjem sušiti. »Hvala bogu! Po sreči je šlo,« se je gmajtoval gospodar in odšel s hlapcema iz hleva; za njih je bila zadeva končana. Ni pa bila končana za Ožbija. Odslej je moral namreč pomagati kravarici Jerci napajati telička. Od kraja sta ga pripustila h kravi, da je povlekel. Ni šlo tako gladko, morala sta ga podpirati, da je mogel stati na nogah, in mu dati siske v gobček. Ker ga je gospodar določil za rejo, sta ga morala naučiti piti, in to čimprej. To pa je bilo veliko težje. Ožbi mu je moral dati prste v gobček in mu tiščati glavo v mlečni žehtar. Po naravnem nagonu je teliček iskal mleko nekje zgoraj, zato je silil z glavo iz žehtarja in jo dvigoval visoko. Nekako čudno je spreletelo Ožbija po hrbtu, ko mu je teliček vlekel prste, močno pa je moral stisniti zobe takrat, kadar ga je ugriznil v prst. Kljub temu je Ožbi rad pomagal. Nekako vzljubil je tega telička. Čim starejši je postajal, tembolj okrogel in fleten se je zdel Ožbiu. »Čoli, moj čoli!« mu je ljubkovalno govoril in ga božal. V četrtem tednu mu je začel nastavljať seno, za eno pest zaenkrat. Z veseljem ga je opazoval, kako je poskušal prežvekovati. Ko so ga v dvanajstem tednu postopoma odstavili od mleka, je gospodar dal Ožbiu vrečo otrobov, da mu jih poklada. Rad je skrbel za telička in se veselil njegovega razvoja. Kadar so Ožbija kje iskali, ga niso našli kje drugje kot pri teličku. Pri mizi je pripovedoval, kaj je našel pri njem na novo. Teliček ima na čelu liso, pomagata mu roga, rumena, še mehka in migljeta. Nasa-jena kravarica Jerca, kateri se je že vse preneumno zdelo, ga je zavrnila: »Oba sta glihne pameti!« »Pusti puobu veselje!« se je proti vsemu pričakovanju vmešal gospodar. Bil je namreč pameten mož. Vedel je, da bo iz takega zrasel dober volar, kakršnemu lahko brez skrbi zaupaš svojo živino, zaneseš se na njega bolj kot na samega sebe. Takih je malo, si je mislil.

Tudi ime je teličku izbral Ožbi sam. Dolgo je premišljeval, kakšno ime naj mu da. Bavh, Jrs, Budl ali Švajc, vsa ta imena, ki so jih imeli voli v Macigojevem hlevu, so se Ožbiu zdela neprimerna, pregroba za takega fletnega čolija. Ime mu je dal, da pravzaprav sam ni vedel kdaj. Ko ga je večkrat božal in mu govoril: »Moj čoli, ti si taka mala živina, moj mali žvini!« mu je nekoč prišlo na misel, da bi bilo ime Žvini kar primerno. Ko temu tudi gospodar ni ugovarjal, je bila zadeva rešena in Žvini je ostal Žvini.

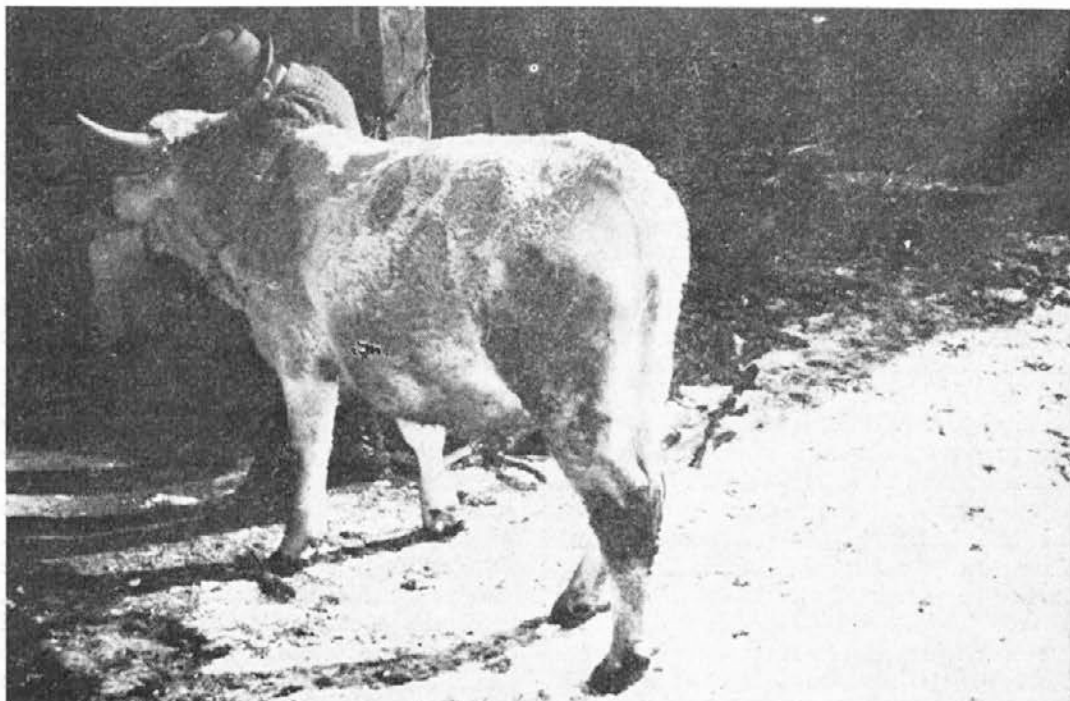
Še isto jesen so Žvinija spustili na pašo. Da se shodi in navadi pasti, je rekel gospodar. Ožbi ga je navadil, da je prišel k njemu, kadar ga je poklical, tako je bil prievoden. Pomolil mu je kos kruha in klical: »Žvini! na, na, kšš, kšš!« Žvini je prišel, od kraja bolj boječe in nezaupno, pozneje pa čisto brezskrbno kot kakšen psiček. Najprej je ponujeni kruh nezaupljivo povohal, potem ga z mokrim in hravim jezikom prijel in z glasnim cmokom vzel. Od mize ni Ožbi nikoli odšel, ne da bi vzel kaj za svojega ljubljence. Ko je že toliko odrasel, da so mu nehali dajati otrobe, je nekega večera nastal v svinjski kuhinji velik krik. Svinjarica Tona je namreč zalotila Ožbija, ko je jemal otrobe, da bi jih skrivoma dajal svojemu teličku. Tona je vpila in govorila nekaj o kraji. Mir je naredil gospodar, ki se je odločno postavil na Ožbijevo stran, rekoč: če kaj vzameš in daš svoji ali domači žvini, to ni nobena kraja.

Ko je bil Žvini poldrugo leto star, je prišla nanj huda preizkušnja. Kriv za to je bil Ožbi, saj očital je sam sebi tako, ker je Žvinija gospodarju zatožil. Nekega dne je bil na paši zelo pust; skakal je na krave, ni jim dal miru. »Ja, ja, siten že gratuje,« je omenil gospodar. »Treba bo iti po Urha.« Ožbiju je bilo takoj žal, da je to povedal gospodarju, obšla ga je huda slutnja. Dobro je vedel, kaj pomeni, če pride k hiši Lubenčev Urh, katerega so se pri vsaki hiši otroci bali, celo pes je na njega bolj glasno lajal.

Česar si ne želiš, ali česar se bojiš, to čudno rado hitro pride. Lubenčevega Urha je že drugi teden prineslo na Macigojevo. Kdaj in po kom mu je gospodar dal pošto, tega Ožbi ni vedel. »Mesec je v starem,« je koj po pozdravu rekel gospodarju, »zato bomo kar danes naredili.« Ko je dal vsem po vrsti »srečo«, je odložil svojo močno grčasto palico in star, zamaščen nahrbtnik na klop, se oblastno usedel za mizo in takoj začel obračati svojo veliko fajto. Gospodarja sta Urha sprejela z veliko pozornostjo. V poslovski hiši je kmalu zadišalo po črničevcu in klobasi. Med te dišave se je mešal čuden duh Urhovega nahrbtnika, kjer so bile spravljene vse vrste maž in žavbe. Ožbiju je bilo tesno pri srcu. Vedel je, da se pripravlja nekaj neprijetnega, hudega, najraje bi se skril, toda gospodar mu je po vrsti naročal: poklicati hlapca, ki sta bila na njivi, prinesiti v hlev žrd, posebno vrv, cepin in koš slame. Potem so morali delati vse po Urhových navodilih.

Žvinija so še z dodatno verigo na trdo privežali h koritu, sredino povezne vrvi so mu zadržali na roge, oba konca vrvi potegnili med sprednjimi nogami in z njima privežali zadnji nogi. Hlapec mu je porinil žrd pod vamp, jo na eni strani naslonil na korito, drugi konec pa je držal visoko, tako da Žvini ni mogel trdno stati na tleh, drugi hlapec je obrnil bikcu hrbet, ga prijel z eno roko za gobec, z drugo pa za rep. Ožbi je moral prijeti za roge. Gospodar je držal cepin, katerega je prav tako potisnil pod vamp in naslonil na korito. Žvini je ves čas prestrašeno, »zašiehano« gledal. Strah ga je bilo, ker je bilo toliko dedov okoli njega.

Ko je Urh vse tako razporedil, se je lotil svojega dela. Iz nahrbtnika je privlekel

Pred hlevom

Foto: Broman

teslo, kakršno se rabi pri obdelavi cokel. Takšno teslo je Ožbi videl pri Rebernikovem bajtlerju, ki je delal cokle za vso okolico. Samo to teslo ni bilo priostreno, rezina je bila debela kot pri obrabljenem krampu. Urh je počasi potegnil bikovo mošnjo čez cepinov topor, jo strokovnjaško pretipaval, nategoval, da so žile nabrekle. Z roko je naredil znamenje križa in rekel: »Buoh pa križ! Zdaj pa močno primite!«

S teslo je usekal po napeti in nabrekli žili. Učinek je bil grozen. Žvini je glasno zakrolil, do skrajnosti napel svoje moči, brcnil tako močno, da je hlapec, ki je držal za žrd, zletel po hlevu. Potem je dvignil žrd višje in tudi drugi so močno prijeli. Urh je sekal dalje: dvakrat, trikrat, štirikrat, kdo ve kolikokrat. Ožbi si ni upal šteti. Ček, ček, ček. Zdelo se mu je prav tako, kadar je s sekiro sekal repo za krave: ček, ček, ček. Lotevala se ga je nekakšna omotica, ni si upal pogledati Žvinija, čutil se je pred njim krivega. Bicec je omagal. Medtem ko je od kraja napenjal vse moči in brcal, da so ga dedi komaj obdržali, se je sedaj umiril, samo tresel se je in glasno sknekal. Vdal se je premoči. Oči so mu postale kalne in rosne, iz gobca se mu je poleg slin cedila nekakšna rumena pena. Končno je bil ta stari, mučeniški način kastriranja pri kraju. Ko so dedci spustili bikca, se je skoraj sesedel. »Zdrav bodi!« mu je voščil Urh in naročil: »Če se mu bo zaprla voda, mu zalijte peteršilovega čaja!« Okolico mošnje pa je še namazal z neko čudno žavbo, potem je odšel iz hleva, za njim tudi gospodar in hlapec. Ožbi je ostal sam v hlevu. Nekako osramočen in poln krivde se je zdel pred Žvinijem. Poskušal ga je božati, toda Žvini se ni zmenil za nič. Stal je razkoračen, globoko, težko dihal in pritajeno sknekal. Karkoli mu je ponudil, ni niti povohal. Proti večeru je bikcu zatekla mošnja za dva, trikratno velikost. Stal je še bolj razkoračen, občutljiv je bil za vsak dotik, da bi kaj pokusil, ni bilo govora.

Drugo jutro je bil Ožbi navsezgodaj pri njem. Žvini je kazal vse znake bolnega

goveda. Vdrte, kalne oči, suh gobec, mrzla ušesa, brezješčnost, klavarno obnašanje in namrščena dlaka. Otok na mošnji mu še ni prav nič splahnel. Tudi pokusil še ni ničesar, čeprav mu je Ožbi vse sorte ponujal. Čutil se je pred njim kot velik grešnik. Tudi gospodar je bil v skrbeh. Pogosto je prihajal v hlev in se zanimal, če bicec kaj je, pije, prežveka in če se iztreblja. Tipal ga je za ušesi, naslonil uho na levo lakotnico in dolgo prisluškoval. Tudi gospodinja je proti svoji navadi večkrat pogledala v hlev. Ožbi pa je bil največ pri njem.

»Žvini že ščije!«

Ožbi je tretji dan naravnost treščil v poslovsko hišo, kjer so bili zbrani pri mali južini. Kravarica Jerca se je ustrašila in bi bila rada Ožbija najraje ozmerjala, vendar je videla da jemlje gospodar stvar zelo resno, saj je takoj vstal in odšel v hlev. Žvini se je res pripravljaj na močenje. Kot je kazalo, je pri tem trpel hude bolečine. Vodo je spuščal čisto po malem, tanko in v presledkih, pri tem mencial in glasno sknekal. »Srotej, srotej!« se je sedaj tudi gospodar omehčal in pobožal bikca po hrbtu. Tisti dan je Žvini že pokusil malo vode.

»Žvini že prežvekuje!«

To je bila vesela novica, ki jo je lahko Ožbi drugi dan nesel gospodarju. Tisti dan opoldne je že vohljajal za senom in ga nekaj malega tudi žvečil, pil pa je že več. Iz dneva v dan se mu je stanje izboljševalo, bolezenski znaki so izginjali drug za drugim, dobival je čedalje večji apetit. Tudi mošnja mu je usihala, toda bila je še zmeraj boleča, Ožbi se je ni smel dotakniti.

Naslednje leto sta Ožbi in Žvini napredovala v službi. Neke jesenske nedelje je prišla k Macigoju Ožbijevo mati izpod Gore. Dolgo se je pogovarjala z gospodarjem, ki je Ožbija vpričo matere pohvalil in mu rekel, da ga sprejme drugo leto za malega hlapca. Kot celoletno plačo mu je zaenkrat poleg dosedanje obleke obljubil dva stotaka. Za Ožbija je bilo to veliko doživetje. Že sama misel, da odslej ne bo več pastir, se mu je zdela fletna, še bolj pa je užival

ob mislih, kaj si bo lahko za ta denar kupil, zato se je moral naučiti delati, se pravi, tudi za njega je bilo lepih dni konec.

Ožbi se je ves čas veselil dneva, ko bodo Žvinija prvič napregli. Po kastraciji se je zelo spremenil. Sprva je zelo shujšal, toda kmalu, ko je začel spet žreti, se je hitro popravil. Obline njegovega života so se spremenile. Prej je bil njegov zadnji del ozek in koničast, zdaj je postal bolj okrogel in zaobljen, kakor da se je to zgodilo na račun prsi in vratu, ta dva sta se mu namreč tudi zožila. Mošnja mu je ostala pri velikosti srednje debele repe. Sprememba je bila tudi na rogovih. Prej sta bila namreč debela in butasta, sedaj sta postala tanjša in se mu začela narahlo zavijati navzgor. To se mu je zelo prišikalo, posebno kadar je postavil ušesa naprej. Barva mu je ostala pšenična, le lisa na čelu mu je za spoznanje potemnela. Postal je vol.

Končno je prišel tudi sv. Gregor. V naših krajih je bila včasih šega, da so junce za uk napregli prvič na dan prvega vigrednika, t. j. na Gregornovo. Priprava za Žvinijev uk je bila zelo skrbna. Za to delo so se pripravili vsi štirje. Gospodar, oba hlapca in seveda Ožbi. Najprej je naredila svoj obred gospodinja. Dala mu je v žegnano vodo namočenega kruha in ga z žegnano vodo poškropila. Ko je gospodar prinesel do njega jermen, je najprej naredil z roko znamenje križa in rekel: »Buoh in ta sveti božji križ!« Počasi in svečano je nadaljeval: »Žvini! Sprejmi ta jarem potrpežljivo na sebe, kakor je Kristus vzel potrpežljivo križ na svoje rame!« To je ponovil trikrat. Previdno in nekako pobožno je dal jarem Žviniju na vrat, toda ta je kljub lepemu ravnanju najprej zelo odskočil, potem je mirno obstal in zastrašeno gledal. Na roge so mu navezali dégo. Čeprav je imel Žvini vrstnika, ki mu je bil določen za par, in je bil še prav tako neučen, so vendar poleg njega na prvo vpre-

gli starejšega vola. Tak način uka je veliko lažji; držati je treba samo neučenega junca, pa še tega pomaga obdržati vol, ki je vprežen zraven.

Ko so Žvinija odvezali od korita, se je močno pognal, vendar daleč ni prišel, saj so ga držali trije: oba hlapca z déžisom in vol v jarmu. Ko so ga gnali iz hleva, se je sprva ustoknil, potem pa je šel z negotovimi, boječimi koraki. Tudi zunaj se je hotel nekajkrat pognati, toda tisti trije, ki so ga držali, so bili močnejši. Potem so nekaj časa hodili po »gorici« ringaraja, volu se je zdelo to zelo neumno — vsaj gledal je tako. Čez čas je gospodar prinesel četverno oje in zavrnico. Čveter so napregali v jarem, odšli v bližnji les, navezali nekaj vej in vlekli domov. Potem so vsakokrat navezali malo več, tudi drva. Od začetka je Žvini dirjal, kot bi hotel vse sam vleči, toda kaj kmalu je obnemogel, začel je pihati in postal je moker. Tretji dan je bil že toliko ugnan, da ga je Ožbi mogel sam voditi na dežesu. Prav tako so naučili delati tudi Žvinijevega tovariša. Ko so ju potem vpregli skupaj, je bilo Ožbi-jevo delo, da ju je vodil. Mlada junca sta se morala po vrsti navaditi drugih del, samo orati ju tisto vigred še niso učili, za to sta bila še preslaba. Najstarejša vola, katera so obredili, je medtem že kupil trški mesar. Ožbi se je nekega jutra zelo prestrašil, ko je prišel v hlev. V koritu pri pitanih volih je ležal mesarjev vajenec. Žvino so takrat odkupovali na živo vago in zato so se mesarji zelo bali, da bi pred vaganjem kaj pojedla.

Ceprav Ožbi ni več pasel, sta bila z Žvinijem pogosto skupaj. Kot mali hlapec je moral voditi neučna junca. Prav kakor na paši je tudi sedaj govoril Žviniju, ki je bil v jarmu. Kadar je bilo mrzlo, se je grel ob njegovem toplem životu, ob vročih dneh pa mu je odganjal muhe in obade. Ožbiju se je dobro zdelo, kadar je bil Žvini zapihan, in je močno dihal, nosnice so se mu

napele, in zato je postal njegov gobček nekako štiriočlat. Rad ga je opazoval pri prežvekovanju, dobro se mu je zdelo, kadar si je z jezikom obrisal moker in žnoderov gobček; najprej je šel z jezikom v eno nosno odprtino, potem v drugo. »Pa se ubrišma!« je včasih rekel Ožbi in si z rokavom obrisal nos, ki je bil zaradi mraza večkrat moker. Pogosto je gledal v njegove oči, v katerih je kot odsev videl samega sebe, njegova podoba je bila sicer nekoliko izmaličena, toda prepoznal se je lahko. Zelo rad mu je dajal kruh. Dobro se mu je zdelo, ko je Žvini ponujeni kruh najprej nezaupljivo povohal, ga s svojim hrapavim jezikom zaščegetal po roki in z glasnim cmokom vzel ponujeno.

Kolikokrat se je Ožbi kratkočasil z mislijo, kaj vse si bo za prvo prisluženi denar kupil. Želel si je veliko reči. Razen lepe nedivne obleke si je želel še zelen lajbič, klobuk z repom divjega petelina, škornje, uro z veliko srebrno verigo in tolarji. Na sladkarije ni mislil, saj ni bil razvajen ali »sladkoriten«. Večkrat se je motil z mislijo, da bi si kupil harmoniko. Nove bi si za ta denar seveda ne mogel kupiti, toda kakšna stara bi se za dva stotaka že dobila. Harmoniko si je silno želel. Kadar je videl Predovskega sina s harmoniko na rami in se je v soncu medeninasto okovje svetilo in bleščalo, ga je kar nekaj spretelo po hrbtu. Naravnost blažen pa je bil, kadar ga je čul igrati. »Bom še že videl,« je navadno zaključil takšne misli.

Starega leta dan tisto leto ni in ni hotel priti. Ožbiju se je namreč zdelo tako. V njegovi veliki neučakanosti so se mu zdeli dnevi čudno dolgi. Motil se je s tem, da je kar naprej mislil na to, kaj si bo kupil za prisluženi denar. Misel na harmoniko je opustil tisti dan, ko je bil v domači bajti pod Goro na kolini. Za ta dan mu je dal gospodar prosto. Ožbijeva mati si je namreč vsako leto v soseski z dnino prislužila enega odojka. To je bilo veselje za mladi rod pri bajti! Vigredi so otroci za svojega kočija nabirali regrat, trgali mlado travo, potem so iz lesa nosili mlado, še mlečno praprot, poleti pa so mu po grabnih nabirali srpje. Ko je jeseni prašiček pojedel tistih nekaj košev bozave, ki so jo pridelali na strmi njivički pod bajto, so ga morali zaklati. Da bi mu kupili kakšnega zrnja, o tem ni bilo niti misliti. Zato nikoli niso mogli klati kakšnega pitanca, ampak vselej takega srednjega prolenka. Ker pa so bili reveži, so se tudi s tem gmajtovali. Čeprav je bila kolina za bajtne otroke veliko veselje, je vendar v to veselje vsakokrat kanila bridka kapljica preizkušnje. Znano je namreč, da je pri bajti vsaka žival bolj prievodna, to pa zategadelj, ker pač imajo več časa, da živijo vsak, pri vsaki cali govorijo, jo čohlejo in ji sploh posvečajo več pozornosti. Dajejo ji vse sorte ljubkovalna imena in jo z njimi pogosto kličejo. Tudi v bajti pod Goro je bil ta prašiček vsak dan »nuči« in pogosto naravnost obkoljen od otrok. Razume se, da je bila kolina za otroke, čeprav so se je še tako veselili, obenem tudi hud udarec. Otroci, ki so bili še prekuževi, da bi mogli razumeti, da je smrt ljubljene nučija pač nujno zlo, so vekali in se ukajali šele takrat, ko so iz kuhinje zadišale prve dobrane. Seveda jim je mati vsakokrat mo-

Na Lešah

rala obljubiti, da bodo na vigred dobili drugega kočija. Tisto leto je mati pri večerji z zaskrbljenim glasom omenila, da so najbrž zadnje koline, čuti se namreč bolešno, zato si ne upa več z dnino prislužiti kočija. Bila je namreč v nošenju, zato se je pred otroci izgovorila z bolehnostjo. Da bi pa kočija kupili iz tistega, kar oče z olcernojo zasluži, o tem ni bilo govora. Ko je bil Ožbi drugo jutro na poti na Macigojevo, mu je na vsem lepem padla v glavo lepa, prijetna misel. »Nak,« si je na glas rekel. »Tudi drugo leto bomo klali, če Buoh zdravja da! Jaz bom dal denar za kočija.« Ta misel se mu je zdela kakor odrešilna, z njo se je vsak dan motil. Od tistih dob je misel na harmoniko opustil. To še lahko pozneje kdaj kupim, si je mislil. Bil je prepričan, da bi temu itak nasprotovala tudi njegova mati. »Ziran les«, je ona pravila harmoniki. Tudi dekla Jerca je imela o harmoniki zelo slabo mnenje in ni ji rekla drugače kot »škripanje«. Za trdno se je odločil, da bo dal denar domov, pa ne vsega. Vedel je, da tak kočij ne znese celega stotaka. Pri hlapcu bi si en stotak izmenjal in si nekaj obdržal zase. Morda za zelen lajbič, škornje, klobuk, uro? Bo že še videl. Tudi tako hitro ne bo nesel domov. Za veliko noč, za pisanko bo nesel domov. Za zdaj bo denar shranil v svoji skrinji med obleko. Nikomur ga ne bo pokazal. »O pač, tebi, Žvini, ga bom pokazal,« mu je večkrat rekel in zdelo se mu je, da ga Žvini s svojimi velikimi, neumnimi očmi vseeno tako razumno gleda.

Končno je prišel tudi starega leta dan. Na ta dan je bilo pri Macigoju posebno slovesno. Kaj posebnega že od božiča niso delali, saj so bili »nedielci«, samo pri živini so opravili in v cerkev hodili. Dan pred starim letom so žagali drva. Po stari šegi je bil ta dan namenjen za sranje, zato je bilo treba opraviti kakšno pomembnejše delo. Drugače so si posli urejali za sebe, največ so šivali. Šivanja se je lotil tudi hlapec Poldar, čeprav je bil za to delo že preobavten. Od starosti in garanja se je tresel in tudi videl je že slabo. Zanimivo ga je bilo gledati, kadar je šival. Ker je imel naduho, je hretil ko pitan prašič in godel, če mu ni šlo kaj od rok. »Frdamano,« dalje pri svoji kletvi ni prišel. Nit mu je vselej morala udeti dekla Jerca, ki se je pri tem delu rada ujedala. Njegovi šivi so bili redki in veliki, pravi rezarski in Jerca je zmeraj pravila, da kličejo drug drugemu: »Ti drži, jaz bom spustil!«

Na starega leta dan tudi šivali niso. Ko so opravili pri živini, so se vsi posli zbrali v poslovski hiši. Prisedel je tudi gospodar, nedieвно oblečen. Gospodinja se je tisti dan posebno izkazala. Za zajtrk so bili nudlni, sedaj je prinesla na mizo klobase, iz kuhinje pa je že prihajal duh po kuhanem svinjskem mesu. Na mizi so se poleg »mizneka« ponujale dve, tri sorte pogache, v kamri sta se hladila trijet in suho sadje. Mošt v grči je bil prinesen iz kota in še za zelenko črničevca je bilo prostora na mizi. Gospodar je povabil k mali južini. Pogovor je stekel o zimi, delu, letini in podobno. Gospodar je ponujal in doli-val pijačo, ko pa je za malo časa odšel iz hiše, se je vrnil z veliko, usnjeno in zamašeno denarnico. Izplačilo se je začelo.

Najprej je bil na vrsti Poldar, ki je veljal za velikega hlapca, potem hlapec Luka, za njim kravarica Jerca, za njo svinjarica Tona. Ožbi je bil zadnji. Gospodar je vsakomur, ko mu je dal denar, stisnil roko, se mu zahvalil za zvesto službo, se mu oprustil, če kdaj ni bilo kaj prav, in se priporočal za naprej. Posli so počasi, nekako pobožno spravljali vsak svoj denar in se zahvaljevali.

Ceprav je Ožbi celo leto tako težko čakal na ta dan, se mu je sedaj zdelo, da je še prehitro prišel. Imel je občutek, da še ni dovolj pripravljen za to. Ves čas izplačila je bil kot na trnju, ni štel, koliko so dobili drugi, njega sta zanimala samo njegova dva stotaka. Na ta dva je mislil. Ko mu je bil denar naštet, si ga ni upal dotakniti, na to so ga morali opomniti. Čudni občutki so ga spreletavali, ko je držal denar v roki. V teh trenutkih ni bil zmožen ničesar storiti. Šele ko je sedel v podstrešni kamri na svoji skrinji, si je denar ogledal. Barve ni mogel natanko ugotoviti, nekako med rjavo in rdečo je bila; vmes po dolgem in počez so bile namalane tanke zelene črtice in pike. V sredini je bil na eni strani namalan rusast mož, ki je Ožbija tako čudno gledal. Okoli te podobe je nekaj pisalo. Kaj, tega Ožbi ni mogel vedeti. Spodaj in na vsaki strani te rusaste

podobe so bile neke številke. Ni se ga mogel nagledati. Tudi meril ga je s prsti, obračal proti svetlobi, celo povohal ga je. Pošteno ga je že zazeblo, ko mu je končno našel mesto v skrinji, kamor ga bo shranil. Sedaj pa se je nekako osramočen spomnil na Žvinija. Čisto sem pozabil na njega, si je očital. Nekomu moram povedati, nekomu moram pokazati denar. Žviniju seveda, njemu sem to tolikokrat obljubil. Stisnil je stotaka pod jopič, stekel dol po stopnicah in je z nekaj razposajenimi skoki bil že v hlevu. Žvini je ležal in prežvekoval. Ko je zagledal Ožbija, je vstal in se pretegnil. »Žvini, moj Žvini! Poglej, kaj sem dobil!« Pomolil je stotaka Žviniju, ta je najprej globoko zadihaval, kot po navadi nezaupljivo povohal, Ožbi je občutil na roki njegov mokri in hrapavi jezik, čul je še glasen cmok in denarja ni bilo več.

V Ožbiju se je vse zavrtelo, v glavi mu je začelo čudno šumeti, v prsih je čutil močno razbijanje. Stal je kakor vkopan. Ni mogel razumeti, da je bil njegov tako težko pričakovani in še bolj težko prigranjeni denar tako nenadoma in tako po neumnem uničen. Skozi solze je še videl, kako ga Žvini kljub vsemu tako neprizadeto, neumno in obenem nedolžno gleda. Naslonil se je na njegov hrbet in milo zajokal.

Jože Šater

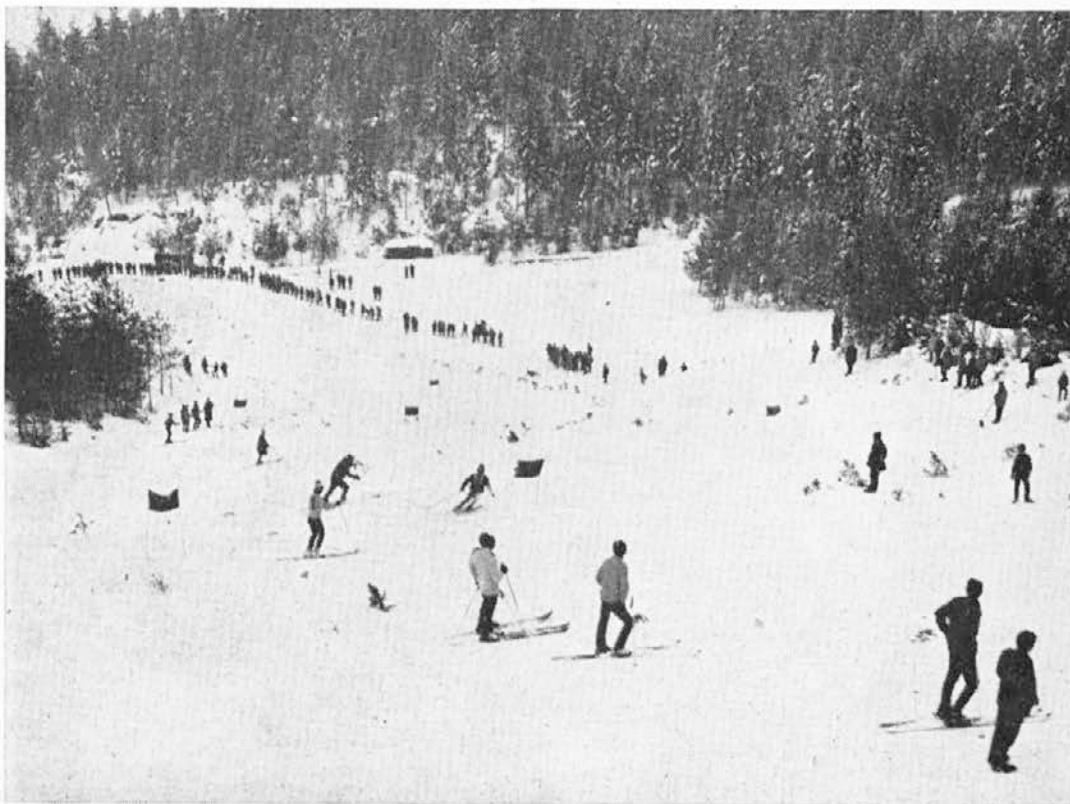
NAŠA SMUČARIJA

O uspehih, problemih in nadaljnjem delu koroških smučarjev

Pomlad je tu in človek bi mislil, da lahko ob koncu zime (vsaj koledarske) zapiše in zaokroži zimsko športno dejavnost v celoti. A ne gre, letos že ne! Snega je še dovolj in vse kaže, da zimsko športna dejavnost še ne bo kmalu zamrla. Po hribih bo še najbrž v maju dovolj snega in polno smučarjev, tekmovalcev bo še veliko in zato o zaokroženju celoti konec marca še ne moremo pisati. Lahko pa pogle-

damo nazaj in obravnavamo tisto, kar je do sedaj bilo. Kar povedati moramo, da je bila dosedanja dejavnost naših smučarjev in funkcionarjev-organizatorjev zelo zelo bogata, pa če govorimo tu o skakalcih, tekačih ali alpskih tekmovalcih.

Tekmovalci so bili že toliko, da jih je težko prešteti, od klubskih, šolskih, sindikalnih, področnih, meddruštvenih, republiških, državnih,

Pogled na del tekmovalne proge v Mežici

Foto: R. Vončina

Oto Pustoslemšek — solidno 7. mesto

mednarodnih, evropskih in svetovnih. Veliko jih je bilo pri nas, v Črni, Mežici, na Prevaljah in Ravnah, še več pa seveda drugod po Sloveniji in izven naše države. Če se povrnemo na naša domača tekmovanja, potem gre omeniti predvsem dve stvari. Prvič, tekmovanja so bila dobro obiskovana in kvalitetna, kar pomeni, da naši smučarji nekaj pomenijo, in drugič, da smo naš sloves dobrih organizatorjev še vedno obdržali, kar nam daje tudi za prihodnost dobre obete za organizacijo tekmovanja na naših terenih, to pa seveda veliko pomeni. Eno in drugo pa bo počasi, a zanesljivo dvignilo našo dolino do turistično zanimivega področja, kar lahko vsekakor vzamemo kot razveseljivo in koristno dejstvo. Tudi tekmovanja izven naše doline in domovine so nam vedno bolj blizu, in to iz preprostega vzroka, ker skoraj ne mine nobeno še tako zahtevno in elitno tekmovanje brez naših smučarjev, predvsem skakalcev in tekačev. Tudi to pove zelo veliko in za tak prodor naših smučarjev v državno in mednarodno arenno moramo izreči naše iskrene čestitke in sami sebi priznati, da Korošci na smučeh pravzaprav veliko pomenimo. Pa pogledimo te naše vrle smučarje kar po vrsti.

NAŠI SKAKALCI

so doma v Črni. Tamkajšnji smučarski klub jih vzgaja načrtno. Bratje Pudgarji so že povsod in vsem znani, motili pa bi se, če bi mislili, da se z njimi začne in konča lista črnskih skakalcev. Se daleč ne! Tu je še najmanj 20 fantov, ki se pridno poganjajo čez skakalnico z veliko željo in veliko volje, doseči Pudgarje. Niso neznani na republiških in državnih prvenstvih, torej so to tekmovalci, o katerih bomo še slišali. Vsi ti fantje s Pudgarji in agilnimi funkcionarji SK Črna na čelu si zaslužijo, da o njih nekaj napišemo. Predvsem zaradi tega, ker delajo v zelo skromnih pogojih in čisto tiho ter seveda tudi zato, ker je njihovo delo že do sedaj rodilo res bogate sadove.

Že marsikje so koroški športniki z državnim grbom na prsih zastopali našo državo, v Ameriki pa še ni bilo nobenega. No, sedaj lahko med tiste države, kamor je že stopila noga koroškega športnika, zapišemo tudi ZDA! In to po zaslugi Draga Pudgarja, prvega koroškega smučarja, ki je v Planici potegnil krepko nad 100 m in ki si je s svojimi odličnimi rezultati prislužil pot na svetovno prvenstvo v Strbskem Plesu na Češkoslovaškem. Bil je eden izmed šestih Jugoslovancev, ki so imeli čast zastopati našo državo na tekmovanju najvišje razvrstitve! To je brez dvoma uspeh, ki ga res lahko zapišemo z velikimi črkami, uspeh za Draga, za Črno in tudi za našo Koroško. Ob takih priložnostih človeku postane toplo pri srcu — tak dogodek mora razveseliti vsakega Korošca. Ali nismo ponosni,

ko beremo tudi o drugem Pudgarju same dobre vesti? Ali morete skriti navdušenje, ko berete: »Danilo Pudgar zmagovalac preglednih tekem med starejšimi mladinci v Planici!« ali čez celo prvo stran Dela s krepkimi črkami: »Danilo Pudgar sedmi na evropskem mladinskem prvenstvu!« Najbrž smo si edini, da so to odlični uspehi, da sedmo mesto v Evropi res veliko pomeni, in tudi to, da sta Drago in Danilo odlična skakalca. Zato obema naše iskrene čestitke. Da bi glas Koroške še dolgo nosila v svet in nas tako dostojno zastopala, kot do sedaj.

Se en Pudgar je, Ivo, in tudi on sodi med širši izbor najboljših skakalcev. Spomnimo se samo njegovega 9. mesta med člani v Planici. In še drugi so! Kar ne gre brez navdušenja, ko listaš po rezultatih in zasledeš pod naslovom »mladih talentov na pretek« zapis o tekmovanju za memorial skakalca Vidoviča na Pohorju. Pri pionirjih je zmagal Kolarič, pri mlajših mladincih pa Kunc pred Grabnerjem in Ledinekom, vsi seveda iz Črne. Tu so še Kaker, Kogelnik, Fajmut, Skrivalnik, Kolarič, Bic, Golob, Jelen, Mlačnik pa Gutovnik, ki niso znani samo v Črni, ampak tudi drugod po Sloveniji, povsod tam, kjer so skakalnice in kjer se zbirajo korajžni fantje tudi za naslove republiških in državnih prvakov v smučarskih skokih. A naštevanka še ni bilo konec. V Črni so še drugi mlajši fantje, ki tudi skakejo, a še ne hodijo na republiška in državna prvenstva. Prepričani smo, da nam ne bodo zamerili, ker jih tokrat nismo omenili. Važno je, da so in z dobrim delom bodo dočakali tudi trenutek, ko bodo tudi njihova imena polnila stolpce časopisov. To si z njimi vred želimo tudi mi.

Kje vse so črnski skakalci v letošnjem letu tekmovali? Veliko so potovali, zlasti prva dva Pudgarja, in veliko trenirali, vadili. Sedaj smo pa tam. Za dobrega skakalca tudi poletje ni čas počitka. To je povsod in vedno samo pripravljaj, samopremagovanje, odrekanje, to je delo, utrudljivo, z znojem prepojeno delo. In ko se veselimo uspehov, se spomnimo tudi na ves vložen trud, ki je bil potreben za uspeh, in takrat moramo tem našim vrlim skakalcem še krepkeje stisniti roko.

TEKAČI

domujejo v spodnjem koncu doline, na Ravnah. Smučarski klub in njegova tekaška šola združujeta v svojih vrstah starejše in mlajše, ki na ozkih dilcah režejo smučine na Koroškem, po Sloveniji, Jugoslaviji in tudi v drugih državah. Če bi jih primerjali s črnski skakalci, bi morali zapisati, da tudi oni nimajo dovolj dobrih pogojev za delo, a jo vendar boljše odrezajo pri sredstvih kot njihovi vrstniki s širokimi dilcami v Črni.

Tudi ravenski tekači so povsod znani in resnici na ljubo je treba priznati, da tudi tu raste rod, ki bi rad čimprej prehitel svoje vzornike Baučeta, Dretnika in Karpača. V tej najtežji smučarski panogi je delo trdo, treba je požirati kilometer za kilometrom in to je šport samo za vzdržljive, krepke fante in dekleta. To ni šport za mehkužce, zato verjetno marsikdo odpade, drugi sploh poizkusiti noče. Zato je potrebno tembolj ceniti tekaško šolo, ki je uspela zbrati veliko mladih in ki je s sedanjimi uspehi svojih varovancev pokazala, da se načrtno delo že obrestuje.

Peripetije pred odhodom na svetovno prvenstvo v klasičnih disciplinah v Strbskem Plesu so itak poznane, veliko je bilo napisanega tudi po povratku prav o tem športu, zato stvari ne gre ponavljati. Dejstvo je in ostane, da je za malo denarja malo muzike! In mogoče še to, da morajo za načrtno vzgojo imeti dovolj časa tisti, ki se vzgajajo in tudi tisti, ki vzgajajo.

Koroški tekači so letos zmagali na številnih prireditvah, pa naj so to Karpač, Dretnik, Bauče, Baučetova, Legner, Sardi ali Mozgan in o vseh teh tekmovanjih ne bi pisali. Zdi pa se nam potrebno, da detajlno pogledamo uspehe naših tekačev z republiškega in državnega prvenstva in da predstavimo našega udeleženca na SP Dretnika.

Republiško prvenstvo je bilo letos na Ravnah. Bauče si je z odličnim tekom priboril srebro na 15 km z malenkostnim zaostankom za letos najboljšim Kerštajnom, Dretnik je bil

peti in Karpač šesti. Pri mlajših članih je bil drugi Gorenšek, pri mlajših mladincih najdemo Sardi na petem, pri starejših mladincih pa Mozgan na drugem in Ugrina na petem mestu. Tudi Baučetova je bila med članicami druga in si priborila srebrno kolajno. Ta uspeh naših tekačev pa še ni popoln. V članskem štafetnem teku so Karpač, Dretnik in Bauče bili najboljši, prav tako tudi starejši mladinci, medtem ko je bila naša štafeta pri mlajših mladincih tretja. Vsi ti rezultati dokazujejo, da so naši tekači še vedno v konici slovenskega in državnega vrha in tudi to, da se mladi krepko približujejo najboljšim v svojih disciplinah.

Še večji uspeh so naši dosegli na državnem prvenstvu v Delnicah. Tudi tu je bil naš najboljši Mirko Bauče, ki je bil drugi tik za Kerštajnom na 30 km, pa četrti na 15 km. Na 15 km dolgi progi bi Karpač skoraj premagal Kerštajna. Samo 3 sekunde bi moral bolje teči, pa bi premagal velikega favorita. Vendar je tudi drugo mesto izreden uspeh in vreden vse pohvale. Dretnik je bil peti. Najsvetlejša točka državnega prvenstva pa je bila brez dvoma naša Jožica Bauče. Na 10 km je zanesljivo osvojila zlato kolajno, prav tako pa tudi na 5 km dolgi progi v mrtvem teku z Grilčevo. Zlato je osvojil tudi Mozgan pri starejših mladincih (!), Ugrin pa je bil tretji. Pri mlajših mladincih je bil Sardi četrti, pri mlajših članih pa Gorenšek četrti. V članski štafeti so se morali naši »zadovoljiti« z drugim mestom, mlajši mladinci so bili tretji, starejši mladinci pa drugi!

Skupna bera: 3 prva, 4 druga in 2 tretji mesti je več kot odlično, zato vse priznanje in čestitke našim vrlim tekačem.

Milan Dretnik, ki je svoj doslej največji uspeh dosegel na tekmovanju za pokal Kurikala v lanskem letu, ko je bil v hudi mednarodni konkurenci 13., si je z odličnimi rezultati, ki so štel kot izbirna tekmovanja, priboril mesto med štirimi najboljšimi jugoslovanskimi tekači, ki so zastopali državne barve na svetovnem prvenstvu v Strbskem Plesu. Ze sama udeležba na tako velikem tekmovanju je izreden uspeh, zato moramo ob tem dogodu Dretniku iskreno čestitati z željo, da bo tudi v bodoče vztrajal in dostojno kot do sedaj zastopal naš koroški šport na domačih in tujih tekmovanjih.

ALPSKI TEKMOVALCI

so doma povsod, v Črni, Mežici, na Prevaljah in Ravnah. Najštevilnejši so in vedno več jih je. Postali so nomadi na smučeh, saj so tekmovanja v alpskem smučanju tako pogosta, da bi bilo najbolje, če bi se z enega tekmovanja vozili na drugo, si ogledali progo, trenirali in nastopili na tekmovanju, in tako naprej vso zimo, dokler je sneg tudi samo v višjih legah. V alpskem smučanju so starejši tekmovalci redke izjeme, zato pa je veliko mladih, ki so že na težkih preizkušnjah dokazali svoje kvalitete. Mladi rod v alpski šoli, ki skrbi za najboljšo, je na pohodu in ne bo več dolgo, ko se bo še bolj krepko usidral pri vrhu pionirskega in mladinskega alpskega smučanja v Sloveniji. Da naše napovedi niso preuranjene, vam najbolje dokazujejo rezultati, ki so jih naši že dosegli na letošnjih tekmovanjih.

Na državnem prvenstvu v Mavrovu se je Potočnik pri mlajših mladincih plasiral na četrto, Borštner pa na šesto mesto v slalomu. V isti disciplini je bila Matvozova četrta pri starejših mladinkah. V veleslalomu sta bila Potočnik tretji, Borštner pa osmi v svoji disciplini, Matvozova je bila tudi tretja pri starejših mladinkah, Ježeva pa četrta pri mlajših mladinkah. V smuku pri mlajših mladincih je bil Borštner četrti, Samec deveti in Ježeva peta pri mlajših mladinkah, medtem ko je bil Novak enajsti pri starejših mladincih, Matvozova pa celo druga pri starejših mladinkah.

Na slovenskem prvenstvu za mlajše mladinke in mladince, ki je bilo na Prevaljah in Ravnah, pa so se naši odrezali tako: v smuku je bila Ježeva četrta, sedmi Borštner in osmi Potočnik, v slalomu pa je bila Ježeva tretja, prav tako Potočnik, Mikeln pa je bil šesti. Tudi na drugih tekmovanjih so mladi smučarji, ki smo jih že omenili, dosegli odlične rezulta-

te. A tu so še drugi, ki veliko obetajo. Starejši pionir Hölel je letos suvereno zmagal na prvih jugoslovanskih pionirskih igrah v veleslalomu. To pa ni njegova edina zmaga. Če gre brez smole, vedno zmaguje z velikim naskokom v svoji disciplini. Vsekakor je to smučar, o katerem bomo v prihodnje še veliko slišali.

Da imamo poleg dobrih mladincev tudi dobre pionirje, ni dokaz samo Hölel, ampak vrsta naših mladih smučarjev iz vseh krajev naše doline. Na pionirskem slovenskem prvenstvu — če vzamemo za prikaz njihove vrednosti samo te rezultate — so bili solidni:

V veleslalomu je bila mlajša pionirka Kadiševa enajsta, pri mlajših pionirjih pa Kotnik peti, Komar enajsti, Štefanovič štirinajsti, Pustoslavšek sedemnajsti, pri starejših pionirskih Kotnikova šesta in pri starejših pionirjih Modrjan deveti, Fortin E. enajsti in Kolar dvanajsti. Omembe vredni je tudi uspeh cibanov Lednika, ki je bil deseti med svojimi vrstniki.

V slalomu je bila pri mlajših pionirskih Celcerjeva šesta, Kotnik pri mlajših pionirjih četrta in Štefanovič enajsti, medtem ko pri starejših mladincih najdemo Fortina E. na odličnem tretjem, Gruberja na osmem in Kolarja na petnajstem mestu.

Pravo podobo vrednosti naših mladih smučarjev nam dajo šele razni dvoboji. Premagali so gladko Celjane, kar je vreden uspeh. Seveda pa niso samo našeti tisti, ki dobro smučajo v naši dolini. Tu so še Plešec, Črnovek, Kordeš, Kakerjeva, Sipek, Novak, Skralovnik, Štruc, Gorza, Travneker, Sušlova, Senica, Golgranc, Capelnikova, Mandl, Kert, Stifter, Kolar, Fortin M., Lenasičeva, Kovačeva, Dretnikova in Škrubejeva in še cela vrsta mladih tekmovalcev in tekmovalk, ki imajo ob pravilni vzgoji vse možnosti, da hitro napredujejo in postanejo zelo dobri smučarji, ki bodo v bližnji prihodnosti dostojno zastopali koroški šport v Sloveniji in Jugoslaviji.

Če smo prej omenili, da so starejši tekmovalci redki, potem moramo še dodati, da pa so še vedno uspešni. Res je sicer, da jih na mednarodnih tekmovanjih ne zasledimo, zato pa so doma vedno zvrh, kadar so tekme. Brez dvoma je Tevževa s prvim mestom v smuku za članice na Zelenici pokazala, da je še vedno odlična smučarka in tudi o Pustoslavšku ne moremo povedati drugače. Kar pogledamo si njegove zaporedne zmage na smučiščih v bližnji in daljni okolici, njegov uspeh s šestim mestom na slovenskem prvenstvu v Mežici in še boljše drugo mesto v smuku na Zelenici. Tudi Fanedl in starejši Fortin nista tekmovalca, ki bi nas razočarala. Nastop starejših tekmovalcev je še vedno dobrodošel in potreben, saj so mladim za vzgled in vzgledi vlečejo.

Torej tudi za alpske tekmovalce moramo povedati da so zelo dobri, da nas uspešno zastopajo in da zaslužijo za svoje uspehe najmanj to, da jim od srca čestitamo. Vedeti namreč moramo, da je to le disciplina, ki ima v Sloveniji in po svetu izmed vseh smučarskih disciplin največjo konkurenco!

Pri tem bežnem pogledu nekaterih, vendar pa najvažnejših rezultatov, ki so jih naši smučarji dosegli do sedaj (pišem na prvi spomladanski dan), nekako sam od sebe prihaja na površje neki napredek, neki množični vzgon, ki se še dviga. Vedno več je teh smučarjev, ki vidno napredujejo, in če jih vzamemo kot celoto, je to sila, rekel bi pohod na širokih, ozkih in normalnih dilcah, ki tudi v slovenskem in jugoslovanskem merilu nekaj pomeni. Ta mladostna vnaša, ta želja po afirmaciji, ki je pogojena s pravim, dolgotrajnim in načrtnim delom, veliko obeta.

Vprašanje je sedaj, ali se bomo vsi vključili v ta vzgon in mu pomagali na površje ali pa ga bomo z velikimi govori, resolucijami in obljubami zadušili. Če ga bomo, je vprašanje, čez koliko let bo spet tu. Sicer pa o tem niti misliti ne smemo. Misliti moramo na to, kako mu bomo pomagali še višje. Torej kako?

PRVI POGOJ SO OBJEKTI

Vlečnica v Črni, sedežnica v Mežici, kratka prenosna vlečnica na Prevaljah, vlečnica ob DTK na Ravnah in dve na Ošvenu ter ne nazadnje bližnja smučišča in vlečnice na avstrijski

ski strani Pece ter dva stroja za teptanje snega v naši dolini so vsekakor krepko pripomogli, da se lahko alpsko smučanje vedno bolj razvija. S temi objekti pa kljub temu še ne smemo biti zadovoljni. Če hočemo namreč enakopravno korakati z drugimi zimskošportnimi središči v Sloveniji in tekmovalnem in turističnem smislu, bo potrebno še krepko zavihati rokave. Spoznanje, da lahko dobri tekmovalni uspehi posameznikov najbolj propagirajo kraj in ga naredijo turistično zanimivega, pri nas ni prodrlo v celoti, prav pa bi bilo, da bi si tu turizem in šport najprej podala roke, prepričan sem — v obojestransko korist.

V Črni se letos pripravljajo na novo sedežnico ali vlečnico, za novo progo, v Mežici razmišljajo o podaljšanju proge in seveda tudi o vlečnici, na Prevaljah tudi želijo daljšo vlečnico, na Ravnah se je nekaj govorilo o celem kompleksu del pod Uršljo goro. Vprašanje je sedaj, ali bo ostalo vse le pri željah in govorih ali pa bo kaj tudi narejenega. Najbrž tam najprej, kjer bodo krajevni faktorji, ki lahko o tem odločajo, našli skupen jezik in razbili razne »svoje glave« ideje, ki lahko skupni stvari samo škodijo in složno prijeti za delo. Tem že sedaj izražamo naše simpatije in zahvalo za to, kar bodo naredili za skupno stvar, za še boljše pogoje razvoja alpskega smučanja in za razvoj turizma v naši dolini. Če bo objektov več, bomo imeli še boljše tekmovalce, če bomo imeli boljše tekmovalce, se bo turizem bolj razvijal. Če bomo imeli razvit turizem, bo več denarja v naši občini, in če bo več denarja, bo v skupni vreči več denarja tudi za šport. In smučanje je pri nas šport št. 1. Zelo preprosto in resnično.

Tekaške proge je možno narediti povsod tam, kjer je sneg in tu torej objekti niso problem. Drugače je s skakalnim športom in resnici na ljubo je treba priznati, da so se investicije v to dejavnost bogato obrestovale le v Črni. Tam je skakalni šport res razvit in najbrž bi bilo neumno misliti, da bi se v naši dolini še kje »namislili« graditi skakalnico. Razdalje so tako kratke, prevozna sredstva ta-

ko razširjena, da lahko vsak iz naše doline, kdor se želi posvetiti temu športu, mirne duše ta svoja hotenja uresniči v Črni. Res pa je tudi, da dobro vzdrževanje že obstoječih skakalnic v Črni postaja problem zaradi pomanjkanja finančnih sredstev in tudi tu bodo morale turistične organizacije prispevati svoj delež.

KADRI

Če hočemo boljše kvaliteto v športu, potem moramo poleg osnovnih pogojev imeti tudi zelo dobre strokovnjake za posamezne panoge. In več jih moramo imeti. Če s predšolsko mladino je potrebno začeti, če hočemo v današnjem času iz pionirja, mladince in kasneje člana kaj prida iztržiti. In veliko tistih mora biti, ki se med seboj spodbujajo, med seboj tekmujejo, in kje je tekmovalni duh bolj razvit kot pri naši mladini? Prav ta tekmovalni duh je potrebno pravilno usmerjati, še za najmlajše smučarje je potrebno načrtno skrbeti. Teh je tudi največ.

Sedanje število dela voljnih smučarskih vadiateljev, učiteljev in trenerjev za res pravo načrtno delo še ne zadošča. Res je, da je tudi pri tem zadnje čase opaziti premike na bolje, vendar to še daleč ne pomeni, da so povsod naredili vse, kar bi lahko in da je povsod dovolj dobre volje, če je potrebno pomagati.

Če govorimo o načrtni vzgoji in kadrih pri alpskem smučanju, in to je pri nas najbolj razvito, potem vsekakor ne smemo zamolčati, da na tem področju napredujemo. Samo letošnji začetniški tečaji v zimskih počitnicah v Črni, Mežici, na Prevaljah in Ravnah to potrjujejo. Na teh tečajih se je zbralo prek 200 začetnikov, to pa je že lepa številka. Razveseljivo je, da so bili med njimi tudi predšolski otroci, kar pomeni, da se je z najmlajšimi pravočasno začelo. Taki tečaji so bili tudi prejšnja leta, vendar so vsako leto bolj številni in lahko rečemo tudi boljše organizirani in izvedeni. To pa je vsekakor odvisno zopet od razpoložljivega voditeljskega kadra. Lansko sezono je bil na Ravnah tečaj za smučarske vadiatelje, ki so se letos že vključili v delo (seve-

Smučarski razgledi

Foto: Broman

da ne vsi), letos pa je tak tečaj propadel, ker enostavno ni bilo nobene prijave! Res niti najmanj spodbudno, če vemo, da je lani tečaj opravila samo ena kandidatinja s Prevalj, drugi pa so bili vsi Ravenčani. Kje ste ostali iz naše doline?

Druga stvar, ki bode v oči, je ta, da iz teh koristnih tečajev ne iztržimo vsega, kar bi lahko. Vsi ti tečaji so le enkratna letna akcija, ki naj bi bila le začetek načrtnega dela. Vse te mlade fante in dekleta bi bilo treba po tečaju sprejeti v smučarske sekcije in klube, kar pa na žalost ni tako. Zakaj? Zato, ker ni dovolj vaditeljev, učiteljev in trenerjev — tistih seveda, ki bi delali. Razumljivo je, da je potrebno računati na določen osip, vendar se zdi, da je ta osip le veliko veliko prevelik.

Za tekmovalce — pionirje in mladince — je malo bolje poskrbljeno. Strokovni odbor za zimski šport pri ObZTK Ravne že vrsto let skrbi za tako imenovano alpsko šolo, ki je brez dvoma že dala lepe rezultate. Lansko leto je bil v zimskih mesecih na razpolago trener Waltl, ki je treniral v Črni, Mežici in na Ravnah. Letos si to delo delijo Plešec (Črna), Pustoslemšek (Mežica) in Waltl (Ravne). Brez dvoma napredek in pomoč terenu, saj te trenerje plačuje občinska zveza za telesno kulturo. Korak naprej torej, vendar še ne tako dolg in krepak, da bi bili lahko zadovoljni. Najmanj 200 mladih smučark in smučarjev bi morali v naši dolini načrtno vzgajati, za njih skrbeti. Šele potem bi lahko govorili in pisali, da smo res nekaj velikega naredili. Smučarje in smučarke imamo, nimamo pa dovolj vaditeljev, učiteljev in trenerjev. Tu pa je potrebno pripisati, da ni vprašanje samo število, ampak tudi kvaliteta strokovnega kadra. In še to, da moramo za smučarje skrbeti vse leto in ne samo tedaj, ko zapade sneg.

Oče Pudgar je svoje sinove naučil skakati. In ne samo svoje sinove, ampak še veliko fantov iz Črne in okolice. Smučarski klub v Črni je edini klub v naši dolini, ki načrtno vzgaja skakalce. Ampak tudi tu nastaja problem strokovnega kadra. Veliko mladih je, ki bi želeli poleteti prek skakalnic v Črni, in tudi te mlade fante bi bilo potrebno načrtno vzgajati. Torej več Pudgarjev vsekakor ne bi škodilo. Tekoški šport je dobil domovinsko pravico na Ravnah, kljub temu pa ne najdemo v tekaški šoli pri SK Fužinar samo Ravenčanov in prav je tako. En trener (Kecerin) tudi tu ne zadostuje več, morali bodo misliti še na pomoč. Kje jo dobiti?

Če vzamemo še enkrat množično razvejanost naše smučarije in uspehe posameznikov ter ekip iz naše doline pod drobnogled, potem nesporno drži, da je ta množičnost široka in da so uspehi veliki. Če z njimi primerjamo razpoložljive strokovne kadre, potem so ti uspehi še večji. In če zapišemo, da v vsej dolini in v vseh treh smučarskih panogah nimamo niti enega profesionalnega trenerja, potem se

pravzaprav čudimo in sprašujemo, od kod sploh vsi ti uspehi in vsa ta množičnost. Počivati na lovoričkah pa ni priporočljivo, nič ni tako dobro, da se ne bi dalo narediti še boljše. In pogledimo tiste, ki so pred nami, ki so še boljši. Od tistih se moramo učiti, po možnosti pa jih čimprej prehiteti. In če hočemo v tem uspeti, potem moramo strokovne kadre najmanj podvojiti in jim nuditi stalno možnost izobraževanja ter izpopolnitev njihovega znanja.

PRAVILNO ODMERJENA FINANČNA SREDSTVA

Danes že vsaka mamica ve, koliko tisočakov je treba odšteti, če je potrebno otroka vsaj za silo opremiti, da bo lahko stopil na sneg. Torej že začetnik veliko stane. Lahko si torej predstavljamo, koliko stane že boljši tekmovalci v tej ali oni smučarski panogi, da lahko sploh smuča. Tu je šele osnovna oprema, kje pa so potem še sredstva za treninge, tečaje in tekmovalništvo. Če hočemo imeti dobre in odlične smučarje, jih moramo najprej sodobno opremiti, jim omogočiti kvalitetno vadbo — čimveč vadb na različnih terenih — in jih pošiljati na čimveč tekmovalj. To pa veliko stane in klubi — vsi po vrsti v naši dolini (seveda eni več, drugi manj) se stalno borijo s finančnimi težavami. Njihovi funkcionarji so dobili že sive lase in potne roke od stalnega moledovanja in pritiskanja na kljuko tu in

tam za pridobivanje finančnih sredstev. To je bridka resnica in tu nič drugega ne pomaga kot povedati, ali smo za to, da imamo veliko dobrih smučarjev, ali pa nismo. Če smo za to, potem je potrebno dejavnost podpreti, če pa ne, se moramo zavestno odpovedati vsemu, zdravju in razvedrilu naših otrok, tekmovalnim uspehom in tudi našemu ponosu, ker nikoli več ne bomo mogli (vsaj upam, da vsi pravi Korošci) govoriti: Pudgar je skakal v Ameriki, na svetovnem prvenstvu na Češkem, Dretnik je med potniki za svetovno prvenstvo, Baučeto je državna prvakinja, Tevževa je republiška prvakinja, Pustoslemšek je bil drugi na republiškem prvenstvu, pogled kake uspehe imajo naši mladi Hölel, Potočnik, Borštner, Ježeva, Kotnikova, Matvozova. Še in še bi lahko naštevali, sicer pa itak berete časopise in gledate televizijo.

Tako, kot se vsak rad pohvali z uspehi, tako naj tudi pomaga, da bodo ne samo taki, ampak še boljši.

Če bomo znali pravilno vrednotiti delo naših trenerjev, bo tudi delo boljše, bolj kvalitetno, če bomo znali za načrtno vzgojo odmeriti pravilno vsoto denarja, uspehi ne bodo izostali. To ne sme biti samo naša želja, ampak tudi naša dolžnost. Odgovornost je tu, zavzeti se je moramo! Zato vsem, ki so v samoupravnih in drugih organih, kjer se odloča o virih sredstev za šport, te vrstice v premislek, v trezno presojo, saj smo vendar vsi za to, da nekaj pomenimo in naše otroke imamo menda res tudi radi.

10 leto taborniškega odreda „Koroških jeklarjev“ Ravne

Med mnogimi organizacijami v Mežiški dolini bodo letošnje leto proslavili svoj jubilej tudi ravenški taborniki. Minilo je deset let, odkar so na Ravnah ustanovili svoj odred »Koroških jeklarjev«. Kdo so taborniki? Kaj je njihov namen in s čim se ukvarjajo, nam bo povedala kronika, ki so jo skromno vodili od ustanovitve odreda do danes. Prisluhnimo ji!

Pobudo, da bi se na Ravnah ustanovila taborniška organizacija, je dal tov. Karel Fanedl, ki je leta 1957 zbral mlade ljudi, kateri so imeli veselje živeti v naravi, jo spoznavati in jo tudi zaščititi pred uničevanjem. Da se je začela ta lepa organizacija razvijati, je bila zasluga njegove žene.

V spomin na junaškega borca Franja Malgaja, ki je padel v borbi za slovensko Koroško, so takratni taborniki imenovali svojo organizacijo »Malgajev rod«, za starešino pa je bil izvoljen tov. Fanedl. Kmalu po ustanovitvi so taborniki organizirali prvi tabor na Lubasovem travniku. Ta lepo uspeli tabor je trajal teden dni. Med taborniki je bilo nekaj članov, ki so že bili zaposleni in so zjutraj kar iz tabora odhajali v službo ter se po končanem delu spet vračali v tabor. Še danes se radi spominjajo teh prijetnih dogodkov.

Naslednje leto je prevzel mesto starešine Malgajevoga rodu tov. Hölel, ki je vodil ravenške tabornike vse do 1961. leta. Malgajev rod je naraščal iz dneva v dan, zato so se nekateri člani udeležili vodniških tečajev. Ti izurjeni vodniki so laže učili tabornike potrebnih veščin in jih vzgajali po zakonih, ki jih taborniška organizacija predpisuje. Hodili so na izlete v bližnjo in daljno okolico. Prirejali so taborjenja, se učili postavljati šotore, se vadili v signalizaciji, topografiji, spoznavali potne znake ter se vadili v kurjenju tabornega ognja. Udeleževali so se raznih taborniških mnogobojev, ki so jih prirejali taborniški rodovi širom po naši republiki. Nekajkrat so taborili tudi ob morju in je bilo to za tabornike posebno doživetje. Tudi v zimskem času niso mirovali. Priredili so tekmovalništvo v sankanju in smučanju.

24. marca 1960 pa so ravenški taborniki ustanovili novi taborniški odred pod nazivom odred »Koroških jeklarjev«. Izvolili so novo odredovo upravo ter izdelali načrt dela in akcij za prihodnje obdobje. Navezovali so stike s sosednjimi taborniškimi odredi in se udeleževali njihovih tekmovalj. Prijateljske odnose so imeli s taborniki »Bistrega potoka« iz Mute, ki so bili po svojih uspehih znani daleč naokrog. Te-

Da je le belo, pa je tudi živo

ga leta so se ravenški taborniki prvič udeležili tradicionalnega »pohoda ob žici okupirane Ljubljane« in dosegli med mnogimi taborniškimi ekipami drugo mesto, kar je bilo zanje velik uspeh. Nameravali so tiškati tudi svoje glasilo, kar pa jim zaradi pomanjkanja denarja ni uspelo.

Na naslednjem občnem zboru, ki so ga ravenški taborniki priredili leta 1962, je bil izvoljen za starešino odreda »Koroških jeklarjev« tov. Tone Ivartnik. Tudi on se je vživel med taborniki, jih vzpodbujal k raznim akcijam ter skrbel za to, da je tabornikom mineval čas kar najlepše in uspešno. Zaradi nujnih službenih obveznosti je naslednje leto predal mesto starešine zvestemu veteranu taborniškega življenja tov. Jožetu Šulerju, ki je vodil odred do leta 1969. Na njegovo mesto je nato stopil tov. Milan Klemenc. Zadnja leta pa je na Ravnah med starejšimi mladinci vse manj zanimanja za taborniško organizacijo.

Vzrokov za to je lahko več. Neprimerni filmi, televizija, motorizacija ter igralni avtomati po javnih lokalih so pritegnili veliko mladine. Ta dejstva pa velikokrat slabo vplivajo na mladega človeka, ki se morda niti ne zave, kdaj zaide na slaba pota.

Drugi vzrok pa je tudi ta, da nam ob skromnih dotacijah ne uspe nabaviti potrebnih taborniških rekvizitov. Če hočemo imeti v svojih vrstah mnogo mladine, ji moramo nekaj tudi nuditi. Kako naj prirejamo taborjenja v oddaljenih krajih, če nimamo dovolj šotorov, športnih rekvizitov

in še marsikaj potrebnega. Morda pristojne organizacije raje plačujejo stroške mladinskega prestopništva, ki iz dneva v dan naraščajo, kot da bi ta denar vložile za razširitev taborniškega življenja, ki usmerja mladino na prava pota.

Za mladino je veliko boljše, da v prostih dneh pohiti v naravo, kot pa da prebije prosti čas v zasmrajenih pivnicah in zapravlja svoj ali očetov težko prisluženi denar za alkoholne pijače in igralne avtomate.

Letošnji občni zbor je bil tudi slovesen, saj smo odlikovali naše dolgoletne člane. Z zlatim vencem je bil odlikovan tov. Jože Šuler, ki je bil letos ponovno izvoljen za starešino odreda, s srebrnim vencem pa so bil odlikovani Milan Klemenc, Milena Šuler in Hilda Vetter.

Ob letošnjem dnevu žena so ravenški taborniki na pobudo predsednika krajevne organizacije ZB Ravne obiskali partizanske matere, ki živijo v okoliških hribih ravenške občine, in jim s predstavniki ZB po skromnem obdarovanju čestitali za njihov praznik ter z njimi obujali spomine na dni, ko smo se borili za osvoboditev naše domovine proti nacistom. Taborniki želijo, da bi se ta lepa in humana akcija izvedla vsako leto.

Ob svojem jubileju se taborniki odreda Koroških jeklarjev zahvaljujejo vsem starešinam in drugim članom, ki so vložili svoj trud, da je taborniško življenje zrastle in tudi vzcvetelo v kraju med koroškimi železarji.

S prirodo k novemu človeku!

Karlo Krevh

V deželi sfing in piramid

Včasih človeku zmanjka besed, da bi lahko izrazil vse, kar misli, in čuti, kar je videl in doživel. Nekateri ljudje si zaradi svoje primitivnosti ne morejo zamisliti, da sem prepotoval skoraj štiri kontinente, da sem geograf-praktik, ne pa s prstom na zemljevidu, kar je praktična dejavnost naših mladih učenjakov.

Danes bom opisal svoje vtise iz Egipta, drugič kdaj pa Palestino, Mezopotamijo in Iran.

Še danes, po dolгих letih, sem poln vtisov iz starega Egipta, iz dežele kraljev Hat-Sep-Šut. Stari Egipt me ni razočaral, ker sem si ga predstavljal kot našo Bosno in Hercegovino s Sarajevom, seveda pa je precej drugačen.

Naj mi za uvod služijo besede Isabelle Barclay iz njene knjige *Odkrivanje sveta*:

»Sprva so ljudje iskali sredstva za življenje, kasneje pa reči, zaradi katerih je življenje vredno življenja. Toda bodi da je jamski človek iskal narezani kamen, bodi, da je Pisarro iskal zlato ali pa admiral Byrd znanstvene podatke, končno je šlo v bistvu vedno za isto: za človekovo voljo do življenja, za njegovo željo **imeti in vedeti**. To je temeljna »potreba in pohlep«, ki sta gnala ljudi iz oceana na ocean, s celine na celino, iz kamene dobe v atomsko dobo. To je

Začnemo lahko pred 4000 leti v Egiptu, končamo pa tam, kjer moramo: v Ameriki ali Sibiriji!«

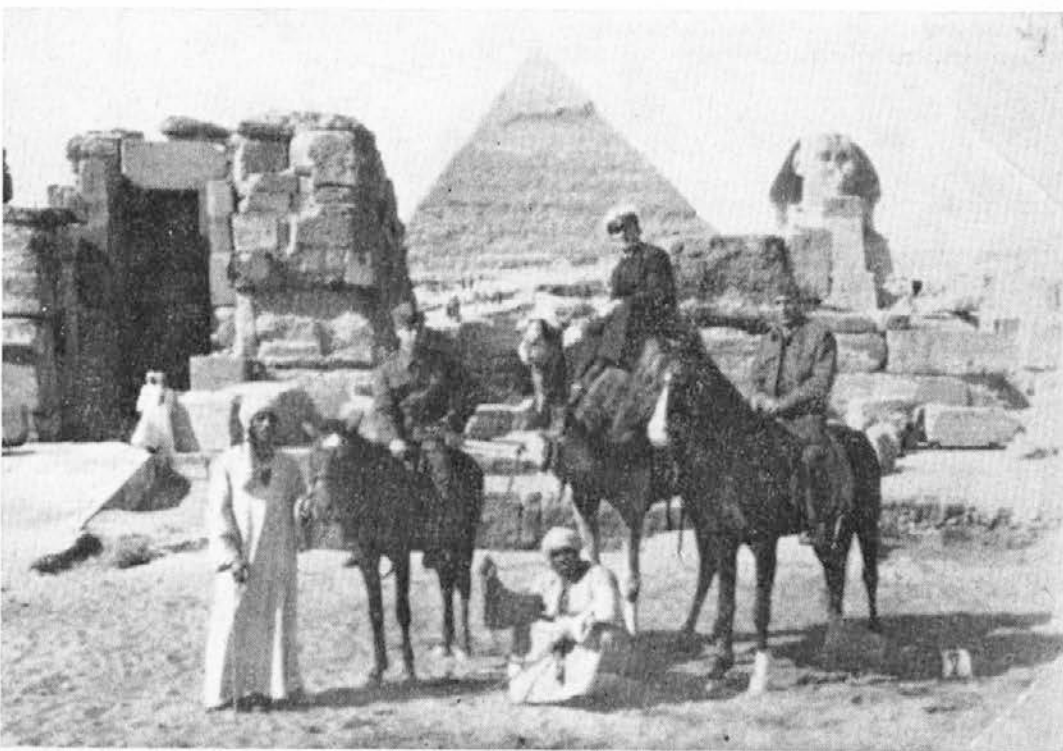
Nekoč je gnala ljudi naprej samo želja imeti in vedeti, odkriti nekaj novega, danes pa tudi želja videti in doumeti to, kar je bilo pred 4000 ali 6000 leti.

Tako bi na kratko opisal dolino Nila, ki hrani nebroj spomenikov izpred naše ere in nič čudnega ni, da je ravno Egiptčan Hamm pred približno 4000 leti prvi raziskovalec, saj spada njegov rod med prva civilizirana ljudstva na svetu. Že okoli 3000 let pred našim štetjem so imeli ljudje v dolini Nila za seboj dolgo in razburljivo zgodovino.

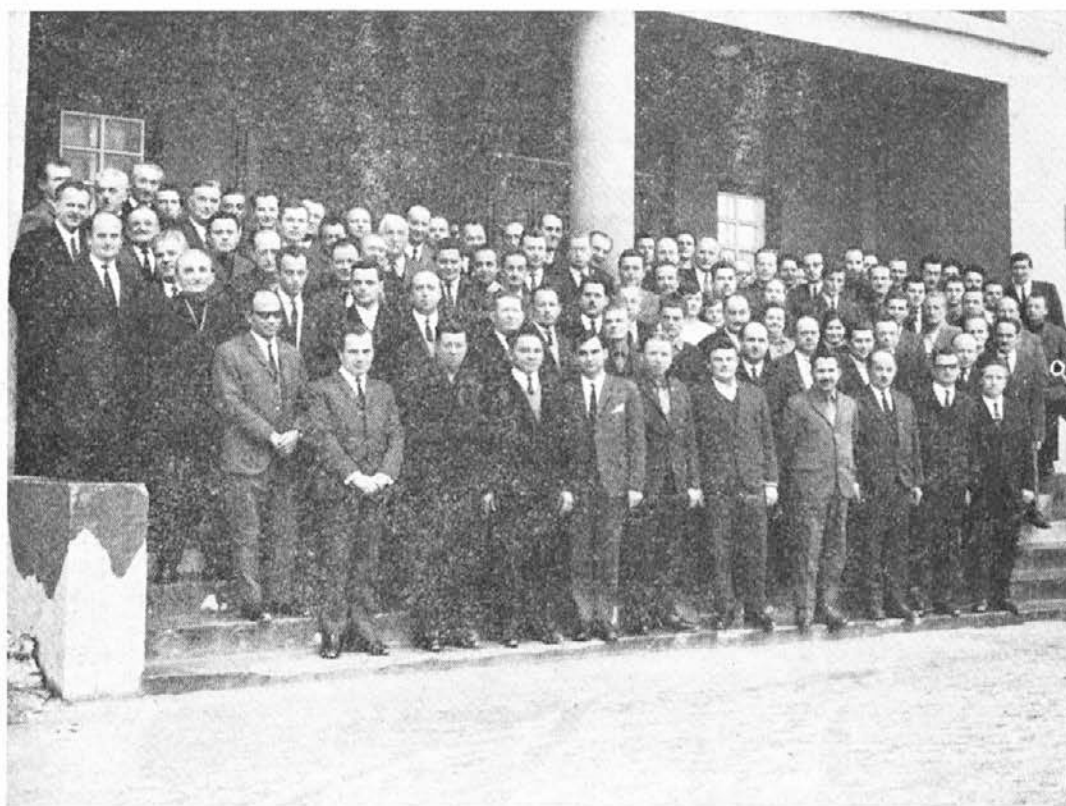
Mala kraljestva so se tedaj strnila v državo, ki jo je vodil vladar faraon, polbog. Veliki templji v Tebah in Memfisu pričajo o kulturi tega starodavnega ljudstva. Veliki granitni grobovi — piramide pa spadajo še danes med najčudovitejše znamenitosti sveta.

To niso samo spomeniki vladarjev, ampak tudi sto in sto tisočev sužnjev, ki so se tu mučili in umirali zaradi nečloveških fizičnih naporov. V tedanjih časih še ni bilo nobenega tehničnega sredstva za gradnjo, samo drog in okrogel les, ki so ga podlagali pod ogromne 50 do 100-tonske kamne in jih ročno valjali iz daljave h gradnji piramid. Baje so velikanske kamne lomili v Grčiji in po primitivnih splavih spravljali čez Sredozemsko morje ob reki Nil, od tam pa jih spet po suhem s primitivnimi valji vlačili na gradbeni prostor v Gize.

Sposobnost in spretnost starih egipčanskih gradbenikov je bila mučeniška in drzna umetnost. Še danes štejejo piramide kot največje gradbene tvorbe človeštva. Kako so velikansko kamenje spravljali v to višino? Pravijo, da so gradili tako, da so naložili eno plast kamenja v premeru piramide, zasuli prvo plast s peskom, nato pa polagali drugo plast in jo spet obsuli s peskom. Ko je bila piramida gotova, so odstranili pe-

Ivan Kokal (zadnji na desni) jeseni 1944 pod piramidami

Srečanje članov I. delavskega sveta iz leta 1950 in sedanjih članov v Žerjavu

Foto: R. Vončina

sek in zravnali okolje, da je stala pred mučeniki, ki so žrtvovali kri in znoj, veličastna piramida faraonov.

Egipčani niso bili pomorci, bili so vezani na zemljo ob Nilu. Ali vseeno so opravili dve znameniti potovanja po morju in delno po suhem: prvo l. 2750 pred n.š., drugo pa leta 1500 pred n.š.

Če hočeš obiskati ta del sveta, moraš najprej predelati nekaj arabske zgodovine, drugače utoneš v arabskem svetu. Če poznaš kaj zgodovine križarskih vojn, se boš znal obnašati v tem predelu sveta, ki je že zdavnaj povezan z Balkanom. Muslimanska vera je prodirala na Balkan ter se ugnedila v Bosni in Hercegovini. Sarajevo je bilo njihovo središče. Če te ujamejo Arabci in jim dopoveš, da si musliman iz Sarajeva, si takoj njihov prijatelj.

Prispel sem v Aleksandrijo, v ogromno mesto z velikanskim pristaniščem, v katerem so zasidrane ladje z vseh kontinentov. Mornarji se sprehajajo ob pristanišču in po mestu lahko opazuješ vse rase in narodnosti sveta, ki so zanimiva paša za oči. Iz Aleksandrije sem odpotoval v Kairo — 245 km po lepi asfaltni cesti, ki vodi ob palmovih nasadih, poljih bombaža, koruze in sladkornega trsa. Presenetili so me tudi celi gozdovi bambusa in kokosov.

Poseben vtis so name naredile vasi. Po majhnih vaseh so hiše nekakšni tokuli kopaste oblike iz bambusovih palic in ometane z blatom. Ti tokuli so zelo majhni, obsegajo samo en prostor, oken nimajo, le odprtino — vrata, skozi katera stanovalci zlezajo v bajto, ko zaide sonce. O pohištvi in posteljnini ni govora. Ponoči gredo v ta brlog, ker so noči precej hladne. So pa tudi takšni, ki spijo v pesku. Seveda, ko jih začne zebsti, si kopljejo luknjo globlje v pe-

sek, ki je še pregret od sonca. Ko pride deževno vreme, ki traja nekaj časa, spere dež blato iz teh kolib. Ko pa deževni čas mine, jih spet omečejo.

Vasice so obdane s palmovimi nasadi, ki jih ščitijo pred vročino. Ljudje so oblečeni v kaftane (srajce) ali navadne progaste pižame. Večina njih ne premore več kot tisto, kar imajo na sebi. Takšne so revne vasi. Večje vasi pa že imajo hiše, ki so pokrite z bambusovimi trsi, ravne strehe in imajo tudi okna, večinoma brez šip, kar je ekonomično, ker ni treba umivati šip, ki jih peščen veter zamagli. Hiše so tesno druga ob drugi, prehodi ulic med njimi so zelo ozki, vse zaradi sence pred žgočim soncem. Vaščani so večinoma sovražni tujcem.

Ustavil sem se na bombažnih poljih in si ogledal, kako kmetje namakajo zemljo. Med polji so speljani ozki kanali, nilsko vodo pa jim v te kanale črpajo bivoli. Bivol žene kolo z zajemalkami (podobno je mlinskemu), voda pa polni kanale. V Egiptu je tako: kjer je voda, je tudi življenje in tudi trikratni pridelek v letu. Torej je Nil življenje Egipta. Posebne lepe prizore vidiš na Nilu, ko na stotine jadrnic plava gor in dol.

Kairo je mesto minaretov (ima preko 400 mošej). Je največje na afriškem kontinentu in šteje preko 3,000.000 prebivalcev. Leži na obeh bregovih Nila in na dveh otokih — Zamaleku in Rodi. Tu sta se, kot v mnogih orientalskih mestih, pomešala dva svetova: arabski in evropski. Iz moderne široke, prav lepe evropske ulice lahko takoj stopiš v ozko, arabsko. V evropskem hotelu si pil vino iz pozlačenih kozarcev, ko pa stopiš v ozko arabsko ulico in greš v gostilno, se znajdeš v neki kleti, v kateri vidiš sode z vinom, na umazani polici pa polovične posušene buče. Vzameš ta-

ko bučno lupino in jo pomoliš Arabcu, seveda v drugi roki moraš imeti pet piastrov. Vzame denar, te pogleda, potem pa držiš lupino pod pipo, dokler dobrota teče.

Seveda je vino dobro. Pridelajo ga Arabčeve žene. Po starem je bil v Egiptu tak muslimanski zakon, po katerem ima lahko mož toliko žena, kolikor jih lahko preživi na svojem posestvu. Za Arabce so žene delovna sila, moški je pa pravi gospodar — paša. Če se je v zadnjih letih kaj spremenilo, je vprašanje.

Kairo ima razkošne hotele, lepe poslovne hiše, zabavišča in lepe trge z urejenimi cvetličnimi nasadi. Evropski del mesta se koplje v morjih luči. Na desnem bregu Nila je velik park z ogromnim tropskim drevjem. V tem parku je eden najdražjih kairskih kabarejev, saj ti že samo prevoz z dvigalom od vzame lepo število piastrov. Kabare je na vrhu visokega okroglega stolpa, ki močno spominja na minaret. Odtod je zelo lep razgled po mestu. Posebno lepo je gledati ponoči evropski del mesta in srebrni lok Nila, ki se vije po sredini.

V evropskem delu mesta je mnogo lepo urejenih trgovin. Prava paša za oči so lepi zlati predmeti, dragoceni porcelan, indijska in japonska svila in oblačila itd.

Na robu lepo negovanega parka na trgu je kairski narodni muzej. Ko sem stopil skozi vrata muzeja, se mi je zdelo, da sem prišel v domovanje egipčanskih kraljev. Muzej hrani velike dragocenosti in je zato močno zastražen. Pogled mi je najprej zastal na bazenu, polnem lokvanjev bele in rožnate barve, lotosov cvet smo srečevali po celem muzeju. Na vrtu je tudi velika sfinga kraljice Hatšep-Sut, veliki sarkofag iz kamna z raznimi kipi. V pritličju muzeja stoje razstavljeni ogromni spomeniki iz rdečega, črnega in zelenega granita. Ta granit je bil obdelan v dobi, ko še ni bilo poštenega orodja, kaj šele strojev. Danes si strokovnjaki belijo glave, s kakšnim orodjem je bilo vse to čudo antike obdelano. Tu so ogromne statue faraonov, njihovih žena in otrok ter granitni kipi egipčanskih božanstev, kamniti sarkofagi itd.

Najlepša in najdragocenejša zbirka tega muzeja in verjetno tudi najdragocenejša zbirka na svetu pa je znamenita Tut-ank-Amonova, ki je bil najslavnejši faraon starega Egipta, umrl pa je še mlad. Njegov grob so odkrili leta 1922 v Dolini kraljev. Grobnica je bila globoko pod zemljo, vklesana v živo skalo. Vsi predmeti, razen sarkofaga z mumijo, ki je ostal v grobnici, so razstavljeni v muzeju. Tu vidimo tri rakve iz dragocenega lesa, obložene z zlatom. Vse imajo obliko velikih zabojev in so bile druga v drugi. V tretji rakvi so bili trije razkošni sarkofagi iz zlata in dragih kamnov, zopet položeni drug v drugu. V tretjem sarkofagu je bila mumija farona, pokrita s čudovito izdelano zlato masko iz čistega zlata. Ta zlata maska je 22 karatna in tehta 110 kg. Tu je še na stotine dragocenih predmetov iz zlata, alabastra in ebenovine, tu so krokodili, opice, psi, kočije, oklepi in orožje, torej vsa antična čudesa.

Prav gotovo je ta muzej po svoji kulturni vrednosti edinstven in med najbogatejšimi na svetu. Tu je bil tudi dvor sultana Mohameda Alija z razkošno mošejo iz alabastra, kjer je tudi sultanov sarkofag. To čudo stoji na majhnem hribčku, od koder se lepo vidijo piramide. V nekdanjem sultanovem haremu je danes muzej.

V starem delu Kaira je najstarejša univerza arabskega sveta El Azhar, ki je središče mohamedanske znanosti. Ena najstarejših mošej v Kairu pa je Tulun, ki je zgrajen po vzorcu mošeje Samara v Bagdadu. Ogledal sem si tudi kairski bazar, ki pa ni tako imeniten kakor bazar v Istanbulu. Stari Kairo je bil nekoč ves obdan z zidovjem. Nekaj ga je še danes, pač pa se sam od sebe podira.

Tukaj vse trguje in baranta v umazanih luknjah ob hišah in pločnikih. Čevljar ti kar na cesti na hitro popravi obuvalo, da stojiš ob njem na eni nogi. Da pa ne izgubiš časa, te brivec, ker si naslonjen ob zid, tudi obrije. To se zgodi vse v eni sapi.

Ko sem prispel v Gize, na rob puščine, je bila temperatura 50° C. Najel sem kamelo ter si ogledal staro kopališče in ogromno sfingo. Potem sem se odpravil k skupini piramid ter si ogledal notranjost in zunanost. V notranjosti sem šel z našimi fanti Slovenci do vrha, kjer je kraljeva grobnica in hotel z osvežujočimi pijačami, da si v veliki vročini privežeš dušo. Seveda — vražji slovenski fantje so šli tudi od zunaj na vrh piramide. Moraš pa biti dober, da prideš po robu piramide do njene vrha.

Umazani in utrujeni smo se vrnili pozno zvečer v Kairo, kjer smo stanovali v hotelu Luna — park. Hotel je bil udoben in čist, kljub temu da je stal med dvema svetovoma. Motil pa nas je pogled na ulico, kjer so se po sredini ceste kopičile grmade smeti in raznih odpadkov ter čakale na odvoz, ljudje pa so

spali kar na teh smeteh... Tak je pač Kairo.

Motilo nas je to, da so vsi napisi v arabščini, in če vprašaš Arabca, kako priti v okolico Zamaleka ali v kakšno ulico, ti bo Arabec iz sovražnosti do Evropejca ravno narobe povedal in za vsak razgovor hotel imeti bakšiš (napitnino). Brez bakšiša v Egiptu ni življenja. Napise ulic z latinico vidiš samo v Aleksandriji, in to samo na začetkih glavnih ulic. Iz Kaira smo se vrnili v Aleksandrijo, ki je kraljica Sredozemlja.

Leta 332 pred našim štetjem je Aleksander Veliki premagal Perzijce, ki so takrat vladali v Egiptu, podvrget dolino Nila svoji oblasti ter takoj zatem ustanovil Aleksandrijo, novo glavno mesto Egipta.

Aleksandrija ima ogromno пристanišče, lepe nasade, botanični vrt, ki si jih je vredno pogledati, kakor tudi starodavne znamenitosti. Ob obali Sredozemskega morja, ki objema Aleksandrijo v dolžini 20 km, so razni kabareji, bari in najelitnejši hoteli, seveda pa tudi najzaketnejše arabske beznice. V glavnem so v njih orientalski programi, trebušni plesi, plesi afriških črncev, cirkuški triki itd. Zanimivo je opazovati izvajalce in publiko v teh beznicah. Čas hitro mine in se znajdeš ob 5. uri zjutraj na ulici, na kateri te že pozdravlja vročina jutranjega sonca.

Ivan Kokal

Kaj prinaša pismonoša?

Pomudimo se malo pri tistih, ki nam prinašajo žalostne in vesele novice in vzdržujejo naše stike s svetom. Sto let že ne odmeva več poštni rog, pošta se je z vlakovnim in drugim naglim prometom modernizirala, pismonošem pa je prinesla samo mnogo novih bremen. Koliko pa tehtajo tista vsakdanja bremena, ki jih tvorijo prismonoše od pošte do vseh bližnjih in daljnih naslovljencev? Teža pisemskih pošilk in časopisja — brez paketov

— znaša v Sloveniji vsako leto več kot milijon kilogramov. Za tolikšne tovore bi bilo treba sedem tovornih vlakov, od katerih bi vsak imel 15 vagonov.

Naš prevaljski pismonoša Ferdo Knez, ki že 18 let raznaša svoje težke tovore, je kljub temu skoraj vedno tako nasmejan kakor tisti, ki ga vidimo na novoletnih razglednicah. In to kljub temu, da nima vedno opraviti s prijaznimi ljudmi, zlasti kadar prinaša kakšne račune, davčne terjatve, opomine in podobne neveselnosti, da ne govorimo o žalostnih obvestilih, ki najgloblje prizadenejo zdaj to zdaj ono družino.

Zvečine vsi poznamo njegovo težavno službo in jo vemo ceniti. Pismonoša na deželi opravlja vsakovrstne usluge. Od prebivalcev sprejema pošiljke in denar in jim prihrani dolgo pot na pošto. Prodaja poštne vrednotnice, znamke, dopisnice, pisemske ovitke s papirjem, papir za letalsko pošto, nakaznice za pošiljanje denarja, spremnice za pošiljanje paketov, položnice in srečke. Kaj bi še radi? Prebivalci v oddaljenih naseljih lahko oddajo pismonoši tudi brzojavko, ki jo bo pismonoša oddal, takoj ko se bo vrnil na svojo pošto. Zato pa tudi privoščimo pismonoši, če ga ta ali oni povabi pod streho in mu — potnemu in premraženemu — postreže s šilcem domačega.

V. B.

Adam je izumil zakon, Eva pa je izum izkoristila.

H. Duvernois

Redakcija te številke je bila zaključena 11. aprila 1970.

Izdajata upravni odbor Zelezarne Ravne in skupščina občine Ravne na Koroškem. Ureja uredniški odbor: Jože Delalut, Franc Fale, Marjan Kolar, Franciška Korošec, Janez Mrdavšič, Jože Rudl, Jože Sater, Drago Vončina, Milan Zafošnik. Odgovorni urednik: Marjan Kolar. Telefon: 86-030, interni 304. Tisk: CP Mariborski tisk, Maribor.

Pri Končniku

Foto: M. Pečovnik

OB 25-LETNICI OSVOBODITVE

Četrto stoletja bo letos minilo, kar se je končala druga svetovna vojna. Za nas pomeni to 25 let svobodnega ustvarjanja in razvoja. V teh letih smo temeljito spremenili podobo Mežiške doline. Samo naša železarna je povečala število zaposlenih za desetkrat. Tehnična rast železarne pa ni več primerljiva z dediščino iz leta 1945. Na Prevaljah se je iz male delavnice razvila sodobna tovarna rezalnega orodja. Velik razmah je doživelo podjetje »Instalater«. Rudniki svinca pa so se kljub težavam modernizirali in razvijajo nove obrate.

Naši delavci stanujejo danes v sodobnih stanovanjih, ki so jih zgradili zidarji »Gradisa« in »Stavbenika«, veliko delavcev si je postavilo svoje enodružinske hišice.

V preteklih letih smo v občini skrbeli za skladen razvoj šolstva in kulture. Zgradili smo osnovne šole na Prevaljah in Ravnah, v gradnji pa je osnovna šola v Črni. Na Ravnah smo zgradili gimnazijo in industrijsko šolo. Gimnazija je v 25 letih dala 1200 maturantov, iz katerih je izšlo nekaj sto diplomantov višjih in visokih šol. Industrijska šola je neizčrpen vir za kovinsko industrijo. Ti kadri so danes umski kapital naših delovnih organizacij.

Naši ljudje so poskrbeli tudi za kulturo v dolini. Na Ravnah deluje študijska knjižnica s tehničnim in etnografskim muzejem ter likovnim salonom. Forma viva v železu pa daje Ravnam in občini specifično kulturno obeležje.

Za zdravje naših ljudi skrbi sodobno organizirana zdravstvena služba s sedežem na Ravnah, za rekreacijo in telesno vzgojo pa sodoben dom telesne kulture s športnim parkom.

Koroško pokrajino in dušo koroškega človeka — samorastnika so predstavili svetu naši pisatelji: Prežihov Voranc, F. Ksaver Meško, dr. Franc Sušnik, Marjan Kolar in Leopold Suhodolčan.

To je le nekaj pridobitev svobodnega samoupravljanja naših delovnih ljudi v tem četrtoletju. Te pridobitve pa so tudi sad krvi naših borcev, ki so v revoluciji darovali svoje življenje za današnji boljši čas.

Da bi dostojno proslavili pridobitve zadnjih 25 let ter se spomnili težavnih dni in let, je skupščina občine Ravne imenovala 15-članski odbor za izvedbo praznovanj ob tej pomembni obletnici. Odbor je zaradi učinkovitosti dela razdeljen v šest delovnih skupin. Na svoji drugi seji je odločil, da bomo v občini proslavljali 25-letnico osvoboditve v času od 9. do 17. maja 1970. Tako bo:

— 9. maja na Prevaljah svečana premiera filma Bitka na Neretvi za povabljenе borce in goste s podelitvijo priznanj osvobodilne fronte. Film bomo nato skozi ves teden predvajali v vseh večjih krajih občine.

— 10. maja bo na Ravnah revija pihalnih orkestrrov iz St. Janža, Slov. Gradca, Mute, Mežice in Raven na Koroškem.

Mir koroških jezer

— 13. maja bo v Mežici srečanje pionirskih pevskih zborov iz naših osnovnih šol in NGS Ravne.

— 15. maja bo na Ravnah srečanje mladinskih pevskih zborov naših osnovnih šol, gimnazije in NGS — Ravne.

— V Črni in Mežici bo imela godba mežiških rudarjev v tednu praznovanja promenadna koncerta, na Prevaljah in Ravnah pa bo koncertirala godba ravnenskih železarjev.

— V študijski knjižnici bo likovni salon priredil razstavo domačih slikarjev, delavski muzej pa pripravlja razstavo o delavskem gibanju v Mežiški dolini.

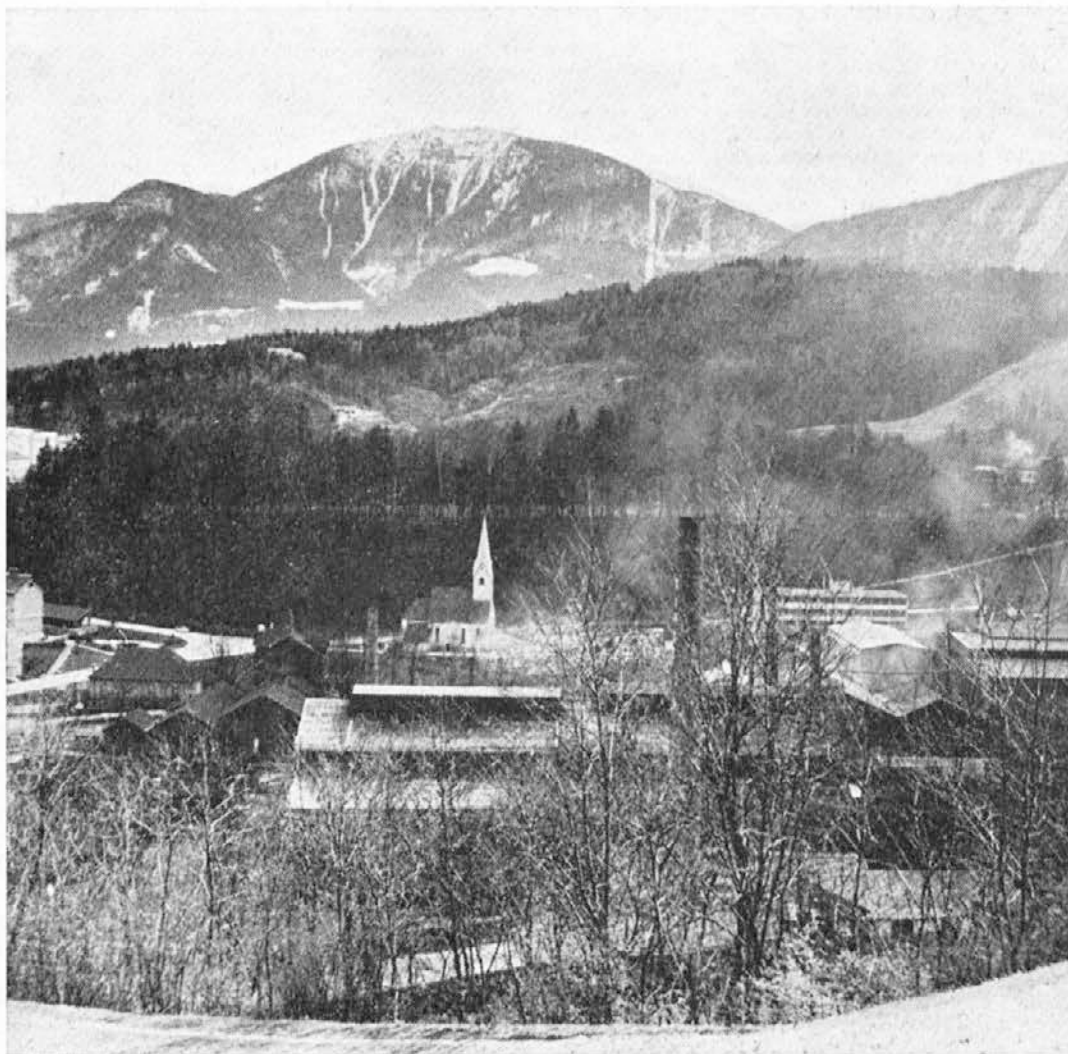
— Športniki pripravljajo v tem tednu več športnih srečanj. Tako bo med drugim v Žerjavu odbojbarska tekma, na Ravnah pa tekmovanje v namiznem tenisu. Tudi taborniki pripravljajo tekmovanje.

Svoj višek pa bo praznovanje doseglo 17. maja 1970. Ta dan bo slavnostna seja skupščine občine Ravne na Koroškem, na kateri bodo letos prvič podelili zaslužnim občanom občinske nagrade s plaketami. Nato bodo odborniki skupno odšli na centralno proslavo, ki bo na Poljani pri spomeniku zmage, kjer so naši borci premagali in razorožili von Lehrovo armado, torej na zgodovinskem kraju, kjer se je 15. maja 1945 končala II. svetovna vojna na evropskih tleh.

Na centralni proslavi bodo sodelovale tudi enote teritorialne obrambe in civilne zaščite. V kulturnem programu bodo sodelovali pevci in recitatorji gimnazije Ravne na Koroškem, združeni mladinski pevski zbori osnovnih šol Prevalje in Ravne ter naše gimnazije in godba ravnenskih železarjev.

Točen čas in kraj prireditve bo razviden s plakatov. Občane vabimo, da si prireditve ogledajo.

Na centralno proslavo, ki bo 17. maja 1970 ob 10. uri, vabimo vse borce, mladino, naše delovne ljudi in občane ter goste iz naših sosednjih občin ter iz zamejstva.

Železarska pomlad

Foto: F. Kamnik

Prof. Tone Golčer